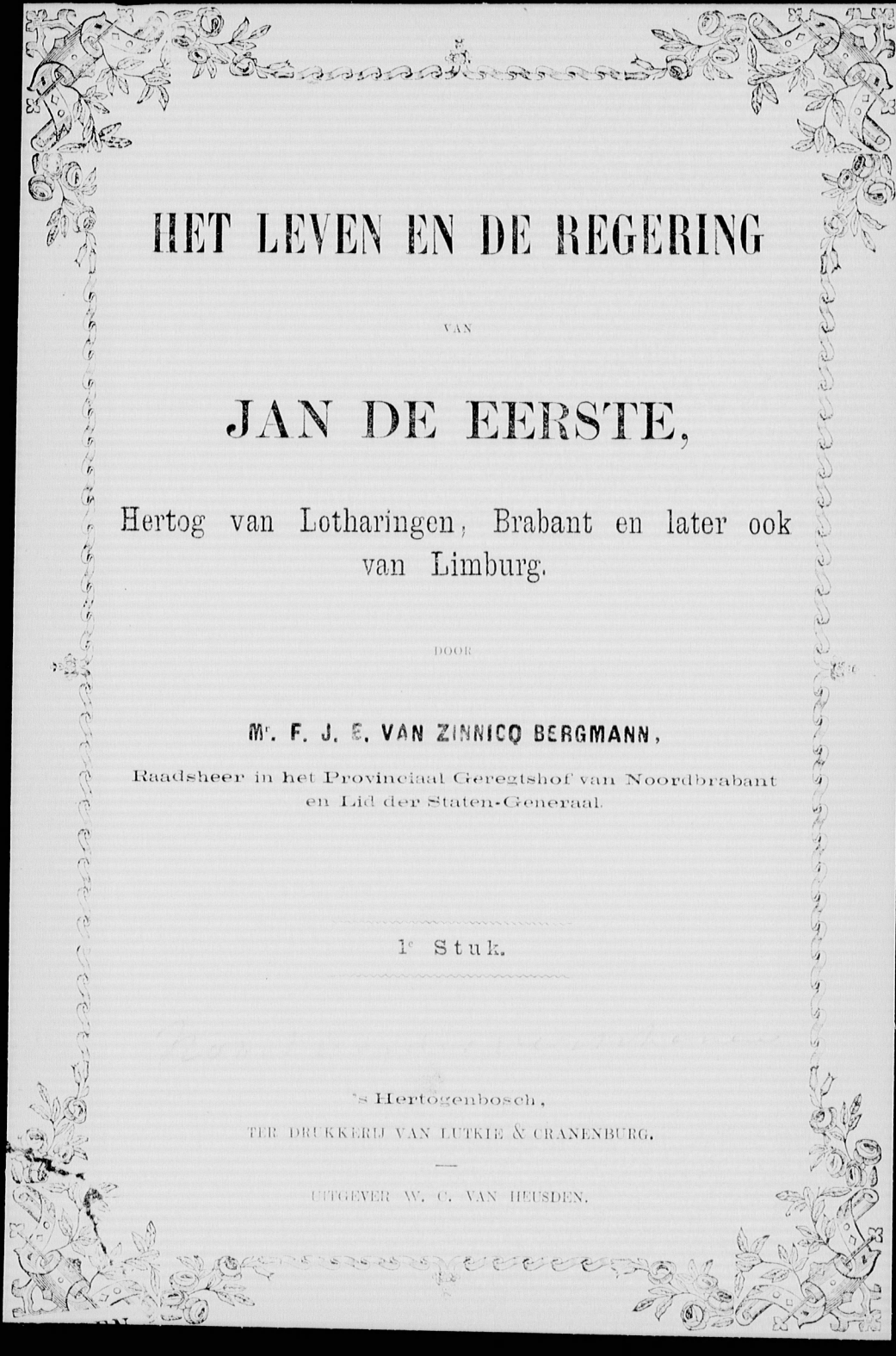

HET LEVEN EN DE REGERING

VAN

JAN DE EERSTE,

Hertog van Lotharingen, Brabant en later ook
van Limburg.

DOOR

M^r. F. J. E. VAN ZINNICO BERGMANN,

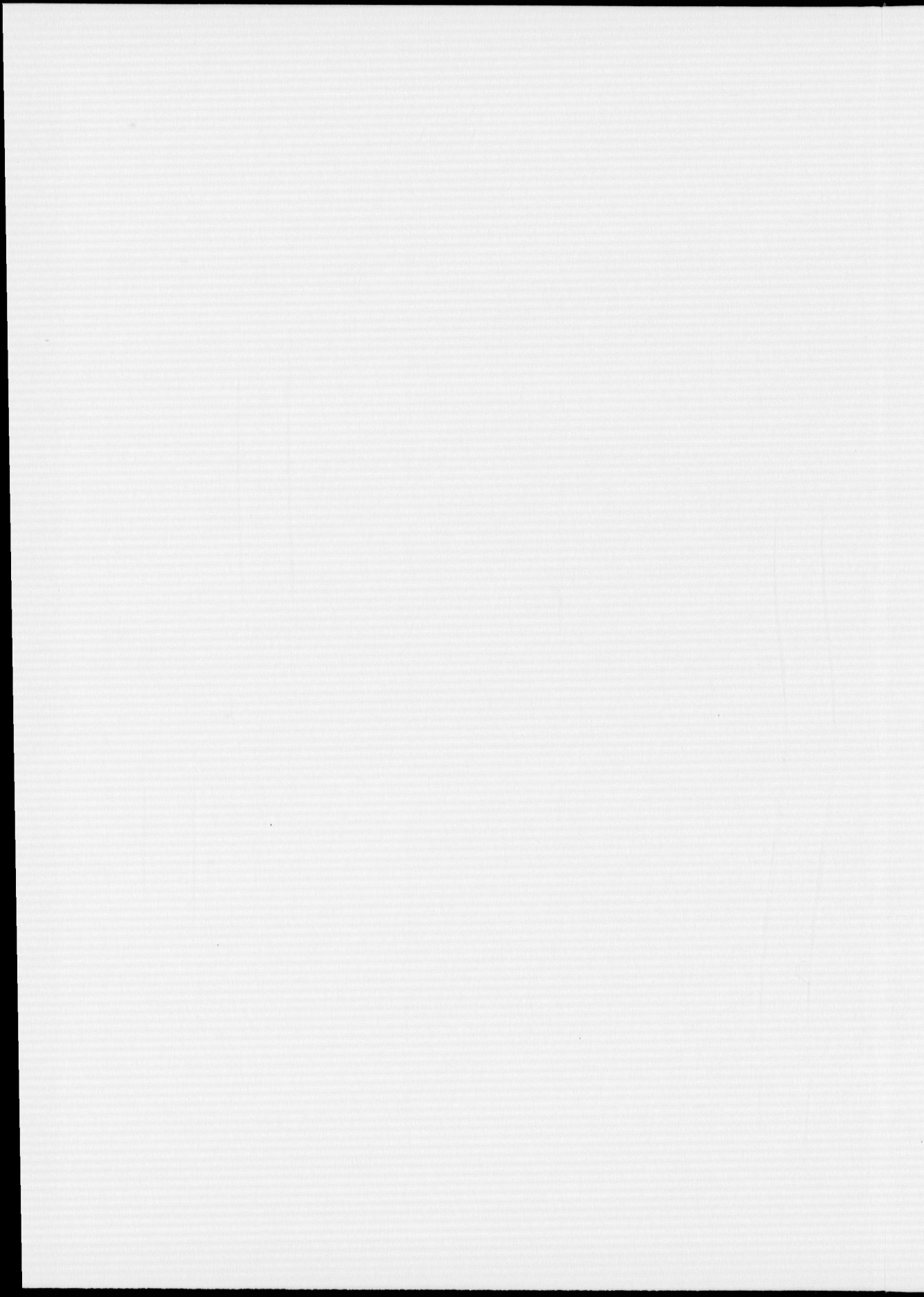
Raadsheer in het Provinciaal Gerechtshof van Noordbrabant
en Lid der Staten-Generaal.

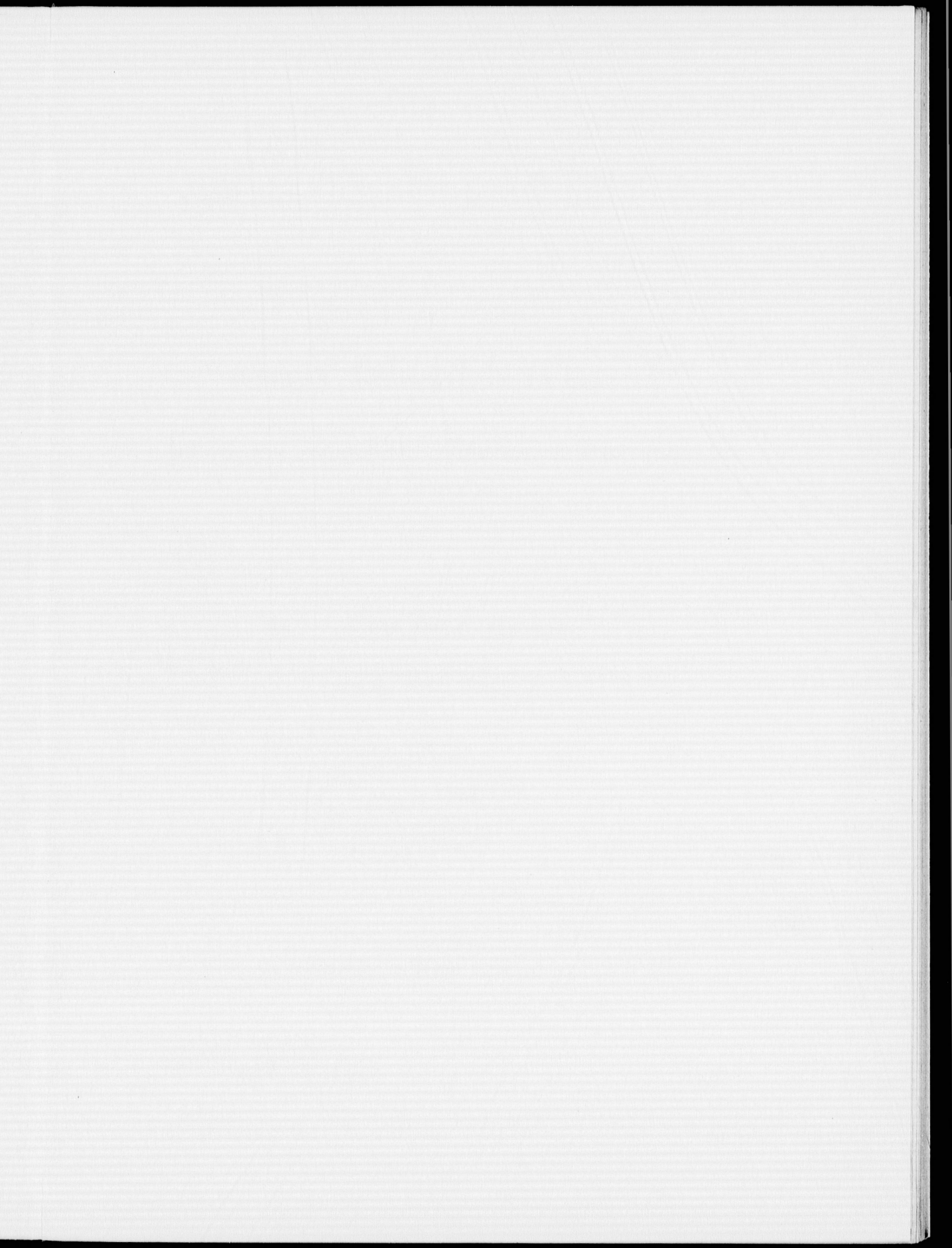
1^e Stuk.

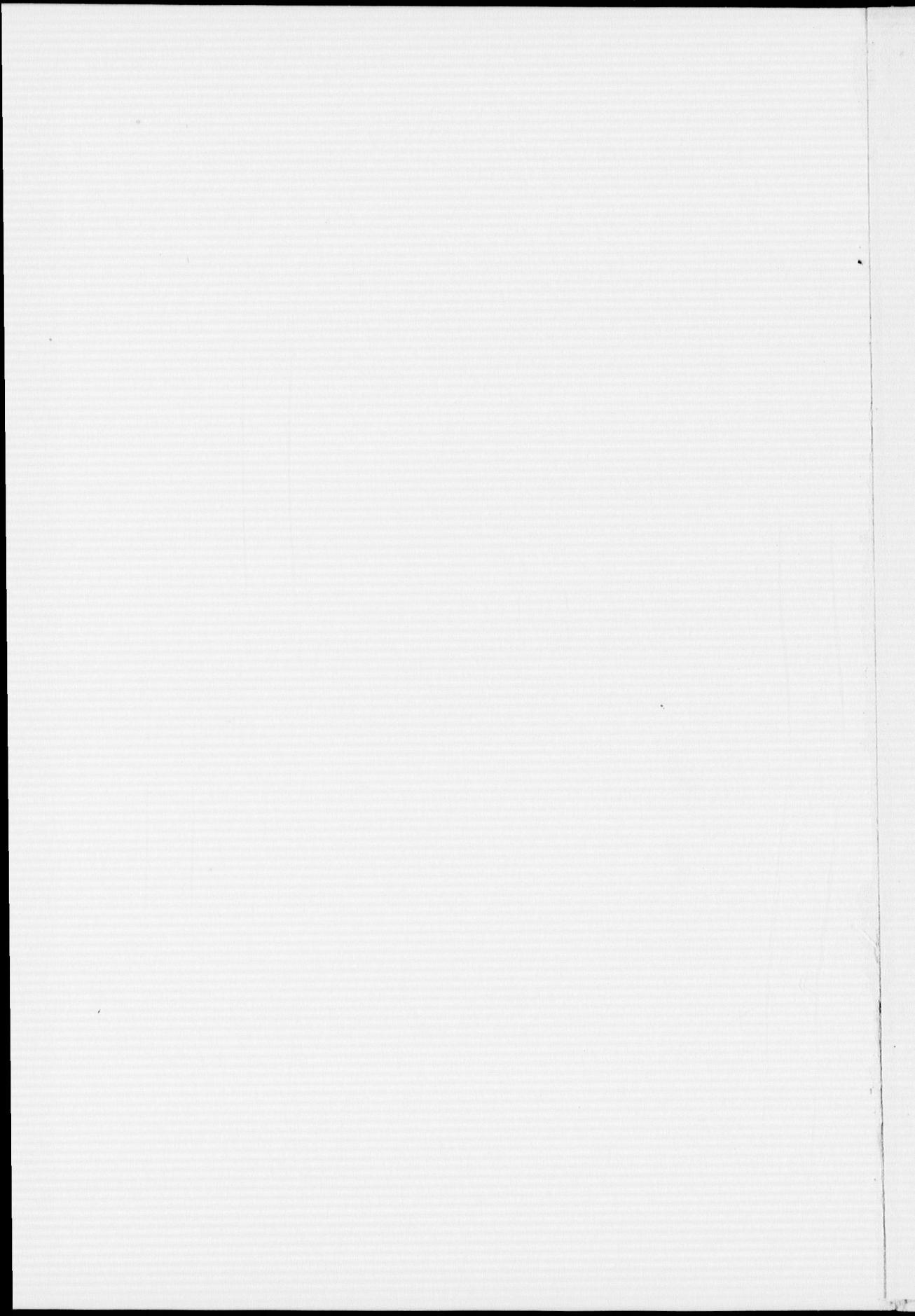
's Hertogenbosch,

TER DRUKKERIJ VAN LUTKIE & CRANENBURG.

—
UITGEVER W. C. VAN HEUSDEN.

Jee

H.G. oct. 225.

HET LEVEN EN DE REGERING

VAN

JAN DE EERSTE,

Hertog van Lotharingen, Brabant en later ook
van Limburg.

DOOR

M. F. J. E. VAN ZINNIG BERGMANN,

Raadsheer in het Provinciaal Gerechtshof van Noordbrabant
en Lid der Staten-Generaal.

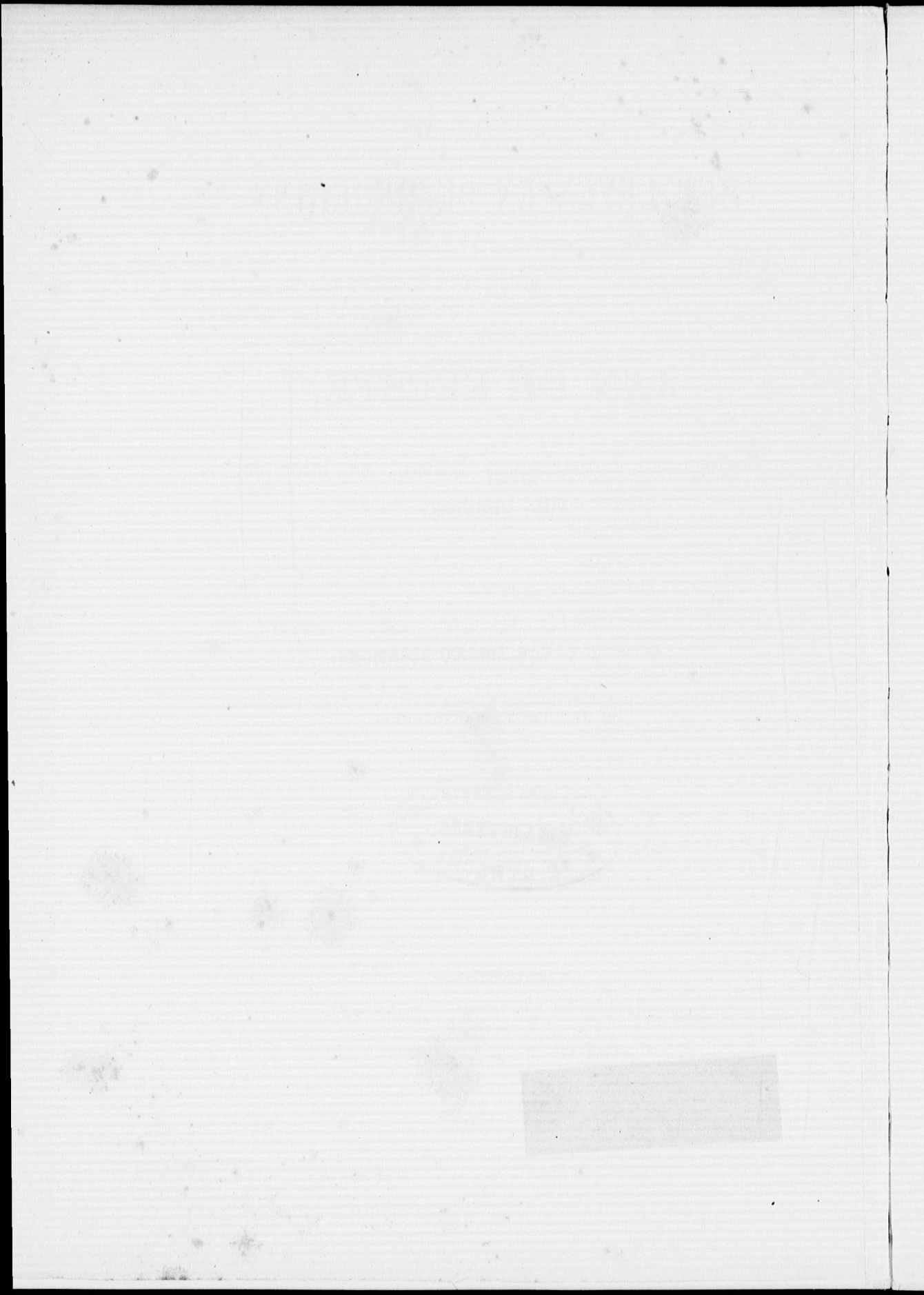

's Hertogenbosch,

TER DRUKKERIJ VAN LUTKIE & CRANENBURG.

—
UITGEVER W. C. VAN HEUSDEN.

Even als de Oorsprong van het Tiendregt in Nederland, afgescheiden van mijn werk: Het Voormalig Hertogdom Brabant, het licht zag, wordt thans ook de Levens- en Regerings-geschiedenis van Hertog JAN DE EERSTE afzonderlijk uitgegeven.

Geen tijds-gewricht geschikter; geen beeld waardiger, de aandacht en de belangstelling te wekken.

Zijn eeuw was nog de Riddertijd in de volle beteekenis van het woord; zijn persoon het karakter, dat daarin den hoofdrol vervullen moest.

Afstammeling van KAREL DE GROOTE, door GERBERGA, gehuwd met LAMBERT, Graaf van Leuven, en dus ook van de PIPIJNEN en KAREL MARTELS, was hij nog geheel bezield met den geest der Frankische helden, wier bloed in zijne aders vloeide.

Even als CHARLEMAGNE, was hij een reus van gestalte, bezat den moed en de kracht van den leeuw en was bezielde met den geest der zending, die hij te vervullen had.

Zijn blik was doordringend, zijn houding fier en indrukwekkend.

Hij bezat een dichterlijk genie, een ridderlijk karakter, het redenaars-talent van den veldheer.

In hem en zijn omgeving vindt men geheel den geest der Germanen terug, ons door CAESAR en TACITUS beschreven.

» Zij brengen hun leven uitsluitend met jagen en krijgvoeren » door, » zeggen die schrijvers, » en gewennen zich, van jongs » af, aan een leven vol gevaren. Al wat zij verrigten, doen » zij steeds gewapend, onverschillig of zij staatszaken of » familie-aangelegenheden behandelen. Men zal hen niet » ligt overtuigen, dat zij beter deden, zich op den land- » bouw toe te leggen en den oogst te verbeiden, dan vijanden » op te sporen en wonden te verdienen. Zij achten het » lafheid en schande, in het zweet des aanschijs te verwerven, wat zij door hun bloed verkrijgen kunnen. Hun » lijfeigenen, buiten de huisbedienden, hebben eigen woning » en rigten die naar goedvinden in. De Heer legt hun, even » als aan een pachter, de betaling eener hoeveelheid graan, » vee of kleeding op, en in zoo ver gehoorzamen zij aan » hun Heer. Zijn huisgezin wordt onder het toezigt der » vrouwen en kinderen door de huisbedienden gedreven.

» Wanneer een oorlog op handen is, stelt een der vorsten » zich in de vergadering als Aanvoerder voor; vindt hij bij-

» *val en bewamt men de zaak, dan staan allen op, juichen hem toe en beloven hem bijstand (auxilium).* (1)

» *Die na die belofte terugblijft, wordt als lafaard en verrader uitgekreten, en verbeurt voor immer alle vertrouwen.*

» *In den strijd strekt het den aanvoerder tot schande, door zijn krijgsgesellen (comites) in dapperheid overtroffen te worden, en aan de strijdgenooten tot onuitwischbare vlek, den Aanvoerder (Dux) in den krijg te overleven, of zonder hem huiswaarts te keeren.*

» *Hem te verdedigen, te beschermen, hunne schitterendste daden zijn roem te wijden, is de eed, waardoor zij aan hem verbonden zijn. De Vorst strijdt voor de overwinning, de strijdgenooten voor den Vorst, enz.»*

Ziedaar het beeld van Hertog JAN DE EERSTE en zijne riddersgenooten.

Zijn leven is een aaneenschakeling van krijgsbedrijven, steekspelen, jagtvermaken en ridder-avonturen.

En, alsof het toeval een zoo wonderbaar leven nog romantischer maken moest, vindt men in het gebeurde met zijn zuster Maria, echtgenoot des Konings van Frankrijk, PHILIPPE LE HARDI, die hij van een gewissen dood moest redden, om haar valschen beschuldiger, PIERRE DE LA BROSE,

(1) *Men vindt hier den oorsprong van het homagium of hominium, dat later de Vasal aan den Heer zwoer; vgl. hierover RAEPSAET, O. C. I, 123, Diss. sur les Inaugurations. Die eed luidde: Quantum sciero et potuero, CONSILIO et AUXILIO fidelis vobis ADJUTOR ERO. etc. zie BALUSII Capitul. CAROLI CALVI, Tit. 26, seq.*

in handen des beuls over te leveren, een van die toestanden, zoo uitstekend geschikt tot stof voor de wegslependste romans of hartstogtelijkste drama's, dat er welligt geen gelijks te vinden is.

Waar JAN I verscheen, waren aller oogen op hem gericht; waar hij een steekspel bijwoonde, was men zeker, schier de geheele ridderschap van Europa aan te treffen. Hij was de ziel van die ridderlijke bedrijven, de beschermmer en wederverheffer van dat krijgsgebruik, dat, niet door toeval ontstaan, op wetgeving berustte en uitsluitend was ingevoerd, om den Ridder, (vrijen soldaat, miles) in de wapen oefening te bekwamen.

Bij de krijgstogten, die hij als Hertog van Lotharingen voeren moest, verjoeg hij soms door zijn persoonlijkheid alléén, de benden, die zich voordeden.

Hij rende er op in, kondigde hun met luider stemme zijn daarzijn aan: »Ic ben die Hertoge selve; mi en volgen niet si twelvé van minen lande», enz., en alles stoof uiteen!

Maar, waar het gevaar dreigde en het land in nood was, wist hij met al den ernst, door het oogenblik gevorderd, zich dien toestand waardig te toonen.

Hij ontveinsde voor den vijand zijn tegenwoordigheid nooit; vertoonde zich in zijn hertogelijk gewaad, met wapenrok, pantser en helm, waarop zijn banier was afgebeeld en hield dreigend het zwaard voor zich, met den Brabantschen leeuw in goud tot gevest.

Het was alsdan, dat hij zijnen strijdgenooten die mannelijke taal wist toe te spreken, die allen bezielde :

» *Het is heden, dat gij den heldenmoed uwer voorvaderen
» moet gedenken! (sprak hij vóór den slag van Woeringen).
» Hen zag men nooit deinsen, of hun Heer en Aanvoerder
» verlaten.*

» *Volgt gij hun voorbeeld, dan zal ons de eer verblijven.*

» *Ik erken, getrouwe Heeren! de diensten, mij door u
» menigvuldig betoond.*

» *Maar zoo ooit, zijn zij mij thans noodig.*

» *Ik denk hier te sterven, of het veld met eer te behouden.*

» *God is mijn getuige, dat ik uitsluitend gekomen was,
» om den landvrede te sluiten.*

» *En daarom zal ons God behoeden.*

» *Ik rijd voorop; want ik ben beter gemonteerd dan een
» van u allen.*

» *Blijft steeds in mijne nabijheid en zoo vast en moedig
» aan mij aangesloten, dat mij niemand in den rug vallen
» of op zijde genaken kan.*

» *Het gevaar, dat ons van voren bedreigt, neem ik voor
» mijne rekening; ik zal het in dier roege afslaan, dat
» het ons allen tot eer verstreken zal.*

» *Mogt gij mij zien wijken of mij gevangen geven, gebied
» ik u, mij onmiddellijk te dooden!....»*

*Waar de levensloop van zulke mannen beschreven wordt,
vindt men van zelf belangstelling.*

Ik wil de stof niet opsiëren, ik wensch slechts te vermelden, wat als waarheid met bewijzen te staven is; het overige laat ik voor rekening der schrijvers, die ik aanduid.

De mededeeling van den inhoud der staatsstukken, ten bewijze aangevoerd, kan welligt bij den lezer eenige vrees voor langweiligheid verwekken. Mogt dit het geval zijn, dan slu men die stukken geheel of gedeeltelijk over, of leze den inhoud vluchtig. Het overige zal des te belangwekkender voorkomen. Ik wensch geschiedenis, dat is, alleen waarheid te schrijven. Schildering blijve voor meer dichterlijke talenten bewaard!

HET LEVEN EN DE REGERING

VAN

HERTOG JAN DE EERSTE.

Doen si vernamen dat hi quam
Tornich te henwert, doe nam
Elc sinen wech, ende vloee,
In sine veste, rechte alsoe
Alsoe die diere den leeu vlien,
Daer sine hooren, eer sine sien.
VAN HEELU, vs. 3261.

MINDERJARIGHEID EN VOOGDIJ.

HENDRIK DE DERDE, den 28 Februarij 1260 (1261, nieuwe stijl) overleden, liet ALEIDA VAN BOURGONDIE, als weduwe na en vier minderjarige kinderen, HENDRIK, JAN, GODFRIED en MARIA.

De weduwe, zegt DIVAEUS, *Rer. Brab.* XI, bestierde het Vorstendom tijdens de onmondigheid der kinderen tot aan den jare 1266.

DE KLERK, wiens woorden hij aanhaalt, zegt daaromtrent in de *Brab. Yeesten*, I, 4, Vers 1135, seq.

Soe bleef sijn wijf, der kinder moeder,
Van den lande alse stierroeder,
Ende verhoede, met haren rade,
Waer sie mochte, des lants scade.

Het testament van HENDRIK III had in de Staatsvoogdij niet voorzien. Een bijzonder staatsregt te dier zake bestond niet voor Brabant en kon niet bestaan, omdat Brabant niet bij staatsverdrag of andere staatsakte tot een hertogdom verheven, maar die naam slechts als *Titel* door de hertogen, uit het stamhuis van LEUVEN, bij dien van Hertog van Lotharingen gevoegd was.

Om alzoo de zaak naar het staatsregt af te meten, diende uitgemaakt te zijn, wat daaromtrent in Lotharingen, of het Duitsche of Frankische rijk, waarvan Brabant een onderdeel uitmaakte, regt was.

Raadpleegt men de geschiedenis, dan ziet men, in de Frankische monarchie, onder den *Eersten* of *Meroveïschen Stam*, bij het overlijden van den Koning, de Staatsvoogdij van den minderjarigen opvolger meerendeels door de weduwe waargenomen. Zoo vindt men in 575 de Rijksvoogdij van den vijfjarigen CHILDEBERT II, opvolger van den vermoorden Koning SIEGBERT, door zijne moeder BRUNECILD gevoerd (v. LOON Al. H. H. I. 259); — zoo ziet men in 588 de Rijksvoogdij van den minderjarigen CHLOTARIS II, opvolger van den vermoorden Koning CHILPERIK, door zijne moeder FREDEGUNDE bestierd; — zoo bleef in 596, na het overlijden van CHILDEBERT II, de Rijksvoogdij van diens opvolger in Austrasie, THEODEBERT II, en in Bourgondië, DIRK, in handen der grootmoeder BRUNECILD (ib. 261); — zoo leest men, dat na het overlijden van CLOVIS II in 656, de Staats-

voogdij van diens opvolger CHLOTARIS III door diens moeder BATHILDIS is waargenomen. (vgl. FREDEGARI Chron. ad ann. 656; v. Loon, *ib.* 280; JOUY, *Abr. de l'hist. de Fr. Chlotaire III*; BUTLER, *leven der k. Bathildis*, enz.)

Toen vervolgens de Groothofmeesters de staatsmagt geheel in handen hadden, beheerschten zij alles alléén, hetzij de Koning meerder- of minderjarig was. EBROIN, PIPINUS VAN HERSTAL, KAREL MARTEL, PIPINUS DE KORTE, zijn zoo-veel namen van opvolgende Groothofmeesters (*majores domus, maires du palais*), die het rijk alléén bestierden, tot dat PIPINUS DE KORTE zich op den troon geplaatst had en de *Tweede*, of *Karlovingsche Stam*, een aanvang nam.

Tijdens de erfelijkheid van het *Groothofmeesterschap* onder den *Eersten Stam*, zien wij alweer de voogdij dier Vorsten, tijdens hunne minderjarigheid, door de weduwe van den overleden Rijksvorst waargenomen. Bij het overlijden van den Groothofmeester PIPINUS VAN HERSTAL in 714, beheerde zijne weduwe diens hoog gezag, als grootmoeder en voogdes van den onmondigen THEODOBALD, en liet den onwettigen zoon, KAREL MARTEL, gevangen zetten (vgl. v. Loon *ib.* 308); waaruit blijkt, dat het ook in de familie der Karlovings, (van wie de Hertogen van Brabant afstamden), nog vóór dat zij zich tot Koningen hadden verheven, gebruik was, dat de Staatsvoogdij door de weduwe van den laatsten Rijksvorst werd waargenomen.

De troonopvolgers der Koningen PIPINUS DE KORTE, KAREL DE GROOTE, LODEWIJK DE VROME, KAREL DE KALE, waren, bij het overlijden van hun vader meerderjarig en dus kon ten hun aanzien geen sprake van voogdij zijn.

Voor eene Staatsvoogdij der Hertogen, Graven en andere Rijksgrooten, tijdens de eerste Karlovingsche Koningen,

bestond geen grond, omdat die betrekkingen destijds geen *erfelijke* staatsambten waren.

Het reeds meer aangehaalde *Capitulare* van KAREL DE KALE, van 877 legde de kiem der erfelijkheid dier rijkswaardigheden, en van toen af bestond er ook grond, om in de staatsvoogdij der minderjarige opvolgers te voorzien.

Caput IV van dat *Capitulare* bepaalt, dat, » wanneer een » Graaf kwam te overlijden, wiens zoon met den Keizer » (naar Italië) op reis was, (1) de zoon des Keizers, met de » Getrouwen (*fideles*) zoude bepalen, wie den overledene het » naast in den bloede bestond; en die naaste bloedverwant » zou dan, met de beambten van het graafschap (*cum ministerialibus ipsius comitatus*) en met den Bisschop van » het diocees, waarin het graafschap gelegen was, het bestier van het graafschap waarnemen, tot dat de zaak ter » kennisse van den Keizer was gebragt, — dat, wanneer » de overleden Graaf een minderjarigen zoon (*filium parvulum*) naliet, die *minderjarige*, met behulp der staats- » of hofbeambten (*ministeriales*) (2) van het graafschap en » met die des Bisschops voornoemd, het bestier van het graaf-

(1) BALUZIUS, II, col. 259, seq. deelt eene noot van FLEODARDUS mede, waarbij als de oorzaak van deze wetsbepaling wordt aangeduid, dat, toen KAREL DE KALE in 877 naar Italië op reis zou gaan, hij aan het volk bekend maakte, hoe zijn zoon bij zijne afwezigheid het rijk zoude bestieren en in de verschillende, zich voordoende gevallen, moest handelen; vooral ook met opzigt tot het afweren der Noormannen.

(2) Men kan uit de Salische wet, Tit. XI. *De servis mancipiis furatis* art. 5, zien, wat men oorspronkelijk onder de *Ministeriales* verstond, en dat zij slechts de opzigters der lijfeigenen waren. Art. 6 zegt: *Si quis Majorem, Infestorem, Scantionem, Mariscalcum, Stratorem, Fabrum ferrarium, Aurificem sive carpentarium, Vinitorem vel Porcarium, vel Ministerialem furaverit, aut occiderit, vel vendiderit, valentem sol. 25. MALB. THEUCA TEXARA, 1400 den. qui faciunt sol. 35. culpabilis judicetur excepto capitale et delatura.* Hetgeen wil zeggen: Indien iemand eens anders Groot-Hofmeester, hofmeester, schenker, maarschalk of paardenopzigter, stalopzigter, smid... of andere

»schap zoude voeren, tot dat de zaak ter kennis van den
 »Keizer was gebragt; en dat, wanneer de overleden graaf
 »geen zoon naliet, de zoon des Keizers met de getrouwen
 »(*fideles*) zoude bepalen, wie met de staatsbeambten van
 »het graafschap, tot aan de nadere bevelen des Keizers het
 »bestier van het graafschap zoude voeren; terwijl op ge-
 »lijke wijze ten aanzien der overige Vasallen moest gehan-
 »deld worden.»

Ziedaar al, wat wij in het oud Germaansch of Frankisch Staatsregt, ten aanzien der staatsvoogdij der minderjarige rijks-vorsten, hebben aangetroffen; tenzij daartoe ook worde gebragt het *diploma*, in het *Voorm. Hert. Brabant* aangehaald, waarbij door Keizer HENDRIK III in 1222 bepaald is, dat de Hertog van Lotharingen en Brabant de voogdij van zijne minderjarige Vasallen, tot aan hun 12de jaar, moest voeren.

Past men nu het vorenstaande toe op de Staatsvoogdij van Brabant, bij het overlijden van HENDRIK III, dan kon welligt met grond worden beweerd, dat volgens het familie-statuuut der Hertogen van Brabant, vroeger Graven van Leuven, die, naar de moederlijke lijn, de laatste afstammelingen van KAREL DE GROOTE waren, Hertogin ALEIDA, als voogdes den minderjarigen Hertog wettig ter zijde stond; en dat de *ministeriales* (Hof- of Staatsbeambten) en misschien ook wel de Bisschop van Luik, tot wiens Diocees

bedienden gestolen of gedood of verkocht heeft, zal hij gestraft worden met enz. Die mooie titels van Meijer, Maarschalk, Schenker, enz. waren alzoo slavenbenamingen. Ten tijde van Hertog Jan I waren zij, die dien titel voerden, reeds groote heeren; doch het waren desniettemin slechts persoonlijke hofbeambten of zoo men wil, Staatsbeambten, of Ministers van den absoluten Vorst. De *Maarschalk van Brabant* was dus slechts de eerste dienaar of vasal des Hertogs, omdat de Hertog dat leen aan de heerlijkheid Wesemale verbonden had.

Brabant deels kerkelijk behoorde, regtens op het medebestier aanspraak konden maken.

Het komt mij ook voor, dat de nader te vermelden twist over de Staatsvoogdij eigenlijk minder de vraag gold, of de Hertogin-weduwe voogdes, althans medevoogdes zoude blijven, dan wel, wie haar in dat bestier zoude bijstaan. Vooral geldt dit de aanspraken van ARNOUT VAN WEZEMALE, Erfmaarschalk van Brabant, die, zooals wij nader zullen zien, zich alléén beklaagde, dat hij niet als raadslid werd erkend, en het medebestier aan een vreemdeling, WOUTER BERTHOUT, werd toevertrouwd. Van al de mededingers schijnt hij wel het minst ongelijk te hebben gehad. Hij was door de Hertogen als Maarschalk aangesteld, of liever, met zijn leen, *Wezemale*, was door hen het Hofambt van Maarschalk verbonden. Krachtens dat leen en den eed, dien hij dientengevolge aan den Hertog moest afleggen, was hij verplicht, door raad en daad den Hertog bij te staan en diens regten te helpen handhaven. Zijne vordering was dus zoo ongerijmd niet. Zij strookte met het bepaalde, bij het *Capitulaire* van KAREL DE KALE, dat sedert staatswet gebleven was.

Dat men den Bisschop van Luik van het medebestier verwijderd wenschte te houden, kan ieder begrijpen, die leest, wat wij ten zijn aanzien, *V.H. Brabant* I. 153, hebben medegedeeld.

Doch, zonder te beslissen, in hoeverre deze of dergelijke staatsvoorschriften van het Duitsche rijk, ten aanzien der voogdij van de minderjarige kinderen van HERTOG HENDRIK III, regtens konden worden ingeroepen, (1) wensch ik al-

(1) De heer STALLAERT (*Gesch. van Hert. JAN I van Brab.* 1, 4) meent de zaak te kunnen uitmaken, door een beroep op een verhaal, door DIJNTERUS medegedeeld, *Chron.* II, 100. — Had de schrijver BUTKENS, *Trophées du Brabant*, I, 118 geraadpleegd, dan zou hij zich hebben kunnen overtuigen, dat, wat hij als gezag vooruitstelt, niet anders, dan als een vertelseltje

leen aan te stippen, dat als daadzaak in de geschiedenis van Brabant vaststaat, dat er oneenigheden tusschen de Hertogin-weduwe en de naaste bloedverwanten van den overleden Hertog, den Bisschop van Luik, tevens bloedverwant, enz. over het voeren der voogdij, zijn ontstaan; doch dat de Hertogin de overhand heeft behouden, ook met betrekking tot de eischen van den Maarschalk ARNOUT VAN WESEMALE, zoo als nader zal blijken.

De staatsmiddelen, daartoe door de schrandere vorstin aangewend, worden ons door twee tijdgenooten, van HEELU, (*Rijm-Kronijk betreffende den slag van Woeringen*) en DE KLERK (*de Brabantsche Yeesten* (res gestae) of *Rijm-Kronijk van Brabant*) op eene wijze beschreven, die, door hare eenvoudigheid en ongekunsteldheid, den stempel der waarheid draagt.

Die twee schrijvers zijn (met de nog bestaande staatsstukken), de *eenige* bronnen, waaruit de latere schrijvers hebben kunnen putten, en, blijkens hunne aanhalingen, ook geput hebben. (1)

van moeder de Gans kon worden aangemerkt. — BUTKENS bewijst, dat, toen Godfried II in 1143 overleed, zijn zoon Godfried III reeds meerderjarig was, blijkens een *diploma*, door dien Hertog in datzelfde jaar 1143 bezegeld, te vinden bij BUTKENS I *Preuves* 38. Dezelfde Godfried III is in 1190 in den ouderdom van 64 jaren overleden, zoodat hij in 1143 zeven-tien jaren oud was. Dat hij dus destijds in de wieg zou gelegen hebben en aan zijne moeder Hertogin ADELIA voogden zouden zijn toegevoegd, is louter fabel; en het staatsregt, dat men daaruit afleidt, steunt dus op een zandgrond. Ook de aanhaling uit ZOEPFEL, *Deutsche Staats-und Rechts-Geschichte*, I, 163, past niet op den toenmaligen Regtstoestand van Brabant. Het is Romeinsch-Duitsch regt van lateren tijd, dat niets met het destijds in Brabant heerschende Germaansch of Frankisch regt gemeen had.

(1) WILLEMS zegt in zijne *Introduction op de Brab. Yeesten* van DE KLERK blz. XXXI: „Au 17e siècle, BUTKENS a fait un usage frequent des *Brabantsche Yeesten*, d'après les notes marginales du premier volume de ses *Trophées du Brabant*, où il les désigne sous le nom de *Rijm-Kronijk*”.

Hadden zij eenvoudig het verhaal dier tijdgenooten overgenomen, en dat verhaal aan de staatsstukken van dien tijd getoetst, dan hadden wij wellicht de waarheid, althans de naaste waarheid, der gebeurtenissen bewaard.

Doch eenvoudige overneming van hetgeen die oorspronkelijke schrijvers hadden gezien, gehoord en ondervonden, schijnt te alledaags te zijn geweest. VAN HEELU EN DE KLERK hadden niet van *Staten van Brabant* gesproken. Dergelijk staats-ligchaam moest er naar het droombeeld dier latere schrijvers geweest zijn.

Van daar dat zij, hoezeer overnemende en navertellende, wat VAN HEELU EN DE KLERK omtrent de gebeurtenissen dier tijden hebben medegedeeld, tusschen dat verhaal, handelingen, raadgevingen, beslissingen van *Staten van Brabant* invlechten, die zoozeer den stempel van verzinzel, bijvoeging of verlichtsel dragen, dat het, bij eenig nadenken, verbazing verwekt, hoe die schrijvers, bij het opdisschen dier verdichte handelingen van Staten, niet hebben beseft, dat er wel nooit een onzinniger spel zou hebben kunnen gespeeld zijn, dan hetgeen zij aan dat gewaand staatsligchaam opdringen.

„Dire que cet auteur moderne, estimable à tant de titres, et plus tard l'académicien DES ROCHES n'ont point connu d'autre source pour décrire plusieurs événemens qui eurent lieu sous les ducs de Brabant, avant le règne de la Maison de Bourgogne, c'est assez prouver l'importance de la présente publication (de DE KLERK).... Il est, pour ainsi dire, *le seul* historien contemporain que nous ayons du règne si remarquable, de Jean III. Vermits de Kronijk van DE KLERK in 1318 is aangevangen, was die Kronijk-schrijver ook tijdgenoot van Jan I, als zijnde geboren in 1280. Hij vermeldt, dat van HEELU den slag van Woeringen heeft bijgewoond. Die beide schrijvers zijn dus oog- althans oorgetuigen geweest, van wat zij ten aanzien van JAN I berigten. Zij verdienen dus volkomen geloof, ten aanzien van hetgeen zij van hun tijd vermelden; doch daarom niet, ten aanzien van hetgeen zij van vroeger mededeelen; vgl. WILLEMS, *ib.* IX, X en XX.

Voor al BUTKENS in zijne *Trophees du Brabant* I, 279, seq. voert daaromtrent den boventoon. Hij schijnt de uitvinder der tusschenvoegingen op VAN HEELU en DE KLERK te zijn. Zijne bijvoegingen zijn door latere schrijvers als gezag overgenomen, of ook nog, als een thema, tot uitgebreider varianten, aangewend; (1) en vandaar eene verwarring in de geschiedenis dier tijden, die den lezer nooit laat begripen, wat dan toch bij dat alles regt was, en van ongerijmdheid op ongerijmdheid doet stuiten.

Ik stel mij tot taak, die geschiedenis nog eens tot de oorspronkelijke eenvoudigheid terug te brengen; het verhaal van VAN HEELU en DE KLERK zuiver terug te geven; dat verhaal aan de staatsstukken van den tijd, dien zij bespreken, te toetsen, en daarbij de wijzigingen, bijvoegingen, verdictselen, door latere schrijvers aan hun verhaal gehecht, aan te wijzen; waarmede de waarheid meer helder zal uitkomen.

VAN HEELU, wiens Dietsche rijmtaal voor den lezer, aan dergelijke uitdrukkingen ongewoon, bijna niet verstaanbaar is, en daarom door mij met eene vertolking in huidig Nederlandsch wordt toegelicht, zegt in zijn aangehaald werk I, v. 130, seq:

. te dien tide
Moeste hi dese werelt begeben,
.
Van Borgonsen tsertogen
Dochter hadde hi te wive;
Die liet hi weduwe, na sinen live,
Met viere jongen weesen

HERTOEG HENDRIK III liet bij
zijn overlijden eene weduwe,
Bourgondische Vorstin, en vier
jonge weezen na; hetgeen aan
Brabant veel onrust en verdriet
baarde; want het toeval wilde,

(1) Tot die schrijvers behooren van HEURN. Hist. van 's Hert. I, 128, seq. STALLAERT Gesch. van Hert. Jan I. 3. seq., enz. Voor al laatstgenoemde schrijver heeft de verzinsels van BUTKENS allerkoddigst opgesierd.

Daer Brabant bi in vreesen
 Bleef, ende in verdriete groot;
 Want het geviel, na sine doot,
 Dat her Heinric (zijn broeder
 Van vader ende niet van moeder),
 Die lantgrave van Doringen,
 Niet en conste toe bringen
 Dat hi montbore ware bleven
 Van Brabant. Doet hijt begeben
 Moeste, ende uten lande keerde,
 Alsoe alse lantrecht leerde
 Woude op rechten sine gebreke
 Her Heinric van Gaesbeke,
 Ende montbore zyn metten rechte;
 Want van geborte ende van geslechte
 Was hi, te dien tide,
 Die naeste van den swert siden,
 Doet die lantgrave begaf,
 Diere montbore soude sijn af.
 Grave Otte van Gelre, endesyn broeder
 Bisscop Heinric, van hare moeder
 Waren si alse na belanc
 Den weesen doe van Brabant
 Alsoe van Gaesbeke was haer neve;
 Die rieden hem beide, dat hi bleve
 Van Brabant montbore;
 Want hi ware gerechte ore.

Doen si hem dat hadden gheraden
 Stonden si daer na met daden,
 Datsi selve wouden bliven
 Montbore, ende verdriven
 Haren neve daer af met crachte.

Diere weesen moeder dachte
 (Die hertoghinne Alijs,
 Die bedachlich was ende wijs)
 Dat en gheen van alle desen

dat des Hertogs halve broeder
 van vaders zijde, HENDRIK, land-
 graaf van Thuringen, als vreemd
 Vorst, geen aanspraak op de
 voogdij van Brabant kon maken.

Toen hij daarvan moest af-
 zien en het land verlaten had,
 wilde HENDRIK VAN GAESBEEK,
 volgens 's lands regt, op de
 voogdij aanspraak maken, om-
 dat hij naar geboorte en ge-
 slacht, de naaste bloedverwant
 van vaders zijde was, toen de
 landgraaf (van Thuringen) van
 de voogdij had afgezien.

Graaf OTTO VAN GELDERLAND,
 en diens broeder, HENDRIK,
 Bisschop van Luik, die van
 moeders zijde de weezen van
 Brabant even na waren, als
 VAN GAESBEEK, raadden hem
 aan, voogd van Brabant te
 blijven, vermits hij als neef,
 daartoe van geslachtswege ge-
 regtigt was. Doch, toen zij
 hem dit hadden aangeraden,
 toonden zij later met de daad,
 dat zij zelve de voogdij voor
 zich beoogden, en verdreven
 hem daarom met geweld.

Hertogin ALEIDA, de moeder
 der weezen, die in dit alles
 met beleid en wijsheid te werk

Des lants orboer en soude wesen ;
 Daer bi ginc si doen viseren,
 Dat si elken met anderen soude weren,
 Van al dien heeren die daer wouden
 Die montborscap van Brabant houden.

Nu hoort wat die hertoginne,
 Die vorsienich was van sinne,
 Met desen heeren doen dede.
 Int begin maecte si vrede
 Metten grave Otten van Gelre
 Met bisscop Heinrike, ende oec elro
 Met andren heeren, na ende bi ;
 Daer nae thoenese, dat si
 Heeren Heinrike was verbolgen
 Van Gaesbeke, ende dede haer volgen
 Den grave van Gelre ende dien bisscop
 Van Ludeke, sinen broeder, op
 Dlant van Gaesbeke, datsi storden.

Ende daer na, cortelinghe, worden
 Die bisscop ende die grave beide
 Uut Brabant, met behindicheide,
 Van diere montborescap gedaen ;
 Want selve woude sijt onderstaen,
 Die hertoginne Vrouwe Aleys.
 Heeren Godevaerde van Parweys,
 Ende heeren Wouter Berthoude
 Riep si te rade, ende woude
 Met hare hulpen Brabant
 Selve behouden in hare hant,
 Tote dat haer kinder daer toe dochten,
 Dat sijt selve berechten mochten,

ging, was van oordeel, dat
 niet een dezer heeren voor het
 land dienstig was. Zij legde het
 er diensvolgens op toe, om
 den een door den ander te
 weren en, op die wijze, hun
 toeleg op de voogdij van Bra-
 bant, te verijdelen.

Zie hier, hoe de schrandere
 Hertogin met bedoelde heeren
 handelde: Zij verzoende zich
 aanvankelijk met graaf Otto
 VAN GELDERLAND, met Bisschop
 HENDRIK en verder ook met de
 andere heeren. Daarna toonde
 zij zich verstoord op HENDRIK
 VAN GAESBEEK en liet zich door
 den Graaf van Gelderland en
 diens broeder, den Bisschop
 van Luik, helpen, om het land
 van Gaesbeek te verwoesten.

Kort daarop wist zij even
 behendig die beide heeren, den
 Bisschop en den Graaf van de
 voogdij van Brabant te verwij-
 deren. Het was haar te doen,
 zelve meesteres te blijven. Zij
 riep heer GODFRIED VAN PARWEYS
 en heer WOUTER BERTHOUT tot
 haren raad, en wist, door hen
 geholpen, het bestier van Bra-
 bant in hare magt te hou-
 den, tot dat hare kinderen in
 staat waren, het bewind te
 voeren.

Her Godevaert van Parweis starf
Daer na sciere, ende doe warf
Die montborscap van dien lande
In heeren Wouter Berthouts hande,
Ende in heeren Heinric, sijns neven,
Van Boutersheem: si twee bleven
Van Brabant doe al heeren,
Ende holpen, met grooter eeren,
Der weesen moeder, diere vrouwen,
Brabant vermontboren met trouwen.

Doent alsoe verre quam,
Dat van Brabant ane nam
Die montborscap her Berthout,
Worden hem thant onthout
Selke heeren, die oec wouden
Die montborscap hebben behouden,
Ende van den rade sijn alsoo wale.
Diere was her Aernout van Wesemale,
Die maerscale van Brabant, een;
Want van rechie, na sijn leen,
Dat hi hilt, woude hi plichten

GODFRIED VAN PARWEYS stierf
kort daarop, en toen verwierf
heer WOUTER BERTHOUT en heer
HENDRIK BOUTERSHEM, diens neef,
de voogdij; en beiden bleven
toen heeren van Brabant en
hielpen met eere, de moeder
der weezen, vrouw ALEIDA,
trouw de voogdij van Brabant
voeren. (1)

Toen het zoover kwam, dat
heer BERTHOUT de voogdij van
Brabant aanvaardde, werden
hem weldra de heeren vijan-
dig, die ook aan de voogdij
deel hadden willen hebben en
eveneens van *den Raad* hadden
willen zijn. Een dezer was heer
ARNOUT VAN WESEMALE, Maar-
schalk van Brabant, (2) Hij

(1) Men ziet hieruit, dat ALEIDA op vreemde hulp steunde, vermits BERTHOUT geen Brabander, maar Vasal was van den Bisschop van Luik, van wien hij Mechelen in leen had.

(2) Hiervoor, bl. 4, is reeds aangetoond, dat bij de Franken de Maarschalk oorspronkelijk was opzigter van- en behoorde tot de lijfeigenen, huisbedienden, *ministeriales*. De naam beteekent letterlijk stalknecht van *Mark*, merrie, paard en *schalk*, dienaar, toeschouwer. Vgl. DIVAEL, *Lov.* II. DE VADDERE. *Orig. des Ducs de Brab.* II, 456. PAQUET, enz. De Franken bezaten die dienaarschap op hunne Villae, de latere heerlijkheden. Vooral ook de koninklijke Villae waren op gelijke wijze ingerigt, zooals uit het *Capitulaire de Villis* van KAREL DE GROOTE blijkt vgl. *V. H. Brabant* I. bl. 311.

Uit die dienaarschap ontstond later de hofhouding, aan wier hoofd de *Majordomus* tijdens den *ersten of Meroveischen Stam* stond; dan volgden in rang de Senescalken, Maarschalken, Hofmeesters, Schenkers enz. enz.

En, even als het huis, of de hofhouding des Konings, was ook het huis of de hofhouding der Aartshertogen, Hertogen, Graven, enz. ingerigt, en die bedieningen werden aan landgoederen verbonden, toen later het leen-

Metten ghenen, die berichten
Die weesen van Brabant soudē:
Des en woude men hem niet houden,
Noch vore recht oec bekinnen.

Daer bi treete hi binnen
Die beste stat ene van Brabant,
Te Lovene, daer hi doen vant
Een felle veede ende een harde,
Die stont tusschen die Blanckarde
Ende die Coelneren, twee geslechten
Die ieghen een wouden vechten,
Ende hen dicke ondersloeghen.
Die Coelneren die droeghen
Hen van maechsape âltemale
Aen heeren Arnoude van Wesemale.
Dat was wille ende ghevoech
Heeren Aernouts van Wesemale ge-
noech:
Want hi toech hem doe, ende bleef
Aen die Coelneren, ende verdreef
Die Blanckarde alle uter stat;
Want si droegen vele bat
(Die Blanckarde) metter hertoginnen,
Dan metter stat van binnen;
Daer bi was al ghemeyne

wilde, als regtens naar zijn
leen daartoe bevoegd, de op-
leiding der weezen van Bra-
bant mede bestieren. Doch men
wilde hem niet als zoodanig
toelaten, en ook niet erkennen,
dat hij daartoe gerechtigd was.

Toen toog hij naar Leuven,
de voornaamste stad van Bra-
bant; alwaar hevige en hard-
nekkige veete (1) heerschte tus-
schen de Blanckarden en Coel-
neren, twee geslachten, die
elkander wilden bevechten, en
ook menigmaal handgemeen
werden. De Coelneren, als met
hem verwant, voegden zich bij
heer ARNOUT VAN WESEMALE, en
dat strookte geheel met zijn
plan en verlangen. Want hij
schikte zich daarnaar, bleef
de Coelneren getrouw en ver-
dreef de Blanckarden allen uit
de stad, die het meer met de
Hertogin dan met de zienswijze
der stad hielden. Daarbij kwam,

stelsel werd ingevoerd. Men hechte dus niet aan den titel van Maarschalk een *regt*, op het bestier van Brabant tegenover den Hertog. Het was een leenmantitel, die den leenman verplichtte, de daaraan verbonden ambts-betrekking te vervullen, en waarop hij bij voorkomende gelegenheden ten *voordeele* der regten van den Hertog, krachtens zijn leenmansced aanspraak kon en moest maken.

(1) Omtrent deze *Veete* zegt Willems, handelt DIVAEUS, *Rer. Lov.* II. 5, III, 4 en *Rer. Brab.* I, 30. — De naam moet *Colveren* gespeld worden; *familia patricia Clavicorum*, zegt DIVAEUS. Eenige van hen waren schepenen van Leuven in de jaren 1234—1257, blijkens, enz.

'Te Lovene binnen, groot ende cleyne, dat binnen Leuven over het
Dien Blanckarden onthout.

Alsoe wert her Arnout
Van Wesemale te Lovene heere,
Ende orlogede, lange ende seere,
Jeghen die Berthoude, sonder sparen
Om datsi sonder hem waren
Montboren van Brabant,
Ende ieghen alle die hi vant
Hulperen der hertoghinnen.

Bi deser grooter omminnen
Stont Brabant in swaren tweste;
Want vanden lande die beste,
Beide van heeren ende van staden,
Woude doen elc anderen scaden,
Waer syt toe bringen mochten.
Ende want dese ieghen een vochten,
Woude men doen ane striden
Brabant, in allen siden,
Daer bi moesten die ionge weesen
Van Brabant tilec reesen
Ghewapent achter lande riden,
Ghelijc oft si soudon striden,
Om dat beide riken ende armen
Te voorder soude ontfarmen,
Dat mense soude des lants verdriven,
Maer hen hulpen in haer erve bliven.

algemeen, ieder, zoo groot als
klein, den Blanckarden vijandig
was. Alzoo werd heer ARNOUT
VAN WESEMALE heer te Leuven;
en oorloogde lang en hevig tegen
de Berthouden, omdat zij zon-
der hem voogden van Brabant
waren; en tegen allen, die hij
bevond aanhangers der Hertog-
gin te zijn, zonder iets te
ontzien.

Die groote oneenigheid ver-
oorzaakte hevigen twist in Bra-
bant; want de eersten van het
land, zoo heeren als steden,
trachtten elkander zooveel na-
deel mogelijk toe te brengen;
en, terwijl men elkander be-
oorloogde, trachtte men ook
van elders Brabant strijd aan
te doen. Daarom moesten de
jonge weezen van Brabant al
vroeg buiten de grenzen van
het land rijden, als ten strijde
toegerust, ten einde zoo rijken
als armen des te eer aan te
zetten, om te verhoeden, dat
men ze uit het land mogt drij-
ven, en om hen te helpen, in
hun erfgoed te blijven.

Na van vers 277 tot 408 de strooptogten te hebben be-
schreven, die te dezer gelegenheid door den Bisschop van
Luik tegen BERTHOUT en Brabant ondernomen werden, ver-
volgt hij vers 508:

Heinric, Jan, Godevert
 Ende daer toe ionevrouwe Marie,
 Dit sijn sonderlinghe die
 Kinder alle viere bi namen,
 Die van den hertogen Heinrike quamen,
 Ende na sine doot verweeset bleven.
 God, die alle dine mach geven
 Na sinen wille, want hi daer af
 Gheweldich heere es, hi gaf
 Den oudsten broeder van desen,
 Die hertoge te recht soude wesen,
 Heinrike, selcke mesquame,
 Beide aen sin ende ane lichame,
 Dat hi daer toe niet en dochte,
 Dat hi hertoghe wesen mochte.
 Dat mercte wel die hertoginne,
 Der kinder moeder, dat van sinne
 Heinric niet en was soe vroet,
 Dat orbor ware ochte goet
 Den lande, dat hi bleve heere;
 Daer bi, om dies lants eere,
 Viseerde si om gerechte trouwe,
 (Der kinder moeder, die edel vrouwe,)
 Dat Heinric soude des lants vertien,
 Ende openbare dies lyen,
 Voor die stade ende vor die manne
 Dat hi op droege Janne
 Sinen broeder erve ende leen.

Des raets droege oec in een,
 Met hare, her Wouter Berthout;
 Want hi was den lande hout:
 Daer bi vorderde hi die sake,
 Dat men Janne soude hertoge maken;
 Want hi geraecter was ende vroeder
 Dan Heinric, syn outste broeder.

HENDRIK, JAN, GODFRIED EN
 jonkvrouwe MARIE waren bij
 name de vier minderjarige kin-
 deren, die Hertog HENDRIK bij
 zijn overlijden had nagelaten.

God, die als oppermagtig
 heer alles naar zijn zin kan
 beschikken, had den oudsten
 zoon HENDRIK, die regtens Her-
 tog moest wesen, zoo zeer
 misdeeld naar ziel en ligchaam,
 dat hij daartoe niet geschikt was.

De Hertogin-moeder merkte
 spoedig dat HENDRIK niet zoo
 gezond van verstand was, dat
 het doelmatig kon geacht wor-
 den, hem het land te laten
 blijven beheeren. Daarom legde
 de edele vrouw, ter eere van
 het land, er zich op toe, om
 HENDRIK afstand van het land
 te laten doen, en in het open-
 baar, in tegenwoordigheid der
 steden en leenmannen, zijn erf
 en leen aan zijn broeder JAN
 over te dragen. Heer WOUTER
 BERTHOUT hield dit ook voor
 raadzaam, want hij was het
 land genegen. Daarom bevor-
 derde hij het, om JAN Hertog
 te maken; daar deze meer bij
 de hand en knapper was, dan
 HENDRIK zijn oudste broeder.

De wijze, hoe dit werd voorbereid, verhaalt VAN HEELU

niet in bijzonderheden: *Te corte beide redene ende woort*, zegt hij, en breekt in eens af, om te bespreken, hoe HENDRIK, ten voordeele van zijn broeder JAN, afstand van het Hertogdom deed. Dit heeft eenige verwarring in de geschiedenis te weeg gebracht, omdat de schrijver verzuimt, te vermelden, dat het geschil met de Leuvenaren alléén den toelag, om HENDRIK van het Hertogdom te berooven, tot grondslag had. De verwarring lost zich echter op, wanneer men verder leest, wat DE KLERK te dien aanzien zoo duidelijk uiteenzet; welk verhaal ook geheel met de staatsstukken, die wij nader zullen mededeelen, overeenstemt.

DE KLERK, zegt alzoo in zijne *Yeeften van Brabant*, IV, vers 1107:

Als men screef dusent dat carnation
Twee hondert ende LX oec doen,
Starf dese Heinric, als ict las
Die de Darde van den name was,
Ende sine kindere bleven soe jone van

daghen
Dat doutste ghene wapene mochte
draghen.

Heinric hiet sijn outste sone:
Hi bleef hertoghe, ende die gone
Was soe onmachtig van leden,
Ende van sinne soe onbesneden,
Ende soe dwaes, dat hier niet toe dochte
Dat hi tlantscap houden mochte,
Soe dat hi theerscap, bi rade sijne

moeder, JANne gaf, sinen broeder,
Als hi omtrent acht jaer
Hertoghe hadde gheweest voerwaer.
Ende onlanghe na dien tijt
Dede Heinric an moenes habijt,
In Borgoenien, in ene abdie,
Ende liet der werelt heerscapie
Om te regneren ewelike,

In het jaar 1260 stierf, zoo als ik las, HENDRIK, de derde van dien naam; en zijn nagelaten kinderen waren zoo jong, dat de oudste nog de wapenen niet mogt dragen. HENDRIK, de oudste zoon, die Hertog bleef, was zoo zwak van leden en zoo gering van verstand, dat hij ongeschikt was het land te behouden; zoodat hij, op raad zijner moeder, de heerschappij aan zijn broeder JAN overdroeg, nadat hij omtrent acht jaren Hertog geweest was. En kort daarna trok HENDRIK het monnikskleed aan in eene abtdij in Bourgogne en deed afstand van de wereld-heerschappij, om eeuwig met God in het he-

Met Gode in hemelrike,
 Ende Jan bleef gheweldich here
 Van Lothrike, voert ane mere,
 Daer groot twist ave ruerde
 Binnen lants, die langhe duerde;

melrijk te regeren. En JAN
 bleef voortaan oppermagtig heer
 van Lotharingen, waaruit groote
 twist in het land ontstond,
 die lang duurde.

Na verder in 't kort de geschillen met den Graaf van
 Gelderland, den Bisschop van Luik, den Graaf van Thu-
 ringen, enz. te hebben vermeld, vervolgt hij vers 1157:

BERTHOUT was haer raet, als men seegt,
 Die te Mechelen te sinte Rombouts
 leeght,

Zooals men zegt, had de
 Hertogin-moeder tot raadsman
 BERTHOUT, die thans in de kerk
 van den heiligen Rumoldus te
 Mechelen begraven ligt.

Die men goet hiet, als ict las,
 Omdat hi vroet ende vrome was:
 Bi hem soe waest al bedreven,
 Dat Heinric moene was begheven,
 Ende dat Jan bleef hertoghe.

Hij was daartoe, zooals ik
 las, zeer geschikt, omdat hij
 kundig en dapper was. Met
 hem was bepaald, dat HEN-
 DRIK monnik werd, en JAN
 Hertog bleef. Daaruit ontstond
 oorlog tusschen de stad Leuven
 en heer BERTHOUT, daar de
 Leuvenaars openlijk verklaar-
 den, dat HENDRIK met boozen
 raad was overgehaald, monnik
 te worden; men achtte het
 onbillijk, al ware hij van gering
 verstand, hem daarom uit zijn
 vaderlijk erfgoed te verdringen;
 dat druischte tegen wet en
 regt aan.

Hier bi wies dat orloghe
 Tusschen Lovene der stat
 Ende heer Berthoude, omme dat
 Die van Lovene openbare
 Seiden, dat Heinric ware
 Met boesen rade daer toe bedreven,
 Dat hi moene ware begheven,
 Ende al haddi van sinne ghebreke,
 Dat menne daerom niet en steke,
 Uut sinen vaderliken goede,
 Ende dat dat niet welen stode,
 Ende ieghen wet ware al te male.

Ende een here, van Wesemale

ARNOUT BERNAGE, heer van

Bernage hiet hi, heer Arnout,
 Was des dien van Loven hout,
 Ende viel ieghen Berthoude dan,
 Met die van Lovene, alse hoeftsman;
 Want si en wouden, min noch mere,
 Janne kennen over here,
 Ende sloeghen oec haer porten toe
 Jegen Janne ende sijne moeder doe.

Eens worden si soe beraden
 Dat si Berthoude wilden scaden,
 Ende trocken uut met ghewoude,
 Metten selven heren Arnoude,
 Tote in mijns heren Berthouts lant.
 Sijn volc quam daer ieghen gherant,
 Ende dadense tachter soe mettien
 Dat si van node moesten vlien,

Ende die viande volgheden na,
 Tote in de Leeps, als ic versta,
 Daer sise versloeghen ende vinghen.

Dus verghingen daer die dinghen,
 Dat Jan Hertoghe bleef gheweldelike
 Van Brabant ende van Lothrike
 Met spoede, ende met groter eren,
 Ende was sint heer de heren.

Wesemale, ondersteunde die
 van Leuven; hij stelde zich aan
 hun hoofd tegen BERTHOUT;
 want zij wilden in geen deele
 JAN als opperheer erkennen, en
 sloegen hunne poorten digt,
 toen JAN en zijne moeder de
 intrede in de stad wilden doen.

Zij namen het besluit, om
 BERTHOUT te schaden en togen
 gewapend met ARNOUT VAN WE-
 SEMALE in zijn land. Zijn volk
 trok hen te gemoet, en viel hen
 zoo geducht in den rug, dat zij
 genoodzaakt werden te vlugten.

De vijand vervolgde hen tot
 in de Leeps, alwaar zij wer-
 den verslagen en gevangen ge-
 nomen.

Het gevolg was, dat JAN
 dadelijk met groote eer ge-
 weldig Hertog van Brabant en
 Lotharingen, en sedert Heer
 der Heeren bleef.

Ziedaar het verhaal van VAN HEELU en DE KLERK zuiver
 overgenomen. Geen hunner spreekt van STATEN; en zeer na-
 tuurlijk; want Staten bestonden nog niet. De Hertogin
 heeft, door een vreemden bondgenoot, BERTHOUT VAN
 MECHELEN, geholpen, de Staatsvoogdij harer kinderen uit-
 sluitend gevoerd en eene verandering in de erfopvolging te
 weeg gebragt, omdat haar de oudste zoon ongeschikt
 voorkwam, het hertogelijk bewind met de noodige kracht
 en klem te voeren.

Hoe hebben latere schrijvers er toe kunnen komen, om, in strijd met het gezond verstand, tusschen dat eenvoudig verhaal dier twee kronijkschrijvers, handelingen, raadgevingen, beslissingen van Staten te vlechten, die niets dan verwarring te weeg brengen, zonder dat die gewaande Staten ooit hun zin krijgen?

Hadden toch Staten ten aanzien van 's lands zaken eenig besluit kunnen nemen, dan ware al de omslag van het oorlog voeren tegen pretendenden op de Staatsvoogdij, het verzet van leenmannen, het sluiten der poorten te Leuven, om de hertogin-moeder te beletten, haar tweeden zoon bezit van het Hertogdom te doen nemen, de strooptogten in het land van BERTHOUT en de bloedige nederlaag der Leuvenaars, onnoodig geweest. De Staten hadden in overleg met de Hertogin-moeder de zaak geregeld en beslist; en, verzet in die mate daarna, ware ondenkbaar.

Doch laten wij thans BUTKENS aan de Staten hun gewaande rol doen spelen.

Hij verhaalt in zijne *Trophées du Brabant*, I, 279, hoezeer van HEELU als eenige bron aanhalende: »Na het overlijden van HERTOG HENDRIK III, ontstond er twist over het »bestuur van het land en de voogdij tusschen de naaste »bloedverwanten van Brabant.

»HENDRIK, landgraaf van Thuringen en Hessen, beweerde, »als broeder van den overleden Hertog, de meeste aanspraak »daarop te hebben, maar Hertogin ALEIDA wist verschillende redenen *bij de Staten van het land te doen gelden* »(1ste verdichtsel), waardoor zijn plan verijdeld werd. Daar»enboven wilde HENDRIK VAN LEUVEN, heer van Gaesbeek, »neef van vaderszijde van den overleden Hertog, den voor»rang hebben, omdat hij, als bloedverwant van de zwaard»zijde, tevens grond- en baanderheer van Brabant was; maar

» de Hertogin-moeder verzette zich daartegen in het geheim,
 » waarom VAN GAESBEEK, die bij het volk in groot aanzien
 » stond, zich met de daad van het bestuur meester maakte.
 » *De Staten vonden dit zoo verkeerd, dat zij* (2de verdicht-
 » sel) OTTO, graaf van Gelderland en diens broeder, den
 » Bisschop van Luik, die van moeders zijde de kinderen
 » even na verwant waren, *tot het bestuur uitnoodigden* (3^e
 » verdichtsel). (1) De Heer VAN GAESBEEK werd *daardoor* (2)
 » genoodzaakt Brabant te verlaten, en zoo bleef het bestier
 » eenigen tijd in handen van genoemden graaf OTTO (?)
 » Eindelijk vond Hertogin ALEIDA *met de Staten* (4de ver-
 » dichtsel) het middel, om genoemden graaf en zijn broe-
 » der, den Bisschop van Luik, op eene beleefde en milde wijze
 » (*avec un courtois et liberal traitement*) te verwijderen
 » (*wispelturige Staten!*); en toen werden GODEFIED, heer van
 » Perweij, bloedverwant van Brabant, en WOUTER BERTHOUT,
 » Voogdheer (avoué) van Mechelen (3) *door de Staten tot*
 » *voogden aangesteld* (5de verdichtsel), en behielden met Her-
 » togin ALEIDA het opperbestuur over het land.

» Van toen af begonnen deze met elkander het plan te

(1) Ongerijmd! Aan GAESBEEK wordt het meeste regt toegekend; hij stond volgens den schrijver bij het volk in groot aanzien, HENDRIK VAN THURINGEN, hoezeer de naaste bloedverwant, was verwijderd, omdat hij een vreemd Vorst was, en nu zouden de Staten, vertegenwoordigers van het volk, bij wien GAESBEEK in zoo groot aanzien stond, hem verjaagd hebben, om twee vreemde Vorsten tot het bestuur uit te noodigen! Is dat denkbaar?

(2) Niet daardoor, maar volgens VAN HEELU, omdat de Hertogin, die ontevreden over hem was, zijn land verwoestte.

(3) Mechelen behoorde aan het Bisdome van Luik. BERTHOUT was daarvan erfelijk voogd, *avoué*, alzoo een Vasal van den Bisschop, dien men verwijderde. Het verhaal is geheel in strijd met van HEELU, en ook op zich zelf ongerijmd!

»beramen, om prins JAN in het erfdeel zijns vaders (1)
 »te doen opvolgen, waartoe ook verscheidene edelen en
 »steden overhielden, uit oorzaak der geringe geschiktheid
 »van den oudsten zoon, prins HENDRIK, en de groote ver-
 »wachtingen, die men van de wakkerheid en flinkheid
 »des tweeden zoons koesterde. Vooral de Hertogin dreef de
 »zaak uit voorliefde voor prins JAN.

»Evenwel mishaaide die verandering aan velen; en de
 »ingezetenen van Leuven verzetteden er zich hoofdzakelijk
 »tegen, uit aanmerking, dat het naar hun inzien strijdig
 »was met de billijkheid, met 's lands wetten en de goede
 »rede, den tweeden zoon van geboorte, om welke oor-
 »zaak ook, boven den eerstgeborene te stellen. De voor-
 »name hoofdleider dier partij was ARNOUT VAN WESEMALE,
 »Maarschalk van Brabant. — Gehuwd met ALEIDA VAN BRA-
 »BANT, tante van HENDRIK III, achtte hij zich beledigd, dat
 »men hem niet tot voogd zijner achterneven had aange-
 »steld (2); en vermits de naijver verbijstering baart, bragt
 »die ijverzucht, onder den schijn van eerbied voor de reg-
 »ten van den oudsten zoon en de wetten van het vader-
 »land, groote tweespalt en beroering in het Hertogdom.
 »Men dreef de zaak zoo ver, dat de *gemeenten* van Leu-
 »ven (les *communautés* (3) de la ville de Louvain) zich

(1) Dit strijdt met de akte, nader mede te deelen; HENDRIK had het erfdeel verkregen, doch gaf het, bij schenking onder de levenden, aan JAN.

(2) Ook dit is onjuist en strijdig met het motief, door VAN HEELU aangegeven. Hij beriep zich op *zijn leen*, zegt die schrijver. Hij achtte als Vasal des Hertogs zich gerechtigd, deel aan den raad van bestier te nemen. Dat had een redelijken grond. Ook DIVEAUS *Rev. Brab.* XI en XII, billijkt dat motief, en noemt het een regtvaardige zaak.

(3) Deze uitdrukking komt verkeerd voor; er bestond maar *éne communitas Oppidi Lovaniensis*, zoo als nader uit de akten zal blijken. Het waren twee partijen der *communitas*, die zich tegen elkander verbonden.

» onderling tegen elkander verbonden. De partij der Hertogin noemde zich BLANKAERTS en de andere COLVERS, » naar hunne aanvoerders, die tot dit geslacht behoorden. » De Heer van Wesemale, daarvan onderrigt, toog met » eenige ridders naar Leuven, deed de BLANKAERTS de stad » ruimen en nam het beheer der stad op zich. *De Staten » van het land zonden hem hunne afgevaardigden met den » raad, dat hij de wapenen had neder te leggen, en de » verzekering, dat geene veranderingen zouden plaats grijpen, zonder de toestemming der Staten in het algemeen.* » (1) (6de verlichtsel). Maar hij wilde naar niets luisteren, » schoof de schuld der beroering op WOUTER BERTHOUT, dien » hij de hoofdoorzaak dezer nieuwigheid noemde, en beschuldigde hem, met de Hertogin, ten nadeele van den » Staat en de vrijheden (?), heimelijk zamen te spannen. » Deze schijngronden wortelden zoo diep in de verbeelding » der Leuvenaren, dat zij in 1264 (?) de wapenen opvatten en onder aanvoering van den heer van Wesemale, » naar het land van BERTHOUT togen, om wraak over den » hem ten laste gelegden overmoed te nemen. Maar BERTHOUT, daarvan onderrigt, trok hen met de Mechel- en » Brusselaars te gemoet, tot een punt, tusschen Leuven » en Mechelen gelegen, Leest genaamd. (2) De strijd was

(1) Zoo er werkelijk Staten geweest waren, dan hadden VAN WESEMALE als leenman, en Leuven, als 1ste stad, hoofdbestanddeelen daarvan uitgemaakt. Konden die Staten dan besluiten zonder de leden, die daartoe behoorden? Ongerijmd! Met Staten is het verzet der Leuvenaars en hun aanvoerder onverklaarbaar; zonder Staten zeer aannemelijk. Volgens den leeneed van WESEMALE en de privilegiën der stad, waren beiden verplicht voor de regten des Hertogs te waken. Hun verzet, zelfs gewapend, had dus een verdedigbaren grondslag; zoo ook beoordeelt DIVAEUS de zaak. *Rer. Brab. XII.*

(2) Ook schijnt de schrijver zich hier topographus te vergissen. Volgens VAN HEELU trokken zij naar Mechelen, en werden tot in de Leeps teruggedreven, en daar verslagen en gevangen genomen.

» woedend. De Leuvenaars raakten in verwarring en werden
 » zoo ruw onthaald, dat zij op de vlugt sloegen en eene
 » menigte dooden en gevangenen achterlieten. Onder de
 » laatsten bevonden zich GODFRIED, heer van Perke en GE-
 » RARD VAN QUABEKE, broeders van den heer van Wesemale
 » en de ridder WOUTER COLVERS. Nogthans waren daardoor de
 » twist en de beroering niet geeindigd. (1) Zij groeiden
 » veeleer aan; doch wij gaan dit thans vooreerst voorbij,
 » om van andere zaken te spreken, die desniettemin haar
 » gang gingen.» Op blz. 282 vervolgt hij: » De Bisschop van
 » Luik nam zeer euvel op, dat men hem het bestuur en
 » de voogdij van het land van Brabant ontnomen had, en
 » poogde menigmaal, er weer voet te krijgen, doch Hertog-
 » gin ALEIDA vond middel, om al zijne aanslagen te verijde-
 » len; hetgeen hem zoo in woede bragt, dat hij gelegenheid
 » zocht, om den oorlog weer te beginnen.»

» Intusschen baarden de binnenlandsche onlusten, door VAN
 » WESEMALE en zijn aanhangers aangevuurd, overvloedig zorg
 » aan Hertogin ALEIDA. Ook de voorbereidselen voor den oorlog
 » en de bedreigingen haar allerwege gedaan, deden haar
 » voor groote onheilen beducht zijn. Zij werd er alzoo *in*
 » *overleg met de Staten des lands op bedacht* (7de verdictsel),
 » om den burgeroorlog te matigen en de Leuvenaars, die
 » nog steeds partij voor Prins HENDRIK trokken, allezins te
 » bevredigen (*donner apaisement*). Zij begaf zich te dien einde,
 » met haar tweeden zoon, JAN, naar Leuven (onwaar!) en
 » betoogde den Leuvenaars op goede gronden de ongeschikt-
 » heid van haar oudsten zoon; verzekerde hun daarbij, dat
 » deze besloten had, zich in een klooster terug te trekken,

(1) Bij vergelijking zal men zien, dat dit geheel in strijd is met het verhaal van DE KLERK, hiervoor opgenomen.

» en van geheel zijn erfgoed afstand ten voordeele van zijn
 » broeder JAN te doen, en deed hen aanmanen, om een zoo
 » billijk en heilig besluit niet te keer te gaan. De Leuvenaars,
 » na die gronden verstaan te hebben (lees: na overwonnen
 » en verslagen te zijn) ziende hoe geschikt en aangenaam
 » (*plaisant*) JAN zich voordeed, keurden al, wat deswege ver-
 » handeld was, goed, tengevolge waarvan prins HENDRIK, in
 » eene plegtige vergadering der STATEN (8te verdichtsel) te
 » Cortenberg, uit eigen beweging, zooals hij verklaarde, in
 » tegenwoordigheid van NICOLAAS DE FONTAINES, Bisschop van
 » Kamerijk, Cancelier van het Rijk, (1) HENDRIK, abt van
 » Affligem, enz. van alle regt op het Hertogdom Brabant,
 » en wat daartoe behoorde, afstand deed,» enz.

Bij vergelijking met hetgeen hiervoor uit VAN HEEU en DE KLERK is medegedeeld, zal men zien, dat BUTKENS de zaken in allen deele verwart, en, hoezeer hij die schrijvers aanhaalt, alsook de diplomata, daarop betrekkelijk, mededeelt, geheel in strijd daarmee de zaak voordraagt.

Er is geen de minste schijn, dat Hertogin ALEIDA, na de nederlaag der Leuvenaars bij de Leeps, nog toebe-reidselen of bedreigingen van de Leuvenaars en hunne aan-hangers heeft te duchten gehad; veelmin, dat zij, om die reden, in overleg met Staten, er op bedacht zou zijn ge-worden, een *apaisement* aan de Leuvenaars te geven. Het is ongerijmd, te beweren, dat, na de nederlaag, aan de Leuvenaars nog onder het oog moest gebragt worden, dat HENDRIK ongeschikt was, om te regeren, en zich in een

(1) Dit alles is blijkbaar onjuist. De Cancelier is te Cortenberg niet geweest. Uit de akte van afstand blijkt, dat, wat hier verhaald wordt, te Kamerijk geschied is. Daar was de Cancelier in *zijne residentie*, ter plaatse, waar hij de akte wettig verlijden kon.

klooster wilde terugtrekken, enz. Zij kenden dat *voorgeven*, zooals zij het noemden, maar al te goed, en lang genoeg. Het motief van hun opstand was juist, zooals DE KLERK mededeelt, dat zij het onbillijk en onregtvaardig noemden, »HENDRIK van zijn erfgoed te versteken, om het aan JAN te »geven, en hem over te halen in een klooster te gaan; »al mogt hij nog zooveel gebreken hebben, zeiden zij, »kon dit geen reden zijn, hem van zijn erfregt te berooven», enz.

Nadat dit alles de nederlaag bij de Leeps was voorafgegaan, is het blijkbaar de ongerijmdheid zelve, de overwinnaars nog weer naar Leuven te zenden, om aan die gedeemoedigde opstandelingen een *apaisement* te geven. Het is dan ook bepaald onwaar, dat de weduwe met Prins JAN nog eens na de nederlaag naar Leuven is gegaan, dat, vóór de nederlaag, de poorten voor hen gesloten had. Zulke laagheid, zulken onzin pleegden de Hertogen van Brabant nooit, althans nog niet in dien tijd; zij, die, zooals wij nog later zien zullen, aan vorsten en volken destijds de wet voorschreven! Zij bedwongen de oproerige steden en schonken dan genade. »De Leuvenaars,» zooals DIVAUS zegt, »werden overwonnen, terug geslagen en genoodzaakt, »den vrede van Hertog JAN en ALEIDA, zijne moeder, *af te smeeken*».

Ziedaar den afdoenden grondslag hunner onderwerping. »Van toen af,» zegt DE KLERK, »bleef JAN *gheweldelike Hertoghe van Brabant ende van Lothrike, met spoed ende met groter ere, ende was sint heer der heeren*.»

En dat hij van dat oogenblik ook was de Heer der Heeren, dat is, de *Suzerein* of *Leenheer* der *Vasallen*, toont ons eene plaat in de *Brabantsche Yeesten* van DE KLERK, uitgave van Willems, blz. 401, met het onderschrift: »Hoe de

»edelen van Brabant haer leen ontfangen: En hoe heer »Aernout (van Wesemale) ter soene quam.» VAN WESEMALE, de gedeemoedigde Maarschalk van Brabant, zit daar in hofgewaad, blootshoofds geknield voor Hertog JAN van Brabant, staande met gedekten hoofde, in volle wapenrusting en het zwaard naar VAN WESEMALE gekeerd. De Maarschalk, gevolgd door de overige geknielde leenmannen, legt den eed van hulde en trouw aan den Hertog af; en het opmerkelijk onderscheid tusschen hem en de overigen is, dat hij in deemoedige houding de twee handen hemelwaarts rigt, terwijl de overige leenmannen slechts een hand of twee vingers tot aflegging van den eed in de hoogte steken.

De verzoening der Leuvenaars met de Hertogin had plaats te Cortenberg op den 14 Mei 1267.

Daarvan bestaan twee oorkonden, *de eene* van de Hertogin ALEIDA, aan Leuven afgegeven, en in *originali* te vinden in het stedelijk archief van Leuven, waarvan gedrukte afschriften worden aangetroffen in DE NELIS, *Anal. Belg. Dipl. Lov.* XI, en in MOLINI *Hist. Lov.* I. 1206; *de andere* van de Leuvenaars aan Hertogin ALEIDA afgegeven en te vinden in het *Cartulaire des ducs de Brabant, aux archives du Royaume à Bruxelles*, litt. B. fol. 102, waarvan een afschrift gevonden wordt in den *Codex dipl.* van WILLEMS, op VAN HEELU, blz. 393.

Het stuk, door de Hertogin afgegeven, (door mij uit het Latijn vertaald), luidt: »Wij Aleydis, Hertogin van Lotharingen en Brabant, erkennen en verkondigen aan allen, die »deze brieven zullen zien, dat wij alle oneenigheid (*discordiam*) tot hiertoe tusschen ons, onze kinderen, begunstigers »en medehelpers eenerzijds en de poorters van Leuven anderzijds gerezen (*habitam*) en alle schaden, welke de poorters van Leuven, of wie het hunnerzijds ook wezen moge,

» en, op welke wijze dit geschied zij, aan ons, onze kinderen, onze en hunne begunstigers hebben toegebracht of » gedaan, vrijwillig, geheel en volkomen afgedaan verklaren » (*quita clamamus*), in voege, dat zij daarvan door ons en » onze nakomelingen nimmer zullen worden aangesproken; » en diezelfde schade hunnerzijds, ons, onzen kinderen en » begunstigers aangedaan, nemen wij op ons, in dier voege » en in dien vorm, dat noch door ons, onze kinderen of » begunstigers, noch ook door iemand onzer nakomelingen » van de poorters van Leuven of van hunne nakomelingen » ooit daarna iets te dier zake zal gevorderd, op eenigerlei » wijze geëischt of ook op eenige zaak zal verhaald worden. » En ten einde deze onzerzijds, van zijde onzer kinderen, » begunstigers en nakomelingen, ten aanzien der poorters » van Leuven en hunne begunstigers en nakomelingen, ten » eeuwigen dage zeker en ongeschonden worden nagekomen, » hebben wij gemeend, ons zegel aan de tegenwoordige akte » te moeten hangen. (*apponendum presenti scripto duximus*.)

» Ook Wij Wouter, Heer van Enghien (*dominus de Ading-
» heem* (1), Wouter Berthout, Heer van Mechelen, Arnout, » Heer van Diest, Leo, Slotvoogd (*Castellanus*) van Brussel, » Jan Brine, Heer van Lintere, en Hendrik, Ridder van Asche, » hebben gemeend, omdat wij bij voorschreven zaak *persoonlijk* » tegenwoordig zijn geweest (*quia huic rei praescriptae per-
» sonaliter interfuimus*) overeenkomstig den wil en het ver- » zoek onzer Vrouwe, voorschreven Hertogin, onze zegels » aan de tegenwoordige akte te moeten voegen, (*sigilla*

(1) Adingheem is Enghien, (vgl. DIVAEUS lib. XI), eene stad, destijds heerlijkheid in Henegouwen. Deze heer was dus geen Brabander, evenmin als WOUTER BERTHOUT. Men spreekt altijd van Staten, maar die heeren konden niet tot de Staten behooren, en dus bewijst hunne medebezegeling, dat hier van geen Staten sprake kan zijn.

»*praesenti scripto duximus apponenda*) tot teeken en getuigenis, dat al het voorschrevene waarheid behelst.

»En tot meer klaarblijkelijkheid en bestendigheid van al
 »het voorschrevene, hebben wij schepenen, gezworenen en
 »gemeente der stad Brussel, wij schepenen en gemeente der
 »stad Thienen, wij schepenen en gemeente der stad Gelde-
 »naken, wij schepenen en gemeente der stad Gembloers en
 »wij schepenen en gemeente der stad Lier, op verzoek en
 »volgens den wil, Onzer meergenoemde Vrouwe-Hertogin,
 »gemeend de zegels onzer steden, met de andere voorzegde
 »zegels, aan deze akte te moeten toevoegen. (*aliis praeno-*
 »*minatis sigillis in hoc scripto duximus adjungenda.*)

»Gedaan te Cortenberg, op Zaterdag na het feest van den
 »heiligen Servatius, van het jaar der menschwording onzes
 »Heere (14 Mei) 1267».

De oorkonde, door de Leuvenaars afgegeven, luidt,
 (mede door mij vertaald): »Wij Schepenen, gezworenen (1)
 »en gemeente der stad Leuven, erkennen en verkondigen
 »aan allen, die deze tegenwoordige brieven zullen zien, dat
 »wij alle oneenigheid, welke tot hiertoe tusschen ons, onze
 »begunstigers en aanhangers eenerzijds, en onze roemrijke
 »(*illustrem*) Vrouwe Moeder, Hertogin van Lotharingen en

(2) De heer STALLAERT a. w. i. 26 vertaalt *Scabini jurati* door *gezworen schepenen*. Het is een blijk, dat de regtstoestand van Leuven aan dien schrijver niet is bekend geweest. De *jurati* waren de Gezworenen of Raden der stad Leuven. Wanneer men art. 4 en 5 van het 1ste Capittel der Costuymen van Leuven, die eene zamenvatting der vroegere privilegiën behelzen, naleest, zal men het onderscheid tusschen de *Scabini* en *jurati* begrijpen. Art. 4 zegt: „Item syn binnen der voorz. stadt, seven schepenen van den Prince, vier „eerste daer van de Gheslachten, den vyfden van de Leden van de Gulde- „broederen ende d'andere twee van de Ambachten oft Nation;” en art. 5: „Item eenentwintich Ghesworene ofte Raeden derselver stadt, de elfde „daerof van de Gheslachten, ende d'andere thien van de Ambachten,” enz.

» Brabant, hare kinderen, begunstigers en aanhangers ander-
 » zijds, bestaan hebben, mitsgaders alle schaden, door gezegde
 » Vrouwe, hare kinderen, begunstigers en aanhangers, aan
 » ons of onze aanhangers toegebracht, voor eeuwig afgedaan
 » verklaren (*quita clamamus*), in welke zaak of op welke
 » wijze dit ook geschied zij.» — Verder luidt de akte in om-
 » gekeerden zin woordelijk als die, door Hertogin ALEILA af-
 » gegeven, en eindigt aldus: «En ten einde deze onzerzijds
 » en van zijde onzer begunstigers en nakomelingen jegens
 » voorzegde Vrouwe Hertogin, hare kinderen, begunstigers
 » en nakomelingen voor eeuwig ongeschonden worden in
 » acht genomen, hebben wij het zegel der stad Leuven aan
 » deze tegenwoordige akte doen voegen (*apponendum*.)

» En ook wij Wouter, Heer van Enghien (*dominus de*
Adingheem (1) Wouter Berthout, Heer van Mechelen,
 » Arnout, Heer van Diest, Leo, Slotvoogd van Brussel, Jan
 » Brine, Heer van Linthere en Hendrik, Ridder van Asche,
 » hebben gemeend, *omdat* wij bij voorschreven zaak *per-*
soonlijk tegenwoordig zijn geweest (*personaliter interfuimus*)
 » overeenkomstig den wil en het verzoek der voornoemde
 » Schepenen, Gezworenen en Gemeente der stad Leuven,
 » onze zegels aan de tegenwoordige akte te moeten voegen.
 » (*praesenti scripto duximus apponenda*.)

» En tot teeken en getuigenis, dat al het vorenstaande
 » waarheid behelst en tot grooter klaarlijkheid en be-
 » stendigheid van al het voorgaande, hebben wij Schepenen,
 » Gezworenen (2) en Gemeente der stad Brussel, en wij Sche-

(1) Zie blz. 33 aant. 1.

(2) Ook hier heeft de heer STALLAERT ib. *Scabini, Jurati* door gezwo-
 rene schepenen der stad Brussel vertaald. Art. xi der Costuijnen van Brus-
 sel zegt: „Item in de voorz. stadt syn dienende enen Borghemeester, seven
 „Schepenen, en twee Rentmeesteren uit de seven Gheslachten derselver

»penen en Gemeente der stad Thienen, wij Schepenen en
 »Gemeente der stad Leeuwe, wij Schepenen en Gemeente
 »der stad Antwerpen, wij Schepenen en Gemeente der stad
 »Nivelle, wij Schepenen en Gemeente der stad Geldenaken,
 »wij Schepenen en Gemeente der stad Gembloers, en wij
 »Schepenen en Gemeente der stad Lier, overeenkomstig het
 »verzoek en den wil der Schepenen, Gezworenen en gemeente
 »der stad Leuven, gemeend, de zegels van voorzegde onze
 »steden aan de andere voornoemde zegels op deze akte te
 »moeten toevoegen». (*aliis praenominatis sigillis in hoc scripto
 »durimus adjungenda.*)

Er bestaat verschil tusschen de schrijvers, of ook bij deze gelegenheid, de afstand van het Hertogdom door HENDRIK aan JAN heeft plaats gehad. Het verschil is uit de volgende woorden van VAN HEFLU V^o. 545, ontstaan:

Want doen die kinder waren
 Soe verre comen te haren jaren,
 Datsi selve van rechte souden
 Haer lant berechten, ende houden,
 Wert een parlement genomen:

Te Cortenberge dede men comen
 Diestade van Brabant, klein ende groote,
 Ende daertoe ridders ende genote,
 Ende al die ghene daer macht aen lach.

Op den voorgenoemden dach
 Vergaderden dese alle daer.

Want toen de kinderen tot
 den leeftijd gekomen waren,
 dat zij zelve hun land konden
 beregten en behouden, werd
 eene bijeenkomst gehouden.

Men deed te Cortenberg (?)
 de groote en kleine steden
 komen; daarbij ridders en rid-
 dergenooten, en allen, die met
 magt bekleed waren.

Op den vooraf bepaalden dag
 vergaderden allen daar ter
 plaatse.

„stadt” enz., terwijl volgens art. XIII aldaar door Gezworenen verstaan werden de „Dekens van de Ambachten, representeerende de negen Natien „der voorz. stadt.”

Daer gaf Heinric openbaer
 Voor hen op sinen broeder
 Janne, met rade synre moeder,
 Thertogherike van Brabant,
 Ende woude, dat al dlant
 Janne voor rechten heere kinde.

Daar gaf HENDRIK openbaar
 in hunne tegenwoordigheid
 aan zijn broeder JAN, op raad
 zijner moeder, het hertogdom
 van Brabant en wilde, dat allen
 JAN als geregtten heer zouden
 erkennen.

Van vers 362 tot 390 verhaalt de dichter, hoe HENDRIK
 zich in een klooster begaf, en daar meer als heer dan als
 monnik leefde; en dan gaat hij voort:

Nu, heb die wel verstaen,
 Dat parlement es soe vergaen,
 Dat van Brabant Jan
 Thertogherike daer ghewan.
 Daer hi niet en was toe gheboren.

Doen hie daer toe was vercoren
 Want hi tileec herde seere,
 Verhoget, na der werelt eere;
 Want doen hi quam te diere eeren.
 Hilden hem steden ende heeren,
 Ende ghemeinlike al dlant.

En was heere, riddere, noch seriant,
 Verre ende na, en geen soe wilt,
 Die van Brabant goet hilt,
 Hine versochte doen syn leen.

Gij hebt het nu wel ver-
 staan. De vergadering heeft in
 dier voege plaats gehad, dat
 JAN aldaar het Hertogdom Bra-
 bant verkreeg, zonder dat hij
 er toe geboren was. Zoodra hij
 er nu toe uitverkoren was,
 werd hij dadelijk naar wereldds
 eer zeer hoog verheven; want
 toen huldigden hem de steden
 en de heeren en in het alge-
 meen geheel het land.

Er was geen Heer, Ridder
 of Ridderknaap, (1) hoe ver
 verwijderd, hoe nabij, hoe
 woest ook, die een goed van
 Brabant in leen bezat, of hij
 verzocht, in zijn leen te wor-
 den bevestigd. De oorlog en

Doen en bleef orloge oec en geen,

(1) Seriant, sergeant is eigenlijk geen ridderknaap; maar een adelijk ti-
 tularis van minderen rang. Zie WILLEMS bij vers 576 en RAEPsaET, *Ana-
 lyse historique*, III.

In Brabant staende, noch oec clage,
En worde versoent te dien dage,
Beide van steden ende van baroenen.

Daer quam doen te soenen
Die maescalc her Aernout
Van Wesemale, dien onthout
Hadde gheweest die hertoginne. (1)

Dus wert alle onminne
In Brabant af ghedaen.

Doen Johan hadde ontfæen
Thertogerike van sinen broeder,
Die ghene oec die sire moeder
Ende heeren Berthoude te voren
Die moesten hen ghematen.

Die heeren, die alomme saten
Ende jeghen Brabant waren hart:
Doen Jan hertoge wart
Hilden si hem met ghemake;

Want Janne ginc sine zake
Ter eeren wert, in allen dingen.

de klagten waren ook afgedaan en men verzoende zich met de steden en de baanderheeren. — Daar verscheen ook ter verzoening Heer Arnout van Wesemale, die de Hertogin vijandig was geweest.

Dus doende kwam aan alle oneenigheid in Brabant een einde.

Nadat JAN het Hertogdom van zijn broeder in ontvangst genomen had, moesten ook zij, die zijne moeder vroeger leed en toorn hadden berokkend, zich bedwingen. De Heeren, die buiten de grenzen gevestigd, Brabant vijandig geweest waren, erkenden JAN gemakkelijk, toen hij Hertog was; want JAN verrichtte alle zaken met eere.

Wanneer men dit verhaal vergelijkt met het verhaal van DE KLERK, hiervoor blz. 20 medegedeeld, en vooral met de twee vorenstaande zoenakten en de akte van afstand, nader mede te deelen, te Kamerijk gesloten, zal men zien, dat VAN HEELU twee verschillende gebeurtenissen met elkander verward heeft. De twee zoenakten duiden aan, dat er op

(1) Het is nog al karakteristiek, dat VAN HEELU hier alléén spreekt van vijandschap tusschen de Hertogin en VAN WESEMALE. Dat bevestigt, dat ook, naar het gevoelen van VAN HEELU, de Maarschalk niet geheel ten onregte de aanspraken van HENDRIK verdedigd had. De afbeelding dier verzoening hebben wij hiervoor beschreven.

de bijeenkomst te Cortenberg (1) van 14 Mei 1267 niets

(1) Cortenberg, oorspronkelijk Curtenbergh, zoo als het in het *diploma* van GUALCHERUS, Bisschop van Kamerijk van 1095 voorkomt, was een Benedictijner Vrouwen-klooster of Abtdij, schier op gelijken afstand van Leuven en Brussel gelegen. De kerk van dat klooster (*Ecclesia in monte qui dicitur Curtenbergh*) werd bij genoemd *diploma*, te vinden in MIRÆI *Op. Dipl.* p. 519, op verzoek van GODFRIED MET DEN BAARD, Graaf van Leuven (vervolgens Hertog van Lotharingen) vrij verklaard van de regten, aan het Bisdom verschuldigd. Men vergelijke tevens de latere *diplomata* in genoemd werk pp. 586, 827, etc. In dat klooster was een zeer ruim voorhuis, *atrium*, (*ib.* p. 447) dat aanleiding heeft gegeven, daarin vergaderingen te houden. Men bezat destijds niet veel anders. Brabant, later zoo bevolkt en rijk, bezat in 1093 naauwelijks een plaatsje, dat men thans den naam van stad zou waardig keuren.

Leuven, de eerst stad van Brabant, bestond volgens JUSTUS LIPSIUS, op het einde der negende eeuw nog niet, en bezat in 1180, onder GODFRIED III, nog geen zes duizend zielen. (vgl. PIOT, *Hist. de Louvain* p. 90; DE REIFFENBERG. *Statist. de la Belg.* 2^e partie, p. 21. — Dat stadje is volgens JUSTUS LIPSIUS, *Lovanii* I. C. 5, eerst in 1156 van vestingmuren voorzien.

's Hertogenbosch was eerst in 1184, onder denzelfden Hertog en diens zoon HENDRIK I, aangelegd. Het bestond uit houten huizen, ter uitgestrektheid van wat meer dan de tegenwoordige markt. In 1202 werd het houten stadje door DIRK, Graaf van Holland, afgebrand; Zie BUTKENS *Tr. I, Pr.* p. 52; in 1304 brandde het nogmaals bijna geheel af. Eerst in 1318 is het uitgebreid; zie VAN OUDENHOVEN. *Beschr. van 's Hert.* C. 4. Ook Antwerpen bezat in 1397 slechts weinig bevolking (vgl. J. F. PEPPE. *Diss. Hist.* p. 55.

Eerst in de veertiende eeuw heeft Leuven door zijne lakenfabrieken plotseling zijn grooten omvang verkregen. In 1357, onder WENCESLAUS en JOHANNA is de oude stad uitgebreid en op nieuw met muren omgeven. Zij was toen naar schatting van JUSTUS LIPSIUS, II. C. 2, aangegroeid tot 200,000 inwoners, van welke 160,000 lakenwerkers. Ten gevolge van een opstand, door WENCESLAUS onderdrukt, verloor de stad weer spoedig die bevolking; daar duizende wevers het raadzaam oordeelden, hun weefstoelen naar Engeland over te brengen. Thans bezit Leuven ongeveer 33,000 inwoners. Ook eerst in de vijftiende eeuw verkreeg Antwerpen door zijn handel de groote uitgestrektheid.

Men bezat dus in 1267, om eene groote vergadering te houden, niet veel anders dan een voorportaal van een klooster.

Het beroemd stadhuis van Leuven is eerst in 1448 aangelegd en in 1463 voltooid.

Waren er Staten als Staats-ligchaam geweest, dan had noodwendig een vergaderplaats moeten aanwezig zijn. Thans moest men zich met een ruim voorhuis in een klooster behelpen. Een en ander heeft aanleiding gegeven, dat het later nog meer tot dergelijke doeleinden is gebruikt en tot vergaderplaats van den zoogenaamden Raad van Cortenberg is bestemd.

anders verhandeld is, dan de verzoening tusschen de Leuvenaars en de Hertogin, en, de *akte van schenking*, nader mede te deelen: dat later, den 26 Mei 1267, te Kamerijk, door HENDRIK ten behoeve van JAN formeel afstand van het Hertogdom is gedaan.

Dit is ook het gevoelen van WILLEMS, die bij vers 336 van VAN HEELU aanteekeut: »De afstand van HENDRIK kan »te Cortenberg afgesproken zijn, doch zeker is het, dat de »akte daarvan eerst later, niet te Cortenberg, maar te »Kamerijk is opgemaakt.— DRVAEUS alléén, heeft goed op- »gegeven, wat er te Cortenberg verrigt is;» die schrijver zegt: »In de maand Mei 1267, schonk ALEIDA op de »vergadering te Cortenberg vergiffenis van alle weerspan- »nigheid aan de Leuvenaars en hun aanhangers, terwijl »zij beloofden JAN, haar tweeden zoon, als Hertog te er- »kennen.»

Wanneer men kon aannemen, dat in vers 330 van VAN HEELU een schrijffout was ingeslopen en men in plaats van »*Te Cortenberge dede men komen*,» las: *Te Kamerijk dede men komen*, dan ware het geheel verhaal van VAN HEELU juist; want alles, wat hij van Cortenberg meldt, slaat werkelijk op Kamerijk, zooals uit de oorkonde of akte van schenking, te Kamerijk opgemaakt, hierna zal blijken; *vooreerst* zijn daar niet alleen afgevaardigden van steden, ridders en riddergenooten verschenen; maar ook de zoodanigen, die met magt bekleed waren, zooals: de Cancelier van het Deutsche of Roomsche rijk en andere Vasallen, ten wier overstaan die akte verleden is; 2°. heeft daar, zooals uit de akte blijkt, de afstand van Brabant plegtig plaats gehad; 3°. is daar de nieuwe Hertog door de leenheeren gehuldigd; 4°. is daar ook ARNOUT VAN WESEMALE, Maarschalk van Brabant, ter zoen gekomen en heeft aan de akte van

schenking mede zijn zegel gehecht ; hetgeen hij niet gedaan heeft ten aanzien der twee zoenakten, te Cortenberg tusschen de Hertogin en Leuven gesloten. Hij was toen nog niet in genade aangenomen en kon, zoolang hij den leeneed van Maarschalk niet had afgelegd, als zoodanig geene akten bezegelen.

» Men heeft ook niet weinig getwist, zegt WILLEMS, bij » vers 550 van VAN HEELU luidende: *Te Cortenberge dede* » *men comen, die stade van Brabant lelein ende groote,* » *ende daer toe riddersen ende genote, ende al die ghene* » *daer macht aen lach*, of deze bijeenkomst, al dan niet, » als eene vergadering der *Staten* van Brabant moet worden beschouwd en zich daarbij meermalen op *deze* plaats » van VAN HEELU beroepen. *Cette réunion*, zegt de heer » DEWEZ, (*Hist. part. des prov. belgiques* II. p. 321) *était* » *une véritable assemblée des ETATS, et c'est la denomination* » *que lui donne en effet un historien contemporain*, VAN » HEELU.» Men ziet, » dat DEWEZ de woorden: *die stade*, op » het voorbeeld van ERNST (*Hist. abr. du tiers-état de Brab.* » p. 71), voor *die Staten* heeft genomen. *Staden* is echter » ontegenzeggelijk *steden*, hier namelijk *kleine en groote* » *steden*.» (1)

Men heeft overigens de beide vorenstaande zoenakten en de akte van schenking slechts te lezen, om te zien, dat

(1) Dit lijdt geen twijfel, wanneer men de kronijk geheel leest; daarin vindt men menigvuldig het woord *Staden*, om *Steden* uit te drukken. Zoo vindt men I, vers: 488: „*Tallen Staden*, eer die Weesen,” enz., om aan te duiden, dat de grensheeren de steden van Brabant den oorlog aandeden, toen de weezen nog minderjarig waren; zoo vindt men vers: 262: „Want van den lande die beste, beide van Heeren ende „*van Staden*, woude doen ele anderen scaden,” om aan te duiden, dat de Heeren en de *Steden* el-kander nadeel trachtten toe te brengen, enz. Men vergelijke tevens *Aant. op de Rijk. van JAN VAN HEELU door W. J. A. JONCBLOET en A. W. KROON* blz. 134.

er geen sprake van Staten heeft kunnen zijn. *Vooreerst* heeft de Hertog van Brabant aan de *zoenakten* geen deel genomen. Eène der zoenakten is, alléén door de Hertogin, de andere, door Leuven als partij bezegeld. Die *zoenakten* betroffen zoo weinig den Hertog van Brabant, dat hij er niet in genoemd wordt, en JAN, nadat hij Hertog geworden was, de zoenakte zijner moeder nader bekrachtigd heeft. *Ten tweede* wordt in de zoenakten vermeld, dat daarbij *persoonlijk* alleen zijn tegenwoordig geweest, WOUTER, Heer van Enghien (Henegouwen), WOUTER BERTHOUT, Heer van Mechelen, ARNOUT, Heer van Diest, LEO, Slotvoogd van Brussel, JAN VAN BRINE, Heer van Linthere en HENDRIK, Heer van Asche, namelijk de overwinnaars van de Leuvenaars. » Wij hebben, » zeggen die Heeren, » de akte mede bezegeld, omdat Wij *persoonlijk* bij de daarin vermelde zaak » zijn *tegenwoordig* geweest.» (*quia huic rei praescriptae personaliter interfuimus, sigilla nostra praesenti scripto duximus apponenda.*)

De steden, als medeverzegelaars daarin vermeld, hebben er hun zegel slechts *bijgevoegd*, als teeken en getuigenis, dat het daarin vermelde waarheid behelsde en tot meerder blijkbaarheid en bestendiging daarvan. (*In signum et testimonium, quod vera sunt omnia praemissa et ad majorem evidentiam et stabilitatem praemissorum,.. nostrorum oppidorum sigilla aliis praenominatis sigillis in hoc scripto duximus adjungenda.*)

Het verschil van uitdrukking, *apponenda* en *adjungenda*, heeft onmiskenbaar zijn doel. Wij hebben in het Voorm. Hert. Brab. meermalen opgemerkt, dat de akten van dien tijd met bijzondere zorg werden opgemaakt en daarin schier ieder woord zijne eigenaardige beteekenis had.

Vooraf was dit het geval met Staats-akten van dien

stempel; zij werden met de uiterste omzigtigheid gesteld, zooals mij door menigvuldige lezing en ontleding dier staatsstukken overtuigend gebleken is. Neemt men dat aan, dan blijkt uit dat verschil van uitdrukking bepaald, dat de voormelde zes Edelen *als ooggetuigen* de akte *mede bezegeld* hebben, terwijl de Steden tot meerdere kracht en stabiliteit dier akten, er hun zegel slechts aan hebben *toegevoegd*, zonder dat zij daarom te Cortenberg behoeven tegenwoordig geweest te zijn.

Hoe wil men nu hier aan eene vergadering van *Staten* denken? Geen enkel *element* voor dergelijk staatsligchaam gevorderd, vindt men er aanwezig, namelijk: noch de *Geestelijkheid*, noch den *Brabantschen Adel*, noch de *Vertegenwoordiging* van de steden, in voege als gevorderd werd, toen er later Staten waren. (1)

Men behoeft er dan ook niets zonderlings in te vinden, (zooals de heer STALLAERT in zijn *Gesch. van Jan I D. I. 24* aant. 1 meent), dat Nivelles zijn zegel toegevoegd heeft aan de Zoenakte, door Leuven afgegeven, terwijl dat zegel aan de akte der Hertogin ontbreekt. Toen de geëerde Schrijver laatstgemelde akte gelezen heeft, zal hij tevens hebben opgemerkt, dat daaraan niet alleen ontbreekt het zegel van Nivelles, maar ook dat van Antwerpen en Leeuwe.

Dat was overigens niets zonderlings. Het beduidt slechts, zooals reeds is aangetoond, dat die steden niet te Cor-

(1) De uitdrukking *Geestelijkheid* en *Adel* als leden van de Staten is eigenlijk onjuist. De Geestelijkheid en de Adel hebben *qua tales* geen deel van de Staten uitgemaakt. Het waren de Abtdijen, vertegenwoordigd door den Abt, en de Grondheeren of Leenmannen; alzoo de geestelijke en adellijke goedbezitters, die leden der Staten zijn geweest. De Geestelijkheid en de Adel, inwoners der steden, waren in de vertegenwoordiging der Steden begrepen. Zie PEPPE, *Diss. Hist.* p. 65.

tenberg zijn geweest; dat zij naderhand verzocht zijn, hun zegel aan de akte toe te voegen; dat de zoenakte der Hertogin is afgegeven, vóór dat men tijd of gelegenheid had gehad, het zegel der drie plaatsen, Leeuwe, Antwerpen en Nivelles, er aan te laten *toevoegen*; maar dat die gelegenheid niet ontbroken heeft voor de zoenakte, door Leuven afgegeven. — Er ontbreken aan beide akten nog zegels van zoo vele andere steden van Brabant, als van 's Hertogenbosch, Turnhout, Herenthals, enz., die niettemin vroeger in 1261, *Vredeverbonden* te Leuven mede gesloten hadden.

Dat alles deed niets ter zake. Het ontbreken van meerdere of mindere zegels, gaf, of ontnam aan die akten geene meerdere kracht; zooals vele formulieren, nader mede te deelen, aanduiden, waarin men namelijk vermeld vindt, dat, al ontbreken er ook eenige zegels aan, dit aan de akte niet schaadt.

Alvorens thans verder te gaan, moet ik van de *Vredeverbonden*, waarvan ik zoo even sprak, nog met een enkel woord gewagen:

Het geschil, dat over de voogdij ontstaan is, was, zoo als wij gezien hebben, een familietwist, niets anders. Toen er het vraagpunt van de troonsverandering bijkwam, veranderde de zaak geheel van gedaante. Vóór dien tijd waren de steden in allen opzichte aan de Hertogelijke weezen en aan de Hertogin getrouw, en het bewijs daarvan leveren de *Verbonden*, tusschen de steden van Brabant, te Leuven gesloten, den 28 Januarij 1261, met het blijkbaar doel, om de Hertogin-moeder en den wettigen troonsopvolger met goed en bloed bij te staan en te verdedigen. Die *Verbonds-akten* vindt men in *originali* in de meeste archieven der steden, voor zoo ver zij niet door brand als anderzins in het ongereede geraakt zijn.

MIRAEUS deelt ons in zijne *Opera diplomatica*, p. 429, de *Verbonds-akte* mede, tusschen Antwerpen en Turnhout, den 28 Januarij 1261, te Leuven gesloten; en vermeldt, dat op denzelfden dag ook gelijke verbonden tusschen Leuven, Brussel, Lier en Turnhout aldaar gesloten zijn. — GACHARD, *Documents inédits*, III, 10 noemt, behalve deze steden, ook nog Thienen, Leeuwe, Herenthals, en zegt, dat de zeven akten daarvan in het archief te Antwerpen berusten. De heer STALLAERT, *Gesch. van Hert. Jan den eerste*, I, 9, voegt er nog Halen bij en stipt aan, dat de acht *Verbonds-akten* in het staatsarchief te Brussel onder het merk: *Chartes de Léau*, gevonden worden. In het archief van 's Hertogenbosch berust de *Verbonds-akte*, op denzelfden dag te Leuven tusschen die stad en 's Bosch gesloten, geheel gelijkluidend, zoo als mij gebleken is, aan de akte, door MIRAEUS medegedeeld. Het is blijkbaar, dat die steden tot het sluiten dier verbonden uitnoodiging van de Hertogin hadden ontvangen; want de steden mochten niet vergaderen zonder toestemming van den Hertog; zelfs de Staten, toen er later Staten waren, konden zonder oproeping van den Hertog niet bijeenkomen. »La convocation des assemblées des états,» zegt Peppe in zijne *Dissert. Hist. et Crit. sur les trois membres qui composaient les États de Brabant*, »se faisait au nom du duc. Aucun des trois membres »des états individuellement, ni les trois membres collectivement, ne pouvaient s'assembler sans permission du »prince.» Daarenboven waren de schepenen die de akten gesloten en bezegeld hebben, stedelijke ambtenaren, door den Hertog aangesteld. Verplaatst men zich daarbij in dien tijd; bedenkt men de nietigheid van de plaatsjes, die bedoelde *Verbonds-akten* te Leuven gesloten hebben; de moeilijkheid van communicatie in dien tijd; de bijzon-

derheid, dat de akten in 't Latijn opgesteld en eensluidend zijn, enz. dan is het blijkbaar, dat een leidende hand dat alles heeft voorbereid, bestierd en op een zelfde tijdstip doen tot stand brengen.

De *Verbonds-akten* dragen dan ook geheel den stempel, van door de Hertogin te zijn uitgelokt; want de steden verbinden zich daarin *uitdrukkelijk* aan de *Hertogin* getrouw te zullen blijven; en vooral de regten van den wettigen Heer (*jura domini nostri*) te handhaven.

Zij vangen allen aan, met het gewoon formulier, dat zij allen twist en tweedragt, vroeger bestaan hebbende, willen bezijden; dat zij den onderlingen vrede ongeschonden zullen bewaren, en elkander in allen deele bijstaan en hun regt helpen handhaven, echter *altijd met voorbehoud van de regten des Hertogs* (*salvo semper jure Domini nostri ac heredis terrae nostrae*); en dan volgt het eigenlijk doel der verbindtenis: »Indien wij ontwaren», zeggen zij, »dat de grenzen van ons land bekort of de »regten van *Onzen Heer* bemagtigd, of op eenigerhande »wijze hoegenaamd, geschonden worden, (hetgeen God »moge verhoeden), dan zullen wij dit zoo spoedig mogelijk aan *de Vrouwe*, of *Heer* van gezegd land (*Dominæ »vel Domino ipsius terrae*) moeten bekend maken, en, »zoo deze het verlangt, gehouden en bereid zijn, met goed »en bloed (*rebus et corporibus*), *zooals wij verplicht zijn*, »den noodigen bijstand te verleenen, opdat alles weder »hersteld, en in den vorigen toestand teruggebragt worde. »En wij zullen, even alsof het ons eigen schade gold, »er onafgebroken op aandringen en blijven aanhouden, »totdat de zaak weer geheel hersteld zij. En wij hebben »al het voorschrevene eenstemmig *bezworen* en zullen er »op staan, dat het nagekomen worde. En, om te voor-

» komen, dat noch door ons, noch door onze opvolgers de
 » zaak door onachtzaamheid aan de vergetelheid worde prijs
 » gegeven, hebben wij daarvan twee gelijkluidende akten
 » doen opmaken, en met de zegels der beide steden op
 » gelijke wijze doen bevestigen. Gedaan te Leuven, op
 » Zaterdag voor Lichtmis (28 Januarij) in het jaar onzes
 » Heeren 1261.»

Er blijkt dan ook niet, dat de Brabanders dat verbond, op eenigerhande wijze hoegenaamd, geschonden hebben. Integendeel, bij al de oorlogen over de voorgedij als anderszins gevoerd, hebben zij de Hertogin en de Hertogelijke weezen behoorlijk bijgestaan. VAN HEELU roemt de trouw der Brabanders zoo zeer, dat hij herhaaldelijk doet uitkomen, dat zij onder aanvoering van BERTHOUT verhoed hebben, dat gedurende de minderjarigheid der Hertogelijke weezen iets van Brabant is verloren gegaan, dan alléén de toren te Wijk, aan de brug bij Maastricht.

Datmen niet en can vinden
 Dat si stoc ochte steen verlooren,
 Sonder te Wije allene den torre,
 Dien die bisscop breken dede.

Eerst toen men den wettigen erfgenaam en troonopvolger HENDRIK, van zijne regten wilde versteken en hem door den tweeden zoon JAN doen vervangen, is er verzet gekomen. Leuven, de eerste stad van Brabant, heeft daarin den boventoon gevoerd; VAN WESEMALE, de Maarschalk van Brabant, heeft het ondersteund; dat verzet is door de wapenen bedwongen..... en toen ook was de geschiedenis uit. Hertog HENDRIK deed afstand ten voordeele van JAN; en het land was bevredigd!

Thans het allerbelangrijkst feit; de Akte, voor de geschiedenis van Brabant van het grootste gewigt; het Staatsstuk waarbij HENDRIK IV, aan JAN, zijn jongeren broeder, bij *schenking onder de levenden*, Brabant afstaat! Men vindt daarvan een afschrift in MIRAEI *Op. dipl.* I, 433 en in BUTKENS, *Trophées du Brabant* I, *Preures* 101. Zij luidt (door mij vertaald), als volgt:

» Nicolaas, bij de gratie Gods, Bisschop van Kamerijk
 » (1), Hendrik, Bernard en Alard, Abten van Affligem,
 » Villars en Perk, der orden van den heiligen Benedictus, van de Cisteriensen en van de Praemonstranten,
 » Isabella Seculiere Abdis der kerk van Nivelles, Boudewijn
 » van Avesnes, Heer van Bellemont, Wouter, Heer van
 » Enghien, Wouter Berthout, Heer van Mechelen, Arnout,
 » Heer van Wesemale, Arnout, Heer van Waelhem, Reinout,
 » Heer van Falais, aan allen, die deze akte zullen zien,
 » heil. Het zij u allen bekend, dat HENDRIK, eerstgeboren
 » zoon van den voormaligen Hertog van Brabant, verhevener
 » gedachtenis, te dezer zake in tegenwoordigheid van Ons,
 » van vele Ridders, Poorters en andere lieden van het land
 » van Brabant verschenen, het regt, dat hij had of dat hem
 » toekwam op het Hertogdom Brabant, met bij- en toebe-
 » hooren, in hulden, in mannen, in steden, in villae, in
 » sterkten (*castris*) in cijnsen, in ophrengsten, in tollén of
 » weggelden en andere regten, onder welken naam die
 » ook voorkomen, aan JAN, zijn broeder, hem in geboorte
 » opvolgende, *vrijwillig en eigener beweging* BIJ SCHENKING

(1) Deze Bisschop was Rijks-Cancelier, zooals uit de volgende akte zal blijken. Waarom werd dergelijke akte ten overstaan van den Rijks-Cancelier en buiten Brabant verleden? De lezer zal die gewigtige vraag, later, zelf kunnen beantwoorden.

» ONDER DE LEVENDEEN HEEFT GEGEVEN (*libere et spontane donavit, donatione inter vivos*), zonder eenig regt hoegenaamd » daarop voor te behouden, en dat hij al het voormelde heeft » gesteld en overgedragen in de magt van gezegden JAN.

» Verder heeft genoemde HENDRIK, onder aanraking der » heilige Evangeliën, eed gedaan, dat hij tegen die schen- » king later nooit zal opkomen. En hij heeft de lieden van » voorzegt zijn land, zoo tegenwoordig als afwezig, van » de trouw en de hulde, hem verleend en gedaan, ontsla- » gen; verzoekende, aanmanende en bevelende, aan al de » lieden van gezegd land van Brabant, zoo leenmannen als » anderen, bij deze schenking tegenwoordig of afwezig, ge- » zegden JAN, zijn broeder, als Hertog van Brabant te ont- » fangen en te houden, en hem als Hertog te gehoorzamen, » te dienen en hulde en trouw te bewijzen en te betoonen.

» Daarna heeft JAN voorzegt de mannen van gezegd land » van Brabant, Leenmannen, Edelen en anderen, bij de » schenking tegenwoordig, sommigen afzonderlijk en bij name, » anderen in het algemeen, verzocht en aangemaand, om hem » als Hertog van Brabant hulde en trouw te bewijzen.

» Dien ten gevolge maken wij, op uitdrukkelijk verzoek » (*ad petitionem instantem*) van voorzegden HENDRIK en JAN, » deze schenking en dit feit aan allen bekend, en hebben » wij, ten blijke van al het vorenstaande, op verzoek van » denzelfden HENDRIK en JAN, onze zegels aan de tegenwoordige » akte gehecht.

» Gedaan en gegeven te Kamerijk, in het jaar 1267 den » derden feestdag vóór Ons Heeren Hemelvaart (26 Mei).»

Men ziet, dat wij hier staan tegenover een akte, voor de kennis der geschiedenis van Brabant van onberekenbaar gewigt, een model van redactie, een Staatsstuk, dat geplaatst tegenover de verhalen van DINTHERUS, A THYMO, BUTKENS,

VAN HEURN, ERNST, DEWEZ, STALLAERT, omtrent de gewaande oorspronkelijke regten der Brabanders op land en regering, omtrent Staten van Brabant en wat dies meer zij, alle die beweringen den bodem inslaat.

Wat toch zien wij hier gebeuren? HENDRIK, naar erfenis en geboorte de wettige Heer en Hertog, schenkt zijn land met man en muis weg aan zijn jongeren broeder! Waar doet hij dit? In een aan Brabant vreemd land, te Kamerijk, dat destijds in Lotharingen gelegen, tot het Deutsche rijk behoorde. (Het is in 1677 door verovering aan Frankrijk gehecht). En, ten overstaan van wie doet hij zulks? Ten overstaan van den Cancelier van het Roomsche of Deutsche Rijk, aldaar gevestigd, van Vasallen van dat Rijk, waarvan ook de Hertog hoofd-Vasal was, vreemd aan Brabant; van BOUDEWIJN VAN AVESNES (Henegouwen) Heer van Bellemont, van WOUTER VAN ENGHEN (Henegouwen), van WOUTER BERTHOUT, Heer van Mechelen, REINOUT VAN FALAIS (toen in leen van den Hertog, thans prov. Luik), van eenige Abten van kloosters, nabij Leuven gelegen en door de Hertogen van Brabant gesticht, (1) van de Abtdisse van Nivelles, Vasale

(1) Het *Benedictijner-klooster of de Abtdij te Afflighem* is gesticht in 1086 door HENDRIK, Graaf van Leuven en diens broeder, GODFRIED MET DEN BAARD, die omtrent 1106 Hertog van Lotharingen is geworden. De stichtingbrief vindt men in MIRAEI, *Op Dipl.* p. 73. HENDRIK noemt zich daarin *Bracbatensis Patriae Comes & Advocatus*. Afflighem is gelegen tusschen Brussel en Aalst.

Het *Praemonstratenser-klooster of de Abtdij Park*, is door denzelfden GODFRIED in 1129 gesticht, luidens den stichtingbrief, te vinden ib. p. 90. De stichter noemt zich daarin GODEFRIDUS DUX LOTHARINGIAE, IDEM ET MARCHIO ET COMES. De plaats was vroeger een park of warande voor het wild des Hertogs, ten oosten van Leuven. Van daar de naam.

Het *Cisterienser-klooster of de Abtdij van Villars*, is op gelijke wijze gesticht, en in 1184 uitgebreid door Hertog HENDRIK I, blijkens den privilegiebrief in MIRAEI *Op. Dipl.* p. 287. De Hertog noemt zich daarin HENRICUS, DUX LOTHARINGIAE, zonder meer.

De Abtdij was gelegen in Waalsch Brabant, bij de rivier de Dyle.

van het Duitsche Rijk, onder het beschermheerschap van den Hertog van Lotharingen en Brabant; van ARNOUT VAN WESEMALE, dien wij aan het hoofd der oproerige Leuvenaars hebben gezien, en die weer met den Hertog verzoend was; en eindelijk van ARNOUT, Heer van Waelhem, met VAN WESEMALE de eenige Edele van Brabant!

En, is er iemand, aan wien gelegenheid gegeven wordt, aanmerking te maken? Zeggen b. v. de gewaande Staten: »Hertog dat gaat niet aan! Wij hebben er wel niet tegen, »dat uw broeder u in de regering opvolgt; maar het land, »bij schenking onder de levenden, met al wat er toe behoort, met steden, sterkten, villae, lieden, zelfs ook met »ons, Staten! en met al de inwoners, zoo maar ten geschenke te geven, dat toch kunnen wij niet gedoogen; »gij krenkt onze regten, onze vrijheden; gij behandelt ons »als lijfeigenen! enz. Er is niemand, die er bij denkt, of er destijds ooit bij gedacht heeft, een dergelijke tegenwerping aan den Hertog te maken. Die taal zou niet verstaan zijn. De stad Leuven is, wel is waar, in opstand gekomen, de Maarschalk van Brabant heeft zich aan haar hoofd gesteld; maar was het om zijne of hare regten te verdedigen? Niet het minst! De eenige tegenwerping, die zij ooit gemaakt hebben is, dat de regten van den oudsten zoon werden gekrenkt: »Al is hij ongeschikt te regeren,» zeggen zij, »al moest ook daarbij het Hertogdom ondergaan, de daad, die gij tegen *hem* bedrijft, is onregtmatig; »gij neemt hem zijn eigendom, zijn erfgoed af; daartegen »moeten wij waken, volgens den eed als Vasal, volgens »de privilegien, aan ons, aan onze steden geschonken!»

Het is immers meer dan ongerijmd, bij het bestaan van dergelijke *akte van schenking*, aan Staten als Staats-ligchaam te denken?

Ware er dergelijk Staats-ligchaam geweest, dat over de regten van Brabant mede te beschikken had, dan had dat Staats-ligchaam in dergelijke Staats-akte noodwendig partij moeten zijn; dan ware de akte mede ten overstaan dier Staten gesloten. Maar wel verre van iets dergelijks aan te duiden, sluit de akte alle denkbeeld daarvan uit. Zij is zoo absoluut mogelijk.

Doch beschouwen wij de akte zelve meer van nabij. Alles is daarbij berekend. Er staat geen woord te veel, er staat geen woord te weinig in; men heeft er juist in gezegd, wat men zeggen wilde. De Hertog en zijn broeder alléén treden er handelende in op. Er wordt niet van regering gesproken. Er worden geen waarborgen aan het volk beloofd of gegeven. Er wordt daarin niets voor het volk gedaan, voorbehouden of gestipuleerd. Er heeft eenvoudig *schenking onder de levenden* plaats. Er wordt op de Evangelien gezworen, niet dat JAN als een braaf Vorst zal regeren, maar alléén, dat HENDRIK tegen zijn schenking later niet meer zal opkomen. En, nadat hij de schenking alzoo gedaan heeft, ontslaat hij al de lieden van het afgestaan land, zoo leenmannen als anderen, van de trouw en hulde, aan hem beloofd en verleend, en verzoekt, vermaant, *beveelt* hen, JAN, zijn broeder, als Hertog van Brabant te ontfangen en te houden, hem als Hertog te *gehoorzamen*, te *dienen*, hulde en trouw te bewijzen en te blijven betoonen. En, nu heeft HENDRIK afgedaan!

Thans is JAN Hertog. Hij verzoekt en vermaant al de lieden van Brabant, leenmannen, edelen en anderen, bij *de schenking* al of niet tegenwoordig, sommigen bij name, anderen slechts in het algemeen, hem als Hertog van Brabant hulde te bewijzen; en, te dien einde wordt de schenking, op uitdrukkelijk verzoek van HENDRIK en JAN, door

den Cancelier en zijne bijstaanders, alom bekend gemaakt, en wordt de schenkbrief met hunne zegels bevestigd.

En men wane niet, dat dit alles maar vorm was, en het wezen der zaak niet betrof. Men vergist zich ten zeerste, wanneer men aan de staatslieden van dien tijd, dergelijke onbekendheid, met wat zij deden en wilden doen, toeschrijft. Neen! alles is in die akten afgestapt en berekend en die stukken zijn door personen voorbereid en opgemaakt, daartoe volkomen in staat.

Immers ALEIDA, de Hertogin-moeder, behoorde tot de kundigste personen harer eeuw en was door de beroemdste mannen van haar tijd omringd en bijgestaan.

»Adèle de Bourgogne» (zegt VAN HASSELT in zijne *Biographie Nationale de la Belgique*, I. p. 249, op Jean 1er) »Cette princesse, presque savante, qui échangeait des lettres avec saint THOMAS D'AQUIN et à qui le docteur angélique dédia même son traité du *Gouvernement des princes*, eut à disputer la tutelle, etc. HENRI III, Duc de Brabant,» zegt PEPPE in zijne *Dissert. Hist. et crit.* p. 63, »ne gouvernait ses états que d'après les conseils et les avis de St. THOMAS D'AQUIN. L'an 1260 il institua deux dominicains de Louvain et deux recolets de Bruxelles, ses exécuteurs testamentaires. La veuve, pendant la minorité de ses enfants, montra une soumission aveugle aux sages avis du saint prélat, que nous avons nommé.»

En THOMAS AQUINAS, de *Doctor Angelicus*, zoo als hij in zijne eeuw bekend stond, was een der beroemdste geleerden van Europa. Hij was de zoon van LANDULPHUS, Graaf van Aquino, Heer van Loretten en Belcastro. Zijn grootvader had tot echtgenoot een zuster van Keizer Frederik I, en zijne familie was ook overigens aan verschillende Souvereinen verwant. Hij werd omtrent het jaar

1226 op het kasteel Aquino, koningrijk Napels geboren; van zijn vijfde jaar in het klooster van den Monte-Casino opgevoed en met zijn tiende jaar naar de hoogeschool te Napels gezonden, (in 1224 door Keizer FREDERIK II opgerigt, ter mededinging van die van Boulogne, aan welke stad die vorst vijandig was), begaf hij zich in 1243, tegen den zin zijner ouders, in het klooster der Dominikanen te Napels; verduurde deswege allerhande onaangenaamheden, tot zelfs ontvoering door zijn twee broeders, bij het leger van FREDERIK II in dienst, en opsluiting in het kasteel Rocca-Sicca. Na veel wederwaardigheden van dien aard, gaf men eindelijk aan zijn onwrikbaar besluit toe; waarna hij zich uitsluitend aan de godsdienst en de studie wijdde. Hij vergezelde den generaal der Dominikanen, JAN DE TEUTONER, naar Parijs, die hem vervolgens naar Keulen zond, om de theologische lessen van ALBERT DE GROOTE bij te wonen. Door zijne studien zeer afgetrokken, werd hij door zijn medestudenten *Stomme Os* genoemd; tot dat, na het afleggen van een examen voor den Hoogleeraar ALBERT, deze uitriep: *Nos vocamus istum bovem mutum: Sed ipse dabit talem in doctrina mugitum, quod in toto mundo sonabit.* (Wij noemen hem stommen os, maar zijn wetenschappelijk geloei zal van dien aard zijn, dat het over den ganschen aardbodem zal weergalmen). Het was in het eerste jaar zijner studien onder ALBERT, dat hij zijn *commentarium* op de Zedeleer van ARISTOTELES uitgaf. Men zond hem vervolgens in 1245 naar Parijs, alwaar ALBERT in het Collegie van St. Jacque (van waar de Dominikanen te Parijs Jacobijnen heetten), ging onderwijzen. Hij werd in 1248 door het Kapittel zijner orde tot hoogleeraar te Keulen benoemd, om daar met ALBERT DE GROOTE te leeren, alwaar hij zijn tweede werk, *Commentarium* op de overige

wijsgheerige werken van Aristoteles uitgaf. Nadat hij zich ook als Prediker te Keulen, te Parijs, te Rome en elders beroemd gemaakt had, werd hij in 1252 naar Parijs gezonden, om aldaar de Theologie te onderwijzen, hetgeen in dien tijd niet bij dictaat, maar bij wijze van toespraak geschiedde, en had daar een buitengewonen toeloop. Hij verkreeg den 22 October 1257 den graad van *Theologiae Doctor*, hoezeer hij den daartoe vereischten ouderdom niet bezat. (Destijds kregen alleen zij academische graden, die onderwijs gaven). Hij verkeerde aan het Hof des Konings, werd menigvuldig door SAINT LOUIS geraadpleegd, en woonde in 1259 het 36ste Kapittel-generaal zijner Orde te Valenciennes bij. Het moet gedurende dat verblijf te Parijs en te Valenciennes geweest zijn, dat hij ook met Hertog HENDRIK III in aanraking en briefwisseling geweest is. In 1261 werd hij door Paus URBANUS IV naar Rome geroepen, alwaar hij door den Generaal zijner orde met het professoraat in de Theologie belast werd. In 1263 werd hij naar Londen, ter bijwoning van het 40ste algemeen Kapittel afgevaardigd. Hij verzocht en verkreeg daarna verlof, om geen onderwijs meer te geven. Paus CLEMENS VI bood hem in 1265 het Aartsbisdom van Napels aan, doch hij verzocht en verkreeg om buiten alle kerkelijke waardigheid te blijven. Hij hield zich voortdurend met schrijven bezig, tot vier maanden vóór zijn overlijden, dat op den 7 Maart 1274 plaats vond.

Men verdeelt zijn werken in vier klassen. De eerste bevat zijn Wijsgheerige, de tweede zijn godgeleerde werken, de derde zijn commentarien op de heilige Schrift, en de vierde klasse zijn gemengde geschriften over verschillende onderwerpen. Zij zijn te Venetie in 1490, te Neurenburg in 1496, te Lion in 1536, te Rome in 1570, te Ant-

werpen in 1612 in xviii deelen gedrukt, (vgl. BUTLER, *Vie des Pères*, etc., *Gr. Alg. Hist. Woordenb.* van HOOGSTRATEN; *Conversations Lexicon* op THOMAS AQUINAS, enz).

Ik heb gemeend, deze korte levensschets te moeten mededeelen, zoowel ten blijke, dat men in die zoogenaamde duistere middel-eeuwen niet zoo geheel van kunde ontbloot was, als om te doen uitkomen, hoe, blijkens de kundige raadgevers, de handelingen van Hertogin ALEIDA en hare omgeving berekend waren bij al, wat ten aanzien van den Staatsschok, (coup d'état) plaats had.

En hoezeer wel wat overdreven schijnt, alsof HENDRIK III »*n'aurait gouverné ses états que d'après les conseils et les avis de St. Thomas d'Aquin*» of »*que sa veuve, pendant la minorité de ses enfants, montra une soumission aveugle aux sages avis du saint*», daar uit de levensgeschiedenis van THOMAS AQUINAS niet blijkt, dat hij in Brabant aan het Hof verkeerd heeft, is het toch zeker, dat men met hem in briefwisseling stond, blijkens zijn brief, in 't *Voorm. Hert. Brab.* I, 373 aangehaald, waarbij hij aan ALEIDA gematigdheid en verdraagzaamheid ten aanzien harer onderhoorige Israëlieten (1) aanbeveelt.

Naar aanleiding van een en ander kunnen wij het dan als stellig en onwederlegbaar aannemen; dat blijkens de medegedeelde akte, zoo wat inhoud, als bedoeling betreft, Hertog JAN I Brabant als zijn eigendom, met al wat daar toe behoorde, van zijn broeder HENDRIK, den wettigen eigenaar, bij schenking onder de levenden verkregen heeft en dat over het bestuur van dat land niemand anders iets

(1) Ik zeg hare Israëlieten; want de Hertogen noemden ze *nostri Judaei*. De Israëlieten hadden nergens burgerregt, vermits volgens de Costuimen der steden en de vroegere privilegien, het poortersregt, aan het binnen de stad gedoopt zijn, verbonden was. De Hertog kon zeggen mijne Joden, even als hij van de overige inwoners zeide, mijne lieden. Ze behoorden hem met het land, waarop ze gevestigd waren.

te zeggen had, dan alleen in zoo verre bij privilege-brief of andere akte, door een der vroegere Hertogen geoctroijeerd, kon worden aangetoond, dat de Hertog eenig aandeel in dat bestuur aan anderen onherroepelijk had afgestaan.

VESTIGING VAN JAN I, ALS HERTOG VAN LOTHARINGEN, ENZ.

Doch daarmede was in een ander opzigt de zaak nog niet afgedaan. Er werd nog een essentiele plegtigheid vereischt, om den overgang van het Hertogdom volkomen beslag te doen erlangen, waarop ik thans vermeen, de aandacht te moeten vestigen.

In 't *Voorm. Hert. Brab. I, 102, seq.* is aangetoond, dat het Hertogdom Neder-Lotharingen, waarvan Brabant een onderdeel uitmaakte, oorspronkelijk tot het Frankische, later tot het Roomsche Keizerrijk, nog later tot het Roomsche of Duitsche Rijk behoorde; dat GEHEEL Lotharingen, *Opper* en *Neder*, oorspronkelijk was een Koningrijk, later een Hertogdom en Aarts-Hertogdom, vervolgens in twee Hertogdommen, *Opper*- en *Neder*-Lotharingen gesplitst, welke onderdeelen aanvankelijk aan verschillende Rijksvorsten, meestal hun leven lang gedurende, in *beneficium* werden gegeven; en dat het Hertogdom Neder-Lotharingen eindelijk aan de Graven uit het huis van Leuven of Brabant, als *erfelijk leen* is afgestaan; en dat deze Graven, als zijnde Grondheeren van het Brabantsch grondgebied, den titel van Hertog van Brabant bij dien van Hertog van Lotharingen hebben gevoegd en bijbehouden; en die benaming ook in de officieele stukken, van den Roomschen of Duitschen Keizer of Koning uitgaande, is overgenomen en erkend.

Die *Leenband* rustte nog op het Hertogdom Lotharingen en Brabant; en de overgang van dergelijk leen, hetzij bij erfenis of bij schenking of bij koop, moest dus door den Leenheer of Suzerain worden erkend of bekrachtigd.

Dat is geschied, en de oorkonden dier bekrachtiging zijn voor het nageslacht bewaard gebleven. Zij zijn van twee-derlei aard; de eene *voorloopig*, door Koning RICHARD, weinige dagen na de overdracht van het Hertogdom door HENDRIK op JAN, te Staffort bij Londen afgegeven; de andere definitief, nader te vermelden. De eerste wordt in het Latijn in DINTHERI *Chron. Uity.* DE RAM. II. 420 en in BUTKENS, *Trophées I, Preuves* 101, doch in laatstgemelde eenigermate verkort, gevonden, en luidt, door mij vertaald, als volgt:

» Wij RICHARD (1) altijd doorluchtig Roomsche-Koning aan
» den eerwaarden Bisschop van Kamerijk, onzen Vorst en
» beminden Cancelier en aan den edelen man, BOUDEWIJN
» VAN AVESNES, onzen beminden en getrouwen bloedverwant,
» gunst en heil!

» Wij hebben door het bericht van geloofwaardige mannen
» kennis bekomen, dat de roemrijke of aanzienlijke HENDRIK,
» die tot Hertog van Brabant geroepen was, van nature en
» ligchaam zoo ongeschikt en zwak, en van geestvermogens,
» schranderheid en beraad zoo zeer ontbloot is, dat hij in
» geen deele geschikt of bekwaam is, zulke verheven
» waardigheid te bekleeden, als Vorst van een Rijks Hertog-
» dom (*Princeps Imperii ducatus*) met eere te schitteren, en

(1) In den jare 1255, na den dood van den Roomschen Koning WILLEM van Holland, verdeelden zich de Duitsche Keurvorsten van het rijk in twee partijen; de eene koos ALFONS, Koning van Castilië, kleinzoon of zoon der dochter van den vroegeren Roomschen Koning PHILIPS II tot Roomsche-Koning; de andere RICHARD, Graaf van Cornubië, broeder des Konings van Engeland, bloedverwant van den voormaligen Roomschen Keizer OTTO IV. RICHARD werd te Aken tot Koning gekroond. De strijd tusschen de twee verkozenen over het Rijk heeft ongeveer 18 jaren geduurd. BOUDEWIJN VAN AVESNES, in de akte genoemd, was Senechal des Konings. (Zie DINTHERI, *Chron.* II. v. 417, WAUTERS, *Le duc Jean* 1er p. 12.)

» de aan Ons en aan het Rijk verschuldigde dienst (*servitium*
 » *debitum*) te bewijzen. Deze HENDRIK, thans tot den leeftijd
 » gekomen, dat hij, van voogdij ontheven, volgens de ge-
 » woonte van het land, indien zijn gebreken en onbekwaam-
 » heden zulks niet verhinderden, zijn erfgoed zonder hulp
 » van voegden zoude kunnen beheeren en bestieren, heeft,
 » door wijzen raad geleid, aan JAN, zijn jongeren broeder,
 » den tweeden van geboorte, die gezegd wordt door goede
 » inborst, uitstekend karakter en deugd uit te munten, ten
 » overstaan van Ons en van vele andere Edelen, aan Ons
 » en het Rijk getrouw, vrijwillig bij gifte onder de levenden
 » geschonken al zijn regt, dat hij op het Hertogdom Brabant
 » en Lotharingen bezat, met alle toebehooren, in hulden,
 » landen, villae, vestingen, tollen, baten; met een woord,
 » met al wat van hetzelfde Hertogdom Brabant en Lotha-
 » ringen afhankelijk is, onder welken naam dit ook voor-
 » komt. Dien ten gevolge hebben de roemrijke Hugo, Hertog
 » van Bourgondie, moederlijke oom, en onze Vorstin ALEIDA,
 » Hertogin van Brabant, moeder van genoemden HENDRIK,
 » hunne nederige beden tot ons gerigt, om deze gift, door
 » HENDRIK voornoemd aan JAN, zijn broeder, gedaan, goed
 » te keuren, te beamen, en met onze onschendbare zegels
 » te bekrachtigen.

» Ten einde alzoo aan die goedgunstige bede goedgunsti-
 » ger te gemoet te komen, bevelen en vertrouwen wij door
 » den inhoud dezer, aan uwe opregtheid, daar gij op de
 » grenzen van Brabant verblijf houdt, om, indien die beden
 » op waarheid gegrond zijn en met welwillende toestemming
 » en algemeenen wil (*consensu benevolo et voluntate com-*
 » *muni*) van ALEIDA, Hertogin van Brabant, de baronnen en
 » hooge waardigheids-bekleeders (*magnatium*) en gemeene
 » steden van hetzelfde Hertogdom, of van het grootste en

»vroedste gedeelte derzelve gehandeld is, in onzen naam
 »de bedoelde schenking onder de levenden, de afstand en
 »overdragt van voorzegd Hertogdom van Brabant en Lotha-
 »ringen met zijn toebehooren, door HENDRIK aan JAN voor-
 »noemd, zoo als hiervoren omschreven is, gedaan, plegtig
 »te beamen en goed te keuren, en daarvan door uwe open
 »brieven aan allen en ieder in het bijzonder kennis te ge-
 »ven, en namens ons van JAN voornoemd, met de noo-
 »dige plegtigheid de hulde en den eed der ons verschul-
 »digde trouw te aanvaarden, onder de daarbij uitdrukke-
 »lijk gevoegde voorwaarden, dat, zoodra wij binnen de
 »grenzen van het Duitsche Rijk zullen komen, dezelfde
 »JAN op onze eerste aanmaning zal gehouden zijn, als Vorst
 »van het Rijk, die hulde en eed van trouw te hernieuwen.
 »En wanneer dit op eene wettige wijze zal geschied zijn,
 »zult gij zorgen, voormelden JAN in onzen naam plegtig
 »in voorzegd Hertogdom te vestigen (*investiri*) en zult gij
 »zorg dragen en bevelen, dat hem op ons gezag door alle
 »lieden en Vasallen, zoo bevestigde, als in het bezit zijnde,
 »(*Vasallis infeudatis atque tenentibus*) van geheel het Her-
 »togdom Brabant, zoo in het algemeen als in het bijzonder,
 »volgens de gewoonte van het land, de verschuldigde hulde
 »en eed van trouw worden gedaan en afgelegd.

»En vermits wij wegens de rampen van den oorlog op
 »dit oogenblik niet in het bezit van ons groot zegel zijn,
 »hebben wij deze tegenwoordige brieven met ons klein
 »zegel doen bevestigen; weswege gij niet zult nalaten in
 »deze zaak voort te gaan; daar, zoo dit noodig is, wij deze
 »zelfde onze brieven onder ons groot zegel zullen uitgeven,
 »zoodra wij daarvan in het bezit zullen zijn. Wij bevelen
 »alzo al het voorschrevene aan uwe wijsheid aan. Gegeven
 »in de vesting Staffort, nabij Londen, den 3^{den} Junij, de

» 10^e indictie van het jaar onzes Heeren 1267, het tiende
 » van ons Rijk» .

Ten gevolge van dien open brief, hebben de daarin genoemden NICOLAAS, Bisschop van Kamerijk, en BOUDEWIJN VAN AVESNE, Senechal des Rijks, de navolgende afkondiging gedaan, (te vinden in DINTHERI *Chron.* II. v. 423).

» Wij Nicolaas, bij de gratie Gods, Bisschop van Kamerijk en Boudewijn van Avesne, Heer van Bellemont, aan
 » de uitstekende mannen, bevestigde leenmannen en dienaars
 » van Lotharingen en Brabant, eeuwig heil in den Heere.

» Wij hebben van den Roemrijken heer Richard, bij de
 » gratie Gods, altijd doorluchtig Roomsche-Koning, een open
 » brief ontvangen in de volgende bewoordingen» (volgt de inhoud hiervoor medegedeeld). » Alzoo wij, in den vorm, ons
 » voorgeschreven, zooals hiervoor vermeld is, uit naam en
 » op het gezag van den Koning, uit krachte van den vrij-
 » willigen afstand en de overdracht van het Hertogdom Brabant
 » en Lotharingen door voormelden HENDRIK, tot dan toe
 » Hertog van Brabant genaamd, ten behoeve van JAN, in
 » geboorte zijn opvolgenden broeder, plegtiglijk gedaan, gemelden JAN met de vereischte plegtigheid gevestigd hebben
 » (*investiverimus*), hebben wij gemeend, u allen in het algemeen en in het bijzonder te moeten aanmanen en aanbevelen, om genoemden JAN als Vorst van het Roomsche Rijk, uw Hertog en Heer, met alle verknochtheid en trouw aan te kleven en onderdanig te zijn, en hem de verschuldigde hulde en eed van trouw te bewijzen en af te leggen, opdat gij den cijns der dubbele verpligting betaalt, en aan God, wat Gode, aan Caesar, wat Caesar toekomt, toekent. Gegeven in het jaar onzes Heere 1267, den dag, volgende op ons Heeren Hemelvaart, (in *crastino ascensionis*).»

Thans waren al de formaliteiten vervuld, JAN als wettig Heer en Hertog in allen deele erkend; en wij zullen hem nu dadelijk als zoodanig zien optreden.

Op den 29sten Junij daaraanvolgende, deed hij als Hertog zijn intrede te Leuven, blijkens den privilege-brief door hem op dien dag aan de stad verleend, in het Latijn te vinden in WILLEMS, *Cod. dipl.* op DE KLERK, I, 664. Hij kenmerkt zich daarin dadelijk door een daad van Oppergezag: de erkenning, bevestiging, uitbreiding van stads privilegien, die anders voor hem niets zouden te beduiden gehad hebben. De akte luidt, door mij vertaald:

» Wij JAN bij de gratie Gods, Hertog van Lotharingen en
 » Brabant en Markgraaf van het Rijk, aan allen, die dezen
 » tegenwoordigen brief zullen zien, heil en kennis der
 » waarheid! — Wij erkennen bij den inhoud van dezen
 » brief en maken allen bekend, dat wij aan onze beminde
 » stedelingen van Leuven beloven, al hunne vrijheden, ge-
 » woonten en regten der stad, *zooals zij die van den tijd*
 » *van onzen vader, grootvader, overgrootvader en andere*
 » *onze voorzaten tot heden toe erlangd hebben*, ongekrenkt
 » te zullen nakomen en gedoogen. — Wij zullen tevens
 » den vrede, zooals die is geregeld en gesloten tusschen
 » de verhevene Vrouwe onze moeder en bedoelde stad, van
 » kracht houden; en willen, dat hij door onze erfgenamen
 » en opvolgers, als van nu af bekrachtigd, ongeschonden
 » bewaard worde. Verder beloven wij, om voortaan steeds van
 » jaar tot jaar, op den feestdag van den heiligen Johannes
 » Baptista, de Schepenen te vernieuwen (1) en de joden en

(1) Men ziet, dat het privilege van Leuven zich ook destijds niet zoo ver uitstreckte, dat de stad zelf haar Schepenen koos, maar die verkreeg van den Hertog. Wat den regtsvorderaar of Meijer betreft, kon er over

»pandhouders (*caversinos*) aldaar in denzelfden toestand te
»plaatsen en te houden, als zij te Brussel gehouden worden.

»Wij keuren tevens goed en houden als met onze toe-
»stemming en goedkeuring daargesteld, de door hen onder-
»ling gemaakte verordening omtrent de twee mannen van
»ieder ambacht, en de vijfentwintig vlaggemannen (*signa-*
»*culis*) gewoonlijk *pincelekene* genaamd, onder voorwaarde
»dat de vergaderklok niet zal geluid, noch de standaard en
»vlaggen te voorschijn en buiten de stad zullen gebragt
»worden, dan bij rade van onzen Meijer, (*judicis nostri*)
»Schepenen en Gezworenen.

»Wij staan hun daarenboven toe, dat zij zullen kunnen
»vergaderen, zoo dikwijls het noodig is, zonder daarvoor
»bestraft of beboet te worden. En mogt iemand hunner
»schade worden aangedaan, zullen zij dit ter kennisse van
»onzen Meijer brengen en hem verzoeken, daarover te von-
»nissen, als behoort. En, indien hij dit beaamd zal heb-
»ben, zullen zij het voor goed houden, en zich tot de
»gezworenen der stad wenden en verzoeken, dat zij hem
»bijstaan, om gezegde schade voor den stedeling te doen
»uitmaken, zooals behoort.

»Verder is door hen algemeen en eenstemmig beloofd,
»de sleutels der stadspoorten bij rade van Meijer, Sche-
»penen en Gezworenen te bewaren.

»Al deze zaken zijn in het algemeen en in het bijzonder

diens aanstelling door den Hertog geen twijfel bestaan, want de Meijer was de plaatsvervanger of stadhouder des Hertogs. Men vindt nog in de Costuijnen van Leuven, Cap. I, art. 1: „In den eersten is binnen der voor-
»schreven stadt van Loven d'officiere van den Prince, ghenoeemt Meijer”; in art. 4. „Item syn binnen voorz, Stadt seven Schepenen van den Prince, „enz.” In art. 5. „Item een en twintich Ghesworenen ofte Raeden, enz.” en in art. 7. „die al ghelyckelyck jaerlyks (te weten de Schepenen op S. Jans Baptista avont....) vernieut worden.

»afzonderlijk, vastgesteld, steeds onder voorbehoud van ons
 »regt en de regten van gezegde onze stad, en wij beloven
 »hun, al het voorschrevene van kracht te houden en be-
 »stendig na te leven.

»En, vermits wij op dit oogenblik niet in bezit van ons
 »eigen zegel zijn, willen wij, dat Vrouwe onze Moeder, de
 »voornoemde Hertogin, Wouter Berthout, Heer van Meche-
 »len, Arnout, Heer van Wesemale, en de stad Brussel
 »hun zegel aan den tegenwoordigen brief hechten, als ge-
 »tuigen, dat wij, zoodra wij in het bezit van ons eigen
 »zegel zullen zijn, het aan dezen brief zullen hechten.
 »Gegeven te Leuven op het feest van de H.H. Petrus en
 »Paulus, in het jaar onzes Heere 1267». (1)

Men ziet alzoo in dezen privilegiebrief de oppermagt des Hertogs gehandhaafd tegenover de 1ste stad van Brabant. Hij kent haar geen andere vrijheden, gewoonten en regten toe, dan door zijn voorzaten bij privilegie-brieven aan de Leuvenaars geschonken zijn. De Schepenen blijft hij aanstellen en belooft slechts, ze jaarlijks te vernieuwen. Hij handhaaft zijn regt van opperwetgever, geeft als zoodanig de sanctie aan eene verordening, door de Leuvenaars tijdens het oproer gemaakt, en verklaart die te houden, als met zijn toestemming en goedkeuring tot stand gebragt te zijn. Niet een dier bepalingen kan echter ten uitvoer gelegd worden dan met rade van zijn Meijer, Schepenen en Gezworenen, onder wier bewaring de sleutels der stadspoorten verblijven. En dit alles geschiedt voorbehoudens steeds het regt des Hertogs, enz. Volgens den heer STAL-

(1) De belofte des Hertogs, om den brief later te bezegelen, is vervuld, zegt STALLAERT, I. 29. aant. 1. bij twee brieven van 19 Mei 1270, te vinden in de Nelis *Anal. Belg. dipl. Lov.* 16 en 17. Deze brieven betreffen echter andere onderwerpen.

LAERT I, 29, *zwoer* de Hertog, bedoelde vrijheden te zullen handhaven. De akte maakt daarvan geen gewag, dat niet nagelaten zou zijn, wanneer het geschied ware. Men kan het er dus gerust voor houden, dat bij deze gelegenheid geen eed is afgelegd. *De blijde inkomsten* dagteekenen eerst van later. Loopen wij de geschiedenis niet vooruit!

Leuven, zegt de heer STALLAERT verder, I. 41, noot 3, boette zijn opstand met het verlies van het Hof. BUTKENS (*Trophees* I. 284) verhaalt, dat de Hertog ook eenige oproermakers, die de stad gedurende zijn minderjarigheid in verwarring gebragt hadden, deed kastijden en verbannen. Hij haalt VAN HEELU aan; waarin wij dit niet hebben kunnen vinden. Het komt ons ook onwaarschijnlijk voor na den met de Hertogin gesloten vrede, de daarbij gevoegde verklaring, dat alles vergeven en kwijtgescholden was, en de erkenning van dien vrede door den Hertog bij zijne intrede in Leuven, blijkens den Privilegie-brief. Het is waarschijnlijk, dat BUTKENS het verhaal van DIVAEUS, *Rer. Brab.* bl. 12, die zegt: »dat kort, nadat de Hertog te Leuven »geweest was, vele wevers van opstand overtuigd, uit de »stad gedreven zijn, welke verbanning de Hertog in de »maand September onderteekend heeft», in dien zin heeft opgenomen, alsof dit *bij de intrede* des Hertogs te Leuven is geschied; terwijl het blijkbaar op een later nieuw oproer der wevers betrekking heeft.

Wat echter BUTKENS stellig verkeerd heeft, is, dat Hertog JAN zijn eerste intrede in Leuven zoude gedaan hebben, nadat hij van zijne reis van Kamerijk, waarheen hij zich tot huldiging van Koning RICHARD begeven had, terugkeerde. De intrede te Leuven had op den feestdag van de H.H. Petrus en Paulus (29 Junij) 1267 plaats (zie WILLEMS op

DE KLERK, I. 664), terwijl de zamenkomst met Koning RICHARD te Kamerijk eerst ruim een jaar later in 1268 is geschied. Een en ander bewijst, dat ook DINTHERUS (*Chron.* II. IV. p. 426) zich ten uiterste vergist, door te beweren, dat eerst na die zamenkomst de Leuvenaars zouden zijn opgestaan, om reden, onder anderen, dat JAN hulde aan Koning RICHARD bewezen en gehoorzaamheid aan ALFONS geweigerd zoude hebben. De Leuvenaars waren reeds lang overwonnen, de opstand gedempt, en de vrede gesloten, toen JAN door Koning RICHARD te Kamerijk in het leen van Brabant en Lotharingen bevestigd is. Het *diploma* daarvan opgemaakt bewijst, dat DINTHERUS een verkeerd motief voor den opstand opgeeft. Men vindt het stuk bij den schrijver zelf, ib. 424 en in den *Cod. dipl.* van WILLEMS op VAN HEELU, p. 374. Het luidt, door mij vertaald, als volgt:

» Wij Richard, bij de gratie Gods, altijd doorluchtig
 » Roomsch-Koning, aan allen, die deze tegenwoordige brie-
 » ven zullen lezen, alle heil en goed! — De Scepter der
 » Koninklijke Majesteit wordt des te hooger verheven, indien
 » hij hen, die door schitterende deugden uitmunten, met
 » welwillende gunsten omgeeft, vooral, wanneer de kentee-
 » kenen van regtschapenheid zich met den adel van een
 » beroemd geslacht vereenigen, en dat geslacht opluisteren.

» Het is daarom, dat wij aan allen willen bekend maken,
 » dat de roemrijke HENDRIK, destijds genaamd Hertog van
 » Brabant, toen hij, zoo als ons uit wettige oorkonden
 » duidelijk is gebleken, na tot meerderjarigheid gekomen
 » te zijn, zich geheel ongeschikt en onbekwaam gevoelde,
 » om het bewind van zijn vorstendom te voeren, al het
 » regt, dat hij op het Hertogdom Lotharingen en Brabant
 » bezat, eigener beweging afgestaan en aan den doorluch-
 » tigen JAN, zijn opvolgenden broeder, bij schenking onder

» de levenden eenvoudig, zonder eenig voorbehoud overge-
 » dragen heeft. Alzoo uit overweging, dat voorzegde HEN-
 » DRIK zoozeer van nature misdeeld is, dat hij als Rijksvorst
 » aan ons en aan het Rijk de verschuldigde dienst niet
 » kan bewijzen en dat genoemde JAN door zoovele en zoo
 » groote voortreffelijke gaven uitmunt, dat wij hem geschikt
 » achten, het bewind van zulk gewichtig Vorstendom te voe-
 » ren, hebben wij, na den afstand door HENDRIK van het
 » Hertogdom gedaan, te hebben aangenomen, en nadat de
 » roemrijke ALEIDA, Hertogin van Brabant, de edele Vasallen
 » en Gemeenten van het Hertogdom daarin hebben toege-
 » stemd, voormeld Hertogdom Lotharingen en Brabant met
 » al zijn toebehooren aan voormelden JAN welwillend en
 » goedgunstig overgedragen (*porreximus*) en hem met de
 » gebruikelijke en vereischte plegtigheden daarin gevestigd
 » (*investivimus*), na van hem hulde en eed van verschuldigde
 » trouw te hebben ontvangen; en wij bekrachtigen bij dit
 » edikt, dat hij van dit oogenblik af, als Vorst van het
 » Rijk en als Hertog van Brabant door allen zal worden
 » geeerd. Ten blijke waarvan wij hebben bevolen, dezen brief
 » op te stellen en met den zegel onzer Majesteit te beves-
 » tigen. Gegeven te Kamerijk, den 16^{en} Augustus, de elfde
 » indictie, het twaalfde jaar onzer regering, in het jaar
 » onzes Heere 1268 (1269 n. s.)»

Den 20sten September van hetzelfde jaar heeft Koning
 RICHARD ook te Kamerijk alnog het navolgende Staatsstuk
 betreffende den Weduwen-schat van Hertogin ALEIDA uit-
 gegeven, in het Latijn te vinden in DIJNTHERI *Chron.* I.
 427 en BUTKENS, *Trophées* I. *Preuves* 102.

» Wij RICHARD, bij de gratie Gods altijd doorluchtig
 » Roomsche-Koning, aan alle getrouwen van het Roomsche
 » Rijk, die de tegenwoordige brieven zullen zien, heil en alle

» goed. — Wij verlangen, dat ter algemeene kennis kome,
 » dat de roemrijke JAN, Hertog van Lotharingen en Brabant,
 » onze beminde Vorst onlangs in onze tegenwoordigheid
 » verschenen zijnde, het Hertogdom Lotharingen en Brabant,
 » dat hij wegens het Rijk van ons, Roomsche Koning, in
 » leen moet houden, met de gebruikelijke en vereischte
 » plegtigheid in leen ontvangen en daarvan aan ons hulde
 » gedaan en den eed van verschuldigde trouw afgelegd
 » heeft, altijd behoudens (1) de huwelijks- of Weduwen-
 » schat of gift der edele Hertogin, zijne moeder; hebbende
 » gezegde Hertog bij de aanvaarding van zijn Hertogdom in
 » tegenwoordigheid van ons en van vele anderen, hierna te
 » vermelden, openlijk verklaard, dat hij erkent, dat voorzegde
 » Hertogin, zijne moeder, door zijn vader HENDRIK, voor-
 » malig Hertog van Brabant roemrijker gedachtenis, wegens
 » huwelijks-schat begiftigd is met drie duizend ponden Leuens
 » inkomsten uit de villa Geldenaken met bijbehooren en
 » omliggende en aangrenzende plaatsen, en met vijfhonderd
 » ponden inkomsten derzelfde munt 's jaars uit de villa Ge-
 » nappe en bijbehooren, om zulks met regt van weduwen-
 » schat te bezitten; welke gift of huwelijks- of weduwen-
 » schat hij voor zijn moeder eerbiedig in onze handen
 » heeft gesteld (*reportavit*). Dien ten gevolge hebben wij,
 » die verschuldigd en gehouden zijn, voor al onze getrouwen
 » in regten bereidvaardig, en in gunsten mild te zijn, deze
 » gift of huwelijks- of weduwen-schat in handen der voor-
 » zegde Hertogin overgedragen en hebben aan dezelfde Hertogin
 » door koninklijk gezag toegestaan, die gift krachtens regt van

(1) De geschiedschrijver VAN HEURN drukt zich blijkbaar verkeerd uit, door naar aanleiding van BUTKENS *Troph.* I. 284 in zijne *Hist. van 's Hert.* I, 132, te zeggen: „Hertog JAN deed RICHARD hulde van al zijne landen, „*uitgenomen* van den Weduwen-schat der Hertogin.” De Weduwen-schat was niet van de hulde uitgesloten, maar de hulde liet het regt op den Weduwen-schat in zijn geheel; dat is de beteekenis.

»weduwen-schat vrij te bezitten. De getuigen, daarbij te-
 »genwoordig geweest, zijn: de eerwaarde Nicolaas, Bisschop
 »van Kamerijk, onze beminde Vorst en Cancelier, de edele
 »mannen, Wouter, heer van Enghien, Wouter, gezegd
 »Berthout, Heer van Mechelen, Hendrik gezegd Berthout,
 »diens broeder, Arnout, Heer van Diest, Arnout, Heer
 »van Wesemale, Hendrik van Asche, Hendrik Heer van
 »Duffel, Egidius gezegd Bertold, waardigheid-bekleeders
 »(*magnates*) van Brabant, Willem van Lier, Robert gezegd
 »Briseteste, ridders en meerdere andere mannen van voor
 »zegd land. Gedaan te Kamerijk, den 20sten September,
 »de 11^e indictie, in het jaar onzes Heeren 1268, het
 »twaalfde jaar onzer regering».

REGERING VAN JAN I.

Ziedaar het standpunt, waarop de Hertog van Brabant stond tegenover zijn land en tegenover het Duitsch of Roomsche rijk.

De Hertog was Grondheer van het Brabantsch grondgebied, absoluut Vorst tegenover het land en de ingezetenen, in zoo verre die magt niet door zijn geotroijeerde charters en verleende privilegien was beperkt; maar hij was tevens Vasal van het Duitsch rijk, als Hertog van Lotharingen en Brabant en Markgraaf van Antwerpen.

De grondheerlijkheid hadden zijne voorzaten verkregen als huwelijks-goed van GERBERGA, regtstreeksche afstammeling van KAREL DE GROOTE, bij haar huwelijk met LAMBERT Graaf van Leuven, bijgenaamd MET DEN BAARD.

GERBERGA was namelijk de dochter van KAREL, Hertog van Neder-Lotharingen, broeder van LOTHARIUS, laatsten Koning van Frankrijk uit het Karlovingisch geslacht.

LOTHARIUS en KAREL waren de zonen van den vorigen

Franschen Koning LODEWIJK, genaamd VAN OVERZEE (LOUIS D'OUTREMER) kleinzoon van KAREL DE EENVOUDIGE.

Lotharius, de Koning van Frankrijk voormeld, kwam te overlijden, en diens zoon stierf kinderloos in 987.

KAREL, de Hertog van Lotharingen, had zijn neef op den troon van Frankrijk moeten opvolgen; doch HUGO CAPET had zich van den troon meester gemaakt en KAREL, die zich daartegen gewapenderhand had willen verzetten, was verraderlijk gevangen genomen, aan HUGO CAPET overgeleverd en in den kerker overleden.

Hij liet drie kinderen na: OTTO, GERBERGA, de vrouw van LAMBERT MET DEN BAARD en ERMENGARDE, gehuwd met ALBERT, Graaf van Namen.

OTTO volgde zijn vader op in het Hertogdom Lotharingen, doch stierf in 1005, zonder kinderen na te laten.

LAMBERT, de Graaf van Leuven, met GERBERGA gehuwd, deed pogingen, om zijn schoonbroeder Otto in het Hertogdom Lotharingen op te volgen, doch sneuvelde zonder zijn doel te bereiken. »Deze LAMBERT», zegt de Kronijk der Abtdij van St. Truijen, »had GERBERGA, de dochter van »KAREL, Hertog van Lotharingen, tot vrouw, die hem als »huwelijks-goed een deel van het Hertogdom Lotharingen »had aangebragt, namelijk het grondgebied, dat thans »Brabant genoemd wordt en Leuven en Brussel met bijbe- »hooren bevat. Ten gevolge daarvan was hij de eerste, die »Graaf van Leuven genaamd is, na welken tijd zijne af- »stammelingen Graven van Leuven verbleven zijn tot op »GODFRIED I met den Baard, die Hertog is geworden,» enz.

Deze oorsprong van het verkrijg van Brabant in eigendom door de Graven van Leuven, later Hertogen van Lotharingen en Brabant, is door de opvolgende schrijvers als waar beaamd, en, de daad van HENDRIK (IV), waarbij

hij dat grondgebied met al, wat daartoe behoorde, bij gifte onder de levenden aan zijn broeder JAN I schenkt, bewijst de echtheid van dien oorsprong.

Aan die schenking en overdracht van geheel Brabant sluiten zich aan de menigvuldige vervreemdingen van bijzonderen aard, waarop (V. H. B. Deel I), onder anderen, op blz. 207, *seq.* de aandacht reeds gevestigd is; de onderverdeelingen van belangrijke gedeelten van het grondgebied tusschen familieleden der Hertogen; de huwelijks giften aan uitgehuwde kinderen; de weduwenschatten aan de weduwen der Hertogen; de uitgiften en stichtingen van Heerlijkheden, Abbdijen, Kloosters, Kerken, die in Brabant meerendeels hun ontstaan en uitbreiding aan de mildheid der Hertogen ontleenden; de beschikkingen ten eigenbate en tot vrome doeleinden over inkomsten der steden, vrijheden en andere gemeenten, landen, bosschen, wateren, woeste gronden, enz.; de uitgiften van onbebouwde gronden in eigendom of gebruik aan gemeenten, corporaties, bijzondere personen; de afstand van gronden tot bebouwing of andere einden binnen de steden en gemeenten tegen jaarcijnsen of andere recognitien; het verleenen van octrooijen, licentien en voorregten aan handel of nijverheid en meer andere beschikkingen van dien aard, reeds aangeduid, of nader aan te wijzen; uit welk een en ander onmiskkenbaar volgt, dat de eigendom van het Brabantsch grondgebied met bij- en toebehooren, als wettig erkend en onbetwist grondheerlijk regt, aan de Hertogen van Brabant toebehoorde en tegenover ieder, wie ook, als zoodanig gold, zoolang niet, uit wet-tigen titel van verkrijg, door derden werd aangetoond, dat een of ander onderdeel aan hen was aangekomen.

Aan die grondheerlijkheid was, naar het Staatsregt van dien tijd, niet alleen verbonden het bezit van, en het op-

pergezag over het land, maar ook van en over de bewoners; van welk regt de bron, (V. H. B. Deel I), door mij is aangetoond, als te zijn voortgesproten uit de verovering dezer gewesten op de Romeinen door de Franken en hunne Koningen, van welke Koningen de Hertogen van Brabant waren de wettige afstammelingen, en ook, wat het alodiaal bezit van het Brabantsch grondgebied betrof, de wettige erfgenamen.

En, wat den Leenband betreft, waardoor Lotharingen en Brabant aan het Duitsche of Roomsche Rijk waren verbonden, is de oorsprong daarvan aangetoond in V. H. B. Deel I, blz. 110, waar wij hebben vermeld, dat de Graaf van Leuven of Brabant, GODFRIED I MET DEN BAARD, tot Hertog van Lotharingen en Markgraaf van Antwerpen is aangesteld door Keizer HENDRIK V, omtrent den jare 1107; en dat die vorstendommen aan hem in *erfelijk leen* zijn gegeven door diens opvolger, KOENRAAD; dat sedert dat tijdstip die Vorst den titel heeft gevoerd van GODEFRIDUS, DUX ET MARCHIO LOTHARINGÆ, COMES LOVANI en 'na zijn overlijden in 1140 ook zijne afstammelingen, GODFRIED II, overleden in 1143, en GODFRIED III, overleden in 1190; waarna diens zoon, HENDRIK I, den titel van *Graaf van Leuven of Brabant* veranderd heeft in dien van *Hertog van Brabant*, en zich heeft genoemd HERTOG VAN LOTHARINGEN EN VAN BRABANT; welken titel, na zijn overlijden in 1234, zijne afstammelingen hebben bijbehouden en wel HENDRIK II, in 1247 overleden, en HENDRIK III, in 1260 (1261 n. s.) overleden; terwijl diens wettige opvolger, HENDRIK, die de IVe van dien naam zou geweest zijn, bij zijne meerderjarigheid, land en titel aan zijn broeder JAN I, bij schenking onder de levenden, den 26 Mei 1267, heeft afgestaan, die daarin door den Duitschen Koning of Roomschen Keizer RICHARD is bevestigd.

Alvorens verder te gaan, wil ik trachten, nog eenig meer licht te verspreiden in de geschiedenis dier tijden. De verwar-<sup>Terugblik op
het bestier van
Aleida.</sup>ring, die daarin heerscht, is mijns erachtens een gevolg daarvan, dat men de gebeurtenissen niet overeengebragt heeft met het juiste tijdstip, waarop zij zijn voorgevallen. *Il faut juger les faits d'après leurs dates*, is een regel, die vooral bij de geschiedenis niet uit het oog mag verloren worden; daaromtrent is door vroegere geschiedschrijvers, vooral met betrekking tot dat tijdstip, maar al te zeer gezondigd. Wij toonden dit reeds aan, bij het verhaal van den Kronijkschrijver DINTHERUS, die de oneenigheden met Leuven daaraan toeschreef, dat JAN I hulde aan RICHARD bewezen en aan ALFONS geweigerd heeft, beiden te gelijk gekozen Koningen van het Duitsche of Roomsche Rijk; terwijl onbetwistbaar vaststaat, dat JAN I, eerst bijna twee jaar, nadat de Leuvenaars overwonnen waren en de verzoening met hen was tot stand gebragt, de *Investituur* van Richard ontvangen en, als zoodanig *Hulde* aan Richard bewezen heeft.

Een gelijksoortige misslag is begaan met betrekking tot den strijd over de voogdij en over de troonsverandering van het Hertogdom. Sommige schrijvers doen het voorkomen, als of beide zamenhingen, en tot den opstand der Leuvenaars hebben gevoerd, terwijl bij den strijd over de voogdij door geen enkel deel van Brabant tegen de Hertogin partij is gekozen, maar het verzet van Leuven eerst is ontstaan, toen er sprake werd, om HENDRIK afstand van den troon ten voordeele van JAN te doen doen.

Trachten wij dus tijden en gebeurtenissen te vereenigen, waaruit veel licht zal worden ontleend.

Een eerste vraag: Hoe oud waren de weezen, toen HENDRIK III, den laatsten Februari 1260 (1261, n. s.), kwam

te overlijden? De schrijvers zijn het daaromtrent niet eens. Vooral bestaat er groot verschil tusschen twee Belgische geleerden van onzen tijd, hoezeer zij zich de moeite niet geven, elkander in dat opzigt te wederleggen. De heer STALLAERT stelt in zijn aangehaald werk, I, blz. 1, dat HENDRIK (IV) bij het overlijden van zijn vader het 10de jaar kon hebben bereikt.

De heer ALPHONSE WAUTERS, (*Le duc Jean* 1er, p. 16), meent, dat bij het overlijden van HENDRIK III, diens zoon HENDRIK acht, en JAN zeven jaar oud waren. Hij leidt dit daaruit af, dat het huwelijk van HENDRIK III met ALEIDA, de dochter van HUGO Hertog van Bourgondie en van JOLENDIS, dochter van ROBERT, Graaf van Dreux, in 1251 moet zijn voltrokken, naar aanleiding van een brief van den koning van Engeland, van 21 Januarij 1250 (n. s. 1251), te vinden in RIJMER, (*Fœderæ, litteræ et acta publica* I, p. 276), waarbij over een ander huwelijk van HENDRIK werd onderhandeld en waarop beslissing moest vallen, een maand na Paschen van dat jaar.

„De Hertog”, zegt hij, „huwde, vermoedelijk in den loop van het jaar 1252 met ALEIDA VAN BOURGONDIE, die hem drie zonen en eene dochter schonk, nadat een eerste kind bij de geboorte was overleden. HENDRIK en MARIE werden geboren te Leuven; de twee anderen te Brussel, (*Chronicon Nivellense*, 133). De oudste zoon”, vervolgt hij, „was hoogstens acht jaar oud, toen zijn vader stierf, terwijl JAN slechts zeven jaar had bereikt, want hij moet in 1254 geboren zijn”.

Is die veronderstelling juist, dan was HENDRIK in 1267 meerderjarig; hetgeen overeenstemt met de dagteekening van de akte, den derden feestdag vóór ons Heere Hemelvaart, (26 Mei) 1267, waarbij HENDRIK, bij schenking onder de

levenden, Brabant aan JAN heeft afgestaan, (zie blz. 43); hetgeen niet geschieden kon en ook niet geschied is, dan na de meerderjarigheid van HENDRIK, zooals blijkt uit den Open Brief van den Roomschen Koning RICHARD, van 7 Junij 1267 (hiervoor blz. 58 medegedeeld), waarbij vermeld wordt, »dat HENDRIK, bij het doen van de schenking onder de levenden, tot den leeftijd gekomen was, dat hij *van de voogdij ontheven*, volgens de gewoonte van het land zijn erfgoed zonder hulp van voogden zoude hebben kunnen bestieren»; terwijl bij het *Edikt* van *Investituur*, van 16 Augustus 1268, (hiervoor blz. 56 medegedeeld), door Koning RICHARD mede wordt vermeld, dat »HENDRIK, blijkens wettige oorkonden, *na tot meerderjarigheid gekomen te zijn*, al het regt, dat hij op het Hertogdom Lotharingen en Brabant bezat, eigener beweging heeft afgestaan aan zijn opvolgenden broeder, JAN».

Bij datzelfde *Edikt* wordt vermeld, dat JAN de *Investituur* ontvangen heeft, *nadat hij hulde en eed van verschuldigde trouw had afgelegd*. Op dat oogenblik was dus ook JAN meerderjarig geworden; al hetgeen overeenstemt met de bewering van den heer WAUTERS, hiervoor aangehaald, even als met het vers van DE KLERK, hiervoor, blz. 20 medegedeeld, dat *Hendrik, toen hij omtrent acht jaer Hertoghe hadde gheweest, theerscap, bi rade zynre moeder, Janne gaf, sinen broeder*.

Volgens 's lands Regt, was het tijdstip der meerderjarigheid der Hertogen *vijftien* jaar.

DE KLERK zegt namelijk in de Brabantsche Yeesten, (*ib.*), dat, bij het overlijden van HENDRIK III,

Sine kindere bleven soe jonc van daghen,

Dat doutste ghene wapene mochte draghen.

WILLEMS teekent daarbij aan, dat het wapendragen bij

de Germanen of Franken eerst met de meerderjarigheid, dat is, met vijftienjarigen leeftijd kon geschieden. Hij haalt ten bewijze daarvan het vers aan van LAMPRECHTS Alexander, waarin voorkomt:

Nu bin Ich funfzehn Jaer alt
Und bin kommen zu meiner Tagen,
Das Ich wol Wafen mac tragen.

BUTLER, zegt *Vie des Saints*, V, 72, dat CLOVIS in 481 op vijftienjarigen leeftijd het rijk heeft aanvaard.

In den *Sagenkring van Arthur*, roman van LANCELOT, komt ook voor, dat GALAUD, LANCELOTS zoon, op tienjarigen ouderdom naar een klooster werd gezonden en, na vijf jaren aldaar verbleven te zijn, alzoo op vijftienjarigen leeftijd, naar ARTHURS hof is gegaan, om tot Ridder te worden geslagen.

En dit alles stemt overeen met hetgeen ons TACITUS verhaalt, *de Mor. Germ.* C. XIII: »de Germanen behandelen noch staatszaken noch bijzondere aangelegenheden, ten zij steeds *gewapend*.

Het wapendragen is niemand geoorloofd, dan nadat het land den jongeling daartoe in staat rekent. In de daartoe belegde vergadering versiert dan de vader of een bloedverwant den jongeling met het schild en de lans. (*Scuto frameaque juvenem ornant*). Dit is bij hen het mannelijk kleet, het eerste eerbewijs der jongelingschap. Tot op dat oogenblik behoort hij tot het huisgezin, van dan af behoort hij tot den Staat, (*haec apud illos toga, hic primus juventæ honos, ante hoc domus pars videntur, mox reipublicæ*”).

De vijftienjarige leeftijd is in Brabant het tijdstip der meerderjarigheid der Hertogen gebleven tot in den laatsten tijd. De Heer m^r. LENTING teekent in zijn *Handboek*

voor de *geschiedenis des Vaderlands* I, 217, aan, dat, toen KAREL V den vijftienjarigen leeftijd bereikt had, door de Staten-Generaal op zijne meerderjarigverklaring werd aangedrongen en hij in Januarij 1515 als heer over de Nederlandsche gewesten gehuldigd werd.

Dat, tijdens JAN I, vijftien jaar het tijdstip der meerderjarigheid was, kan ook daaruit blijken, dat een der mededingers naar de voogdij over de hertogelijke weezen, HENDRIK Landgraaf van Thuringen, hiervoor blz. 14 vermeld, slechts 16 jaar oud was, toen hij aanspraak op de voogdij van Brabant maakte. Hij was den 24 Junij 1244 geboren (STALLAERT I. 1, noot 2).

Nadat dan ook de twist over de voogdij met de mededingers, VAN THURINGEN EN VAN GAESBEEK, geeindigd was, dat is, van November 1262, (dagteekening van het bestand, door Koning RICHARD tusschen Hertogin ALEIDA EN VAN GAESBEEK gesloten), tot in den jare 1266, toen het verschil over de troonsopvolging is ontstaan, kan men veilig aannemen, dat Brabant in gewenschten vrede heeft verkeerd en ALEIDA, gesteund door hare raadslieden, GODFRIED VAN PERWEZ EN WOUTER BERTHOUT, de voogdij en het bestier van Brabant onbetwist heeft gevoerd.

Verschillende oorkonden leveren het bewijs, dat er destijds eenstemmigheid bestond tusschen ALEIDA, den Bisschop van Luik, den Graaf van Gelderland, den heer van Gaesbeek, den Landgraaf van Thuringen, en al de Edelen en Waardigheidbekleeders, Magthebbers en Steden van Brabant.

Zoo vindt men in den *Codex dipl.* van WILLEMS, achter de Brabantsche Yeesten I, 661, een akte van 11 September 1262, verleden te Leuven, waarbij OTTO, Graaf van Gelderland zich borg stelt voor de som van duizend Keulsche marken,

verschuldigd door ALEIDA aan haar schoonmoeder, SOPHIA, weduwe van HENDRIK II, en bij vóóroverlijden, aan haar zoon, HENDRIK VAN THURINGEN, waarvoor de villa Rode verbonden was (*ad acquittandum villam de Rode supra Diliam*). Zoo ziet men in eene akte van 17 November 1263, dat HENDRIK, Bisschop van Luik en OTTO, Graaf van Gelderland hunne goede diensten verleenen bij de uitspraak van ALEIDA, tot bijlegging van een geschil tusschen het Kapittel der Kerk en de Poorters van Antwerpen over stedelijke belastingen. (BUTKENS *Trophées* IV, 261). Zoo getuigt het testament van den Medevoogd GODFRIED VAN PERWEZ, van 28 Julij 1264, waarbij aan Hertogin ALEIDA en HENDRIK van Gaesbeek wordt aanbevolen, het gezamenlijk te bekrachtigen en helpen handhaven, (WAUTERS, *ib.* 13 en 450), dat ALEIDA en VAN GAESBEEK weder verzoend waren. Zoo ziet men in eene akte van 14 Januarij 1263 (*cod. dipl.* van Willems p. 663), dat HENDRIK, Bisschop van Luik en OTTO, Graaf van Gelderland, na overleg met de Edelen, Waardigheidsbekleeders, Magthebbers en eenige Poorters van Steden van Brabant, aan den Ridder LIBERT VAN DUSSEN en ROBERT BRISETÊTE opdroegen, te onderzoeken, of de drie duizend ponden Leuvens, uit de opbrengst der villa Jodoigne, en de vijf honderd ponden, uit de opbrengsten der villa Genappe, zullen kunnen gevonden worden, om den weduwenschat, aan ALEIDA door haar man besproken, te bekostigen, zoo niet, dat het ontbrekende uit de inkomsten van de naast aangelegen plaatsen zal worden aangevuld; wordende bij de akte vermeld, dat LIBERT VAN DUSSEN en ROBERT BRISETÊTE werden aangesteld, om de regten der Hertogin, en de Ridders DIRK VAN BIERBEEK en GOSUIN BOK, om de belangen der minderjarigen te behartigen. (*ad conservandum in præmissis jus ipsius ducissæ et liberorum prædictorum*); terwijl de akte ook in zooverre voor de geschiedenis van

belang is, dat zij ondubbelzinnig aantoonst, dat er geen twijfel heerschte omtrent het regt der Hertogelijke familie, om over het gebied van Brabant onderling te beschikken, zonder dat daarbij sprake van Staten is, vermits de akte wel medevoogden, Hertogelijke beambten en eenige stedelingen noemt, die daarover zijn geraadpleegd, maar op geen zweem van Staten, als Staatsligchaam, doelt. (*Habito tractatu et communicato concilio cum nobilibus, domino scilicet de Perweis, domino Waltero Berthout de Mechlinia, domino Ludovico, Castellano Bruxellensi, Arnolfo, domino de Rodselaer, Henrico, domino de Waelhem, Henrico, domino de Bautershem et quibusdam hominibus oppidorum terræ prædictæ*).

Voegt men hier nog bij, dat de Bisschop van Luik nog op 6 December 1264 zich in de Hertogelijke stad Vilvoorden bevond, 20 dagen aflat verleenende aan hen, die tot den opbouw der Begijnenkerk aldaar bijdroegen (Wauters ib. p. 92 en 420) en dat GODFRIED VAN PERWEZ, de medevoogd, in December 1263 overleden, door HENDRIK VAN BOUTERSHEM, hiervoor in de akte genoemd, vervangen werd, dan blijkt ondubbelzinnig, dat tot aan den jare 1266 verder geen strijd gevoerd is, en 's lands bestier der Hertogin geen tegenstand ontmoette.

Hoedanig was dat bestier? Verdient het den blaam, die daarop door den heer Wauters, in zijn bekroond werk: *Le duc Jean 1er*, is gelegd?

Het komt mij voor, dat die geheel onverdiend is en dat de gissingen, en onderstellingen van den schrijver daaromtrent in strijd zijn met de Staatsstukken en met het Staatsregt van Brabant.

»De eerste moeilijkheden», zegt hij, »waarmede de Hertogin te kampen had, was geldverlegenheid, hetzij als

gevolg, dat haar man de domeinen met schulden belast, of dat ALEIDA, door overdreven luxe, den geldelijken toestand van het land bedorven had."

Beide beschuldigingen zijn ongegrond! Uit het testament van den overleden Hertog, (in V. H. B. I, blz. 135 medegedeeld), blijkt, dat de schulden van den Hertog al zeer gering waren. Hij bepaalde in dat testament, dat *al* zijne schulden uit zijne gereede penningen en roerende goederen moesten worden gekweten. (*Item de mobilibus, pecunia et rebus nostris paratioribus, universa debita nostra persolvantur*). Is het niet ongerijmd, tegenover dergelijk feit te veronderstellen, zooals de heer WAUTERS doet: »*que son mari lui eût laissé des domaines grevés de dettes*»??

Even ongerijmd is de gissing: *que les nécessités dans lesquelles elle se trouva (?) se trahissent dans les questions qu'elle adressa à saint Thomas d'Aquin.*" De verhandeling (Opusc. 22), van den *Doctor Angelicus*, op de vragen, door ALEIDA aan hem gerigt, die de heer WAUTERS blijkbaar niet gelezen heeft, bewijst geheel het tegenovergestelde: »Ik heb den brief uwer Excellentie ontvangen», zegt de *Doctor*, »waaruit mij uwe vrome zorg voor het bestier uwer onderdanen en uwe welwillende genegenheid voor de broeders mijner orde in allen deele blijkt. (*piam sollicitudinem circa regimen subditorum vestrorum et devotam dilectionem, quam habetis ad fratres nostri ordinis, plenarie intellexi*). (1) Ik betuig Gode mijnen dank, dat hij in uw hart de zaden van zulke verheven deugden heeft doen ontkiemen. Evenwel is het

(1) In de *Op. Dipl.* van Miræus, p. 426, vindt men namelijk den schenkbrieff, waarbij Hertog Hendrik III, in 1258 de geheele vlakte, genaamd het *Ossenveld*, gelegen tuschen de Dijle en de Aa te Leuven, aan het klooster der Dominikanen of Predikheeren aldaar, schenkt. Tot die orde behoorde Thomas van Aquino.

antwoord, dat op zekere door u gestelde vraagpunten van mij verlangd wordt, voor mij moeilijk, deels om de vele bezigheden, die mijne voorlezingen (*operatio lectionis*) van mij vergen, deels, omdat het mij aangenameer zou geweest zijn, dat de raad door u was ingewonnen van in dergelijke zaken meer deskundige mannen. Ik zou het echter ongepast vinden, op uwe bezorgdheid geen acht te slaan, u mijne hulp te ontzeggen, of mij niet dankbaar te toonen, over het vertrouwen, dat gij in mij gesteld hebt. Ik haast mij daarom, voor zooveel noodig, behoudens beter oordeel, de bedoelde vraagpunten te beantwoorden".... En nu vermeldt hij de vragen, waarop het antwoord verlangd werd, namelijk 1°: Of het onder sommige omstandigheden geoorloofd is, belasting te heffen van de Joden, en welke die omstandigheden zijn, (*si liceat aliquo tempore, et quo, exactio facere in Judeos?*) (1) 2°: Of een Jood, die misdreven heeft, tot geldboete kan veroordeeld worden, wanneer hij niets anders bezit, dan hetgeen door woeker verkregen is, (*si peccaverit Judaeus, utrum sit poena pecuniaria puniendus, cum nihil habet praeter usuras?*) (2) 3°: Mag geld of voordeel worden aangenomen, dat een Jood eigener beweging aanbiedt, (*si ultro offerat pecuniam vel aliquod emolumentum, an recipere liceat?*) 4°: Wanneer van een Jood meer

(1) Dergelijke vraag zou thans belagchelijk zijn; waarom zoowel niet van Joden als van anderen? Men moet echter weten, dat volgens het Germaansch regt, van vrijen geene belasting kon geheven worden. Nu was al het ander volk, uitgezonderd adel, geestelijkheid en vrijsteden, nog slaaf. Er kon dus wel rede bestaan, om te vragen, hoe ten aanzien der Joden in dat opzigt kon gehandeld worden.

(2) Ook deze vraag moet met het oog op het Germaansch regt beoordeeld worden. Volgens dat regt loste zich iedere straf, ten aanzien der vrijen, op in een geldboete; (vgl. de Salische wet.) Hoe te handelen ten aanzien der Joden, die in een exceptionelen toestand verkeerden?

wordt aangenomen, dan de Christenen van hem te vorderen hebben, wat moet dan met dat overschot gedaan worden, (*si plus accipitur a Judaeo, quam ab eo Christiani requirant, quid sit de residuo faciendum?*) 5°. Is het geoorloofd het ambt van baljuw of een ander ambt te verkoopen, of voor geld in leen te geven, tot dat het ambt het geleende heeft opgeleverd, (1) (*si liceat Balivis et officialibus officia vendere vel mutuo ab eis recipere aliquid certum, donec tantum recipiant ex officiis?*) 6°. Is het geoorloofd, belastingen van Christen onderdanen te heffen, (*si liceat vobis exactiones facere in vestros subditos Christianos?*) (2) 7°. Zoo door beambten geld van de onderdanen is afgeperst, waartoe men niet gerechtigd was, en dat geld al of niet in het bezit van den vorst is gekomen, wat moet daarmede gedaan worden, (*si officiales vestri absque juris ordine aliquid a subditis extorserint, quod ad manus vestras devenierit, vel non forte, quid circa hoc facere debeatis?*) En eindelijk, of het goed is, de Joden te noodzaken, een teeken te dragen, waardoor zij van de Christenen worden onderscheiden, (*si bonum est, ut per provinciam vestram Judaei signum, distinctivum a Christianis, deportare cogantur?*)

Men ziet, dat dit allen gewetensvragen zijn, door eene gemoedelijke vorstin tot een godgeleerde gerigt, die ze aan de christelijke zedeleer toetst, en, naar aanleiding daarvan, beantwoordt, antwoord, dat blijkbaar invloed heeft gehad

(1) Volgens het Domaniaal Staatsregt der Germanen waren de ambtsbedieningen bronnen van inkomst van den Grondheer, (vgl. A. Kluijt Holl. Staatsr.). Alzoo was die vraag niet ongepast.

(2) Belastingen konden volgens Germaansch regt van vrijen niet geheven worden. De vraag kwam vooral te pas, toen men de lijteigenen ging emanciperen. Het testament van Hendrik III heeft in dat opzigt de leer van Thomas van Aquine geheel omhelsd, (zie V. H. B. I, 136).

op het Charter-testament van den overleden Hertog, V. H. B. D. I, blz. 133, medegedeeld, zooals blijkbaar de volgende woorden aantoonen: »Alzoo wij het heil onzer ziel door het algemeen welzijn wenschen te bevorderen, hebben wij op raad *van goede en geestelijke mannen* aldus beschikt'', enz. terwijl werkelijk de beschikking in vele opzigten de zienswijze van THOMAS VAN AQUINE, in zijn antwoord, op de vragen van ALEIDA gegeven, heeft opgevolgd. (1)

En nu vraag ik, of de vragen, door ALEIDA ter beantwoording tot den godgeleerden Doctor gerigt, het oordeel wettigen: *»que les nécessités dans lesquelles la duchesse se trouva se trahissent dans les questions qu'elle adressa à saint Thomas d'Aquin''?*... Zoo nogthans wordt de geschiedenis bedorven!

Van nog veel minder gehalte is de beschuldiging, dat ALEIDA de kloosters met belastingen zoude hebben overstelpt, of, zooals de schrijver het voorstelt. *«Les monastères, dont les richesses s'étaient accrues dans des proportions énormes depuis le commencement du siècle et que l'on prenait l'habitude de pressurer, (2) furent aussi accablés d'exactions (3).*

(1) De brief van Thomas van Aquine, te vinden in zijne werken, *Opusc.* 21, draagt geene dagteekening. Het is daarom niet te bepalen, wanneer die eigenlijk geschreven is. Als men echter de levensgeschiedenis nagaat, hiervoor blz. 53, medegedeeld, zal men zien, dat hij niet in Brabant, maar wel te Parijs, van 1252—1261, is geweest, alwaar hij aan het hof van Saint Louis verkeerde, en hij in 1259 het 36^e kapittel zijner orde te Valenciennes heeft bijgewoond. Het moet omtrent dat tijdstip geweest zijn, dat de briefwisseling tusschen hem en Aleida is gevoerd. Het gevoelen van LOCRIUS, door PIOT, *Hist. de Louv.* p. 143, medegedeeld, dat hij in 1256 is overleden, is bepaald onjuist. Hij is op 7 Maart 1274 gestorven. (Zie blz. 53). Even onjuist is, dat hij in 1267 ALBERT LE GRAND te Leuven als *diaken* bij de mis heeft bijgestaan. Sedert 1261 was hem het Professoraat in de theologie te Rome opgedragen. Hij was dus niet in Brabant. En vóór 1256 bestond de kerk nog niet, waarin hij aan den muziklessenaar, als zoodanig vertoond, zou hebben gezongen. vgl. PIOT, *ib.* p. 143 met p. 140. — Alles praatjes!

(2) Dat is bepaald onjuist. Er is geen tijdstip in de geschiedenis, dat de vorsten de kloosters meer bevoordeelden dan juist in dien tijd. Men behoeft slechts de *Op. dipl.* van MIRAEUS nateslaan, om zich daarvan te overtuigen. Die giftbrieven wederleggen welsprekend de klagen van le père MAGHE, waarop zich de schrijver beroept.

La duchesse fit placer des gardiens dans les fermes de l'abbaye de Forêt, sans doute (?) afin de punir la communauté d'un refus de contribuer dans les impôts (?)

Indien ooit gissing gewaagd en onjuist is, dan is het deze.

Zij strijdt regtstreeks met het Charter-testament van den overleden Hertog, (zie V. H. B. I, 125), waarbij alle lieden van Brabant vrij zijn verklaard van alle gedwongen belasting, tenzij in de zeven daarbij opgenoemde gevallen, waarvan hier geen sprake is; door welke lieden van het land van Brabant, (*homines terrae Brabantiae*), werden verstaan de lijfeigenen, die bij het testament dusdoende werden gemancipeerd. En in verband daarmee strijdt de beschuldiging ook met de briefwisseling van ALEIDA met THOMAS VAN AQUINE.

Zij strijdt daarenboven met het Brabantsch Staatsregt, volgens hetwelk ieder *vrijman* was *belastingvrij*, zoodat adel en geestelijkheid aan geene *gedwongen* belasting konden worden onderworpen.

Zij strijdt ook blijkbaar met de gunsten, waarmee de Hertogen van Brabant, bepaaldelijk ook Hendrik III en zijne weduwe, kloosters en geestelijken overlaadden, in dier voege, dat bijna al de kloosters van Brabant hun ontstaan en uitbreiding aan de mildheid der Hertogen verschuldigd waren. Het strijdt vooral met de gunsten, waarin bepaald de Abtdij van Foreest, op korten afstand, ten zuiden van Brussel gelegen, zoo overvloedig deelde, blijkens de giftbrieven, te vinden in MIRAEI *Op. dipl.* pp. 78, 675, 677, 697, 757, 815, waaronder vooral opmerking verdient het stuk, van den jare 1239, p. 757, waarbij PETRONELLA DE GANDAVO, *prima Abatissa Forestensis*, de goederen en regten aan het klooster verknocht, opsomt, en waarin onder anderen voorkomt het *Diploma* luidende: *Henricus Dux Lotharingiae*

omnibus Salutem. Noverint universi, quod omnem familiam B. Mariae de Foresto liberam dimisimus ab omni exactione et servitio. Actum in Foresto 1228. Waaruit blijkt, dat niet slechts het klooster, (daarvan kon geen sprake zijn, want daaraan kon geen belasting worden opgelegd), maar de lijfeigenen van het klooster (*omnem familiam*), van alle gedwongen bijdragen en diensten vrij werden gesteld.

Het stuk waarop de heer WAUTERS zijne beschuldiging grondt, van 18 October 1261, te vinden in WILLEMS, *Brabandsche Yeesten* I, 660, gerigt tot den Abt en Prior van het klooster van Affligem, den Deken van het Choor van Brussel, de Dekens van Aalst en Brussel en de Priesters van Anderlecht en Foreest, maakt dan ook geen melding hoegenaamd van belastingen. Had het dit gedaan, dan ware het *ongetwijfeld vals*ch, omdat het geheel strijdig zou geweest zijn met den staatstoestand van dien tijd; maar het zegt: »Daar de roemrijke vrouwe Hertogin van Brabant in het Foreester klooster en in de huizen, de tuinen de pleinen en andere plaatsen van dat klooster, bewaarders en bedienden heeft geplaatst en aangesteld, die de goederen van gezegd klooster verkwisten en opmaken (*dilapidant et consumant*), bevelen wij u op straffe van schorsing en ban, (*sub poena suspensionis et excommunicationis*), dat gij persoonlijk tot gemelde vrouwe Hertoginne zult gaan en haar zult aanmanen, om binnen zeven dagen de daarbinnen gestelde en gebragte bewaarders te verwijderen en dat gij den Amman van Brussel en al de bedienden van de Hertogin, welke gij daar mogt aantreffen, zult aanmanen, om onverwijld zich van die plaatsen te verwijderen'', enz. »De naam van den Bisschop'', zegt Willems, »is in het stuk, getrokken uit het *Cartulaire des ducs de Brabant*, B. fol. 89 recto, vergeten! maar volgens DE CASTILLON, *sacra belgii*

chronologia, p. 340, moet het *Nicolas des fontaines* geweest zijn". Wanneer men nu bedenkt, dat gezegde NICOLAAS, Bisschop van Kamerijk, was de Rijks-cancelier van Keizer RICHARD, dezelfde, voor wien, blijkens het Staatstuk van 26 Mei 1267 (zie blz. 48), de schenking onder de levenden is verleden, waarbij HENDRIK (IV) Brabant aan JAN I heeft afgestaan, en die de verdere staatsstukken namens Keizer RICHARD heeft uitgevaardigd, hiervoor blz. 58, 61, 66, medegedeeld; wanneer men daarbij in aanmerking neemt dat, zooals de heer WAUTERS, *Le duc Jean I*, p. 12, zelf vermeldt, de overleden Hertog de partij van ALPHONSUS, den mededinger van RICHARD was toegedaan en door hem zelfs tot bewaarder en verdediger van het land, zich uitstreckende van af den Rijn tot aan de zee, was aangesteld, en dat later ALEIDA bevonden wordt, de partij van RICHARD aan te kleven, dan kan ligt die daad van den Bisschop van Kamerijk een geheel ander, een staatkundig doel, het doel, om haar tot de partij van RICHARD over te halen, ten grondslag hebben gehad. Ondertusschen is het vreemd, dat in het stuk de naam van den uitvaardiger zou zijn vergeten; dat maakt het stuk vrij verdacht. Wat daarvan zij; zeker is het, dat het met geene *belasting* in verband heeft gestaan, noch kunnen staan; en dat de beschuldiging tegen ALEIDA op *dien* grond, is vals.

Nog vrij wat erger is de bewering, of, liever de gissing van den heer WAUTERS (ib. p. 21), dat ook de steden niet werden ontzien; vermits die aanteiging steunt op een verkeerd begrip van de akte, waarop de schrijver zich beroept: »Les villes furent elles plus ménagées?» zegt hij, »il est permis d'en douter, en voyant la recrudescence de vie politique qui se manifesta alors chez elles et qui fut provoquée, on peut le supposer (?) par les atteintes portées aux

libertés séculaires des bourgeoisies brabançonnnes. (1) Sans une nécessité pressante, Louvain aurait-elle demandé la confirmation de ses privilèges au chef suprême de la chrétienté? Cette intervention insolite n'annonce-t-elle pas une situation exceptionnelle?"

Het is een ramp voor de geschiedenis, dat zelfs schrijvers van naam vergeten, dat over vroegere gebeurtenissen niet naar moderne begrippen uitspraak moet worden gedaan, maar ter beoordeeling daarvan het staatsregt en de wetgeving van den tijd, waarop de feiten betrekking hebben, dienen te worden geraadpleegd.

De geleerde schrijver slaat den bal geheel mis, omdat hij dit uit het oog heeft verloren. De zaak is niettemin zeer eenvoudig. Ten tijde, waarvan hier sprake is, bestonden er twee jurisdictien of regtsmagten, voor welke, naar den bijzonderen aard der zaak, partijen konden betrokken worden: de *geestelijke* en de *wereldlijke* Regtsmagt. *De Plakaeten van Brabant*, van ANSELMUS, I, blz. 1, bewijzen dit buiten alle tegenspraak. De open brief van FILIPS DE GOEDE van 3 Januarij 1447, aldaar te vinden, resumeert de bestaande competentie dier Jurisdictie en leert, dat de Geestelijke jurisdictie drie zaken betrof: »Testamenten, Huwelijksche voorwaarden en Geestelijke geamortiseerde

(1) En dat wordt gezegd van een tijdstip, dat bij Hertogelijk Charter-testament de vrijheid aan geheel Brabant werd geschonken! Men kan maar niet nalaten, te vergeten, dat de Brabanders oorspronkelijk lijfeigenen waren, en slechts allengs vrij geworden zijn, krachtens de vrijheidsbrieven door de Hertogen eerst aan *hunne* steden, later aan *hun* geheel land verleend. Leuven, de oudste stad van Brabant, bestond nog niet in 885, (JUST. LIPS. *Lov.* I, C. 2, *seq.*); het komt eerst als stadje voor in 1112; en is in 1357 met muren omgeven. Vilvoorden, de oudstbekende *vrijstad* van Brabant verkreeg haar eersten vrijheidsbrief in 1111; Leuven in 1211, Brussel in 1229. Waar toch haalt men die *libertés SECULAIRES des bourgeoisies brabançonnnes*, in 1261, van daan?

goederen, *dueraf ende van gheenen anderen saecken men nae rechte ende privilegien ons voorschreven landts gheestelijke gheboden in denselven brenghen ende exequeren mach.*»

Ten aanzien van die Regtspraak werden verordeningen door de Geestelijke Overheid gemaakt, hetzij onmiddelijk door den Paus of zijne legaten, hetzij middelijk door andere Geestelijke Magthebbers, onder goedkeuring van den Paus. Krachtens dien regtstoestand konden de Brabanders voor den Geestelijken Regter worden betrokken in regtszaken, welke erfstellingen bij testament, voordeelen, bij huwelijksche voorwaarden besproken, regten of verpligtingen, uit het bezit van kerkelijke goederen voortspruitende, betroffen.

De Leuvenaars hadden van hunne Hertogen het Privilegie verkregen, om niet buiten hunne stad in regten betrokken te worden. PAUS URBANUS IV bekrachtigt of beaamt dat Privilegie, wat de *Geestelijke Jurisdictie* betrof. Dit, en dit alléén is de beteekenis van de *Brèves* van den Paus, door den heer WAUTERS zoo ten onregte als wederspannigheid; (want het zou niet anders geweest zijn), tegen de Hertogin aangehaald, te vinden in *Miraei Op. Dipl.* p. 1234; allen gedagteekend van het 1ste jaar der regering van genoemden Paus (1261); bij *Brèves* van latere Pausen, ook aldaar te vinden, bevestigd en bekrachtigd. De Paus zegt eenvoudig: »dat de Leuvenaars voortaan niet meer, krachtens bestaande open brieven *van den Heiligen Stoel of van diens Legaten*, buiten Leuven zullen moeten teregt staan, zoo lang zij bereid zijn, voor den gewonen Geestelijken regter, binnen de stad te verschijnen: (*quod auctoritate Litterarum Sedis Apostolicae vel Legatorum ejus, trahi extra villam Lovaniensem ad judicium nequeatis inviti, quamdiu parati fueritis coram Vestro Ordinario*

infra terminos ejusdem villae de vobis conquerentibus stare juri). Wil dit nu zeggen, dat de Leuvenaars tegenover hun wettig bestuur bij den Paus bescherming hebben gezocht en verkregen? Integendeel, de Paus onderwerpt de geestelijke Jurisdictie aan de Privilegien, door den Hertog aan de Leuvenaars geschonken. De *gissing* van den schrijver is blijkbaar niets dan een wanbegrip. Onge-
lukkig is het op dergelijke wanbegrippen, dat de harde oordeelvellingen, over de handelingen dier vroegere tijden steunen.

Op datzelfde wanbegrip is eveneens gegrond al, wat de schrijver aanvoert omtrent de beteekenis der *Vredebonden*, door de gemeenten onderling gesloten, als zouden die eene vijandige of aanmatigende strekking hebben gehad tegenover de Hertogin of de Hertogelijke magt: „Les cités du Brabant”, zegt hij, (*ib. p. 21*) „ne se bornèrent pas à réclamer une intervention puissante, mais éloignée. Leur principale force résidait dans une union intime; elles le comprirent. Déjà de concert avec quelques communes étrangères, elles s'étaient garanti mutuellement leur tranquillité, en proscrivant les hommes de métier, et particulièrement les tisserands et les foulons, qui troubleraient l'ordre intérieur de l'une d'elles; déjà leurs magistrats s'étaient empressés de témoigner en faveur de la ville d'Anvers à laquelle on disputait l'étape du sel. L'année même de la mort du duc Henri III, par le premier de ces actes énergiques que depuis elles posèrent si souvent, elles contractèrent une alliance solennelle;” etc.

De misslag van den schrijver omtrent de beteekenis dier *Vredebonden*, vloeit blijkbaar daaruit voort, dat hem is ontgaan, dat zij gesloten werden, *om de Hertogin te steunen*, zooals daarin uitdrukkelijk wordt vermeld,

luidende: „Indien wij ontwaren (1) dat de grenzen van het land geschonden, of de regten *van onzen Heer* op eenigerlei wijze aangerand worden, zullen wij dat zoo spoedig mogelijk aan de *Vrouwe* of den *Heer* van het land, alsdan aanwezig, moeten bekend maken, (*Dominæ vel Domino ipsius terræ, qui tum esset, quanto citius intimare deberemus*), en zoo deze het verlangt, gehouden en bereid zijn, met goed en bloed, zooals wij verplicht zijn, den noodigen bijstand te verleenē”, (*sicut teneremur rebus et corporibus nos semper paratos et benevolos exhiberemus*).

En, dat bedoelde overeenkomsten aanvingen, met onderling vrede te sluiten, en te beloven, dat, wanneer door een burger iets in eene andere stad misdreven was, de daarvoor verschuldigde schadevergoeding, zooals die volgens oordeel der schepenen en gezworenen was bepaald, op hem zouden worden verhaald, vond aanleiding in den staatkundigen toestand van het land. Ieder gemeente had namelijk zijn eigen regt, bij afzonderlijk Privilegie, hier meer, daar minder uitgebreid, *door den Hertog geschonken*. Die privilegien bepaalden meestal, dat de burgers der gemeenten *slechts in hunne gemeente* konden teregt-

(1) De akten sluiten allen aldus: „Quia igitur præmissa juravimus unanimiter et volumus observare sine fine, ne a nobis ipsis, vel successoribus nostris per negligentiam oblivioni tradantur, duobus scriptis similibus ea commendari et utriusque Urbis nostræ sigillis æqualiter fecimus roborari. Actum Lovanii, Sabbato ante Purificationem B. Mariæ Virginis, (of wel een vroegere dagteekening) anno Domini 1261”. De overeenkomst van 's Bosch met Leuven gesloten bevat alleen het zegel van Leuven, zooals het ander exemplaar alleen het zegel van 's Bosch zal bevatten; een bewijs, dat partijen niet eens bij elkander geweest zijn, en die aldus gezegelde stukken slechts toegezonden zijn, natuurlijk door tussenkomst van het Hertogelijk gezag; want anders zouden er niet alleen enorme reiskosten op gevallen zijn; maar ware het letterlijk onmogelijk geweest, in die eeuw, met de ongebaande wegen en de weinige relaties, die er tusschen de steden konden bestaan, dergelijke overeenkomsten binnen een zoo kort tijdbestek te treffen. Er waren dan daar toe jaren noodig geweest.

staan en gestraft worden. Wanneer nu een burger in eene andere gemeente, iets misdreven hebbende, aldaar voor den regter betrokken en gestraft werd, achtte de gemeente, waar de veroordeelde zijn burgerregt bezat, zich gekrenkt, als ware haar privilege daardoor geschonden. Van daar menigwerf conflict en strijd tusschen gemeenten, die menigmaal bloedige botsingen te weeg bragten. Daaruit werden *veeten* geboren, die de persoonlijke veiligheid en den handel zeer belemmerden, omdat, als retorsie-maatregel, de burgers der stad, waar de regspleging geschied was, zoodra zij zich elders vertoonden, waar men reden van klagen meende te hebben, soms werden gegijzeld. En van daar dat schier iedere overeenkomst, destijds tusschen gemeenten gesloten, aanving, met die mogelijk bestaande grieven te bezijden. Maar de kern der genoemde *Vredebonden* zat in de belofte, dat men *de Hertogin steun zou verleen*en voor alle gebeurlijkheden, bij de minderjarigheid der Hertogelijke weezen. De heer Piot, *Hist. de Louvain*, p. 147 heeft dit tevens over het hoofd gezien en vervalt in een gelijksoortige dwaling, door bij zijn verhaal der bloedige twisten, die van 1264 tot 1266 Leuven teisterden, aan te voeren: » *Au milieu de toutes ces querelles, les Lovanistes avaient eu soin de ménager les autres villes du Brabant, avec lesquelles ils firent des alliances en 1261. Ils voulaient, disaient-ils, oublier entièrement les dissensions et les inimitiés qui divisaient autrefois les villes; ils voulaient aussi que le pays passât aux véritables héritiers de leurs Comtes. Cette tactique était, il faut l'avouer, très adroite de la part des Lovanistes: ils attiraient ainsi dans leur parti toutes les villes qui contractaient avec eux; car celles-ci promettaient de cette manière de ne jamais reconnaître que Henri* ».

Voorreerst was het niet *au milieu de toutes ces querelles*,

maar vier jaar vroeger, naauwelijks vijf maanden na het overlijden des Hertogs, dat de *Vredebonden* aanvankelijk gesloten werden; en toen was er nog geen sprake van troonsverandering, zoodat een verbindtenis, om het land slechts op *den wettigen erfgenaam* te doen overgaan, toen geen *raison d'être* had, de woorden der akten duiden dit dan ook geenszins aan, maar luiden eenvoudig: » Wij beloven voorts, dat, zoo het noodig is, elkanders regt te handhaven, wij elkander getrouw tegen ieder zullen bijstaan, *altijd* ongeschonden *het regt van onzen Heer en wettigen erfgenaam van ons land*». (*Ceterum promissimus invicem, ubicumque opus habuerimus, alter alteri, ad ius suum conservandum, fideliter assistere contra unumquemque, SALVO SEMPER JURE DOMINI NOSTRI AC VERI HEREDIS TERRAE NOSTRAE*). En het bewijs, dat die overeenkomst geen strekking hoegenaamd had tegen de Hertogin en dat de gewaande taktiek der Leuvenaars zoo bijzonder slim (*adroite*) niet was, als de schrijver beweert, wordt door de uitkomst geleverd, vermits de schrijver zijn betoog eindigt met de bemerking: » Néanmoins malgré ces promesses, Louvain résista seule à la volonté de la duchesse, ses habitans seuls devinrent victimes de leur témérité"! Indien toch de *Vredebonden* met dat gewaande doel, waren gesloten geweest, dan had noodwendig bij de troonsverandering geheel Brabant in opstand moeten komen; immers zouden de Leuvenaars niet nagelaten hebben, een beroep op de aangegane verbindtenis te doen, om de bondgenooten tot verzet over te halen. Maar daarvan is geen sprake hoegenaamd geweest; integendeel, toen de Leuvenaars buiten hunne stad gingen oorlogen, zijn zij niet alleen door de Mechelaars teruggedreven, maar ook door de Brusselaars verslagen en gevangen genomen, zoodat dergelijke strekking louter verbeelding en verlichtsel is.

Even ingebeeld is de bewering van den heer WAUTERS, ib. p. 22: „A côté de ce fait général, surgissent partout des épisodes locaux, dont la signification commune est la même; ils trahissent une aspiration nouvelle à la liberté, l'esprit de résistance à *l'oppression*, le désir d'abolir des privilèges. A Bruxelles, on voit *reparaître* les jurés, qui probablement (?) avaient été abolis sous Henri II, ou sous Henri III, par l'influence des échevins, jaloux de toute influence qui aurait pu contrebalancer la leur, dans la commune. (1) Des jurés se montrent aussi à Anvers pour la *première* fois, etc. Al deze beweringen zinken in het niet, als men eenvoudig de *Vredebonden* van 1261 inzielt. Allen vangen aan met de woorden: *Scabini, jurati et communitas* Urbium de Lovanio, de Bruxellis, de Antverpia, de Buscoducis, de Lira, de Turnhout etc. Er waren overal *scabini en jurati*, ten gevolge *der privilegien*, door de Hertogen aan de vrijsteden geschonken. De *Jurati* waren eenvoudig Gilderaden. De Costuimen van Leuven duiden dit aan in art V, luidende: Dekens en Ghesworene van de Ambachten”; de Costuimen van Brussel in art. XIII en XIV; de Costuimen van Antwerpen in art. XII; die van Lier in art. XXXVII; die van 's Hertogenbosch in het privilegie, genaamd *de Caroline*, art. VI, enz. De dwaling van den heer WAUTERS schijnt daaruit ontstaan te zijn,

(1) Juist het tegendeel is waar. WILLEMS, *Chron. de Jean van Heelu*, Intr. LVIII, zegt: „On sait, que déjà antérieurement à l'avènement du duc JEAN le peuple des villes nommait périodiquement ses échevins et ses jurés. Mais dans ces villes, le prince avait des officiers tels que l'amman de Bruxelles etc. qui représentaient le souverain dans leurs localités respectives et qu'il nommait et révoquait à sa volonté”. Men vgl. nu bladz. 62 hiervoor, waaruit blijkt, dat de Hertog zelfs te Leuven zich de benoeming der schepenen heeft voorbehouden, zeggende: „Wij beloven voortaan steeds van jaar tot jaar, op den feestdag van den heiligen Johannes Baptista de schepenen te vernieuwen”!

dat bij de *Verzoeningsakte* van 14 Mei 1267, tusschen Leuven en ALEIDA gesloten, (zie blz. 35), Brussel onder den naam van *Scabini, Jurati et Communitas*, zijn zegel aan die akte heeft toegevoegd, terwijl Thienen, Leuven, Antwerpen, Nivelles, Geldenaken, Gembloers en Lier dit slechts gedaan hebben onder den naam van *Scabini et Communitas*. WILLEMS heeft daarop opmerkzaam gemaakt in *van Heelu, Introd. LVIII*, waar hij zegt: »Dans ce diplôme les villes de Bruxelles et de Louvain figurent par leurs *Scabini, Jurati et Communitas*; pour les autres on ne désigne que *Scabini et Communitas*». Maar dat bewijst niet, dat die andere steden geen *Jurati* hadden; vermits de *Jurati* in al de *Vredebonden* van 1261 speciaal staan aangeduid. De heer WAUTERS dwaalt alzoo blijkbaar, als hij zegt: »probablement les jurés avaient été abolis sous HENRI II ou sous HENRI III»; want dan hadden de Ambachten en gilden moeten zijn afgeschaft.

Ten slotte blijkt uit dat alles duidelijk, dat de gissingen en veronderstellingen, dat bij het overlijden van Hertog Hendrik III, de geldmiddelen waren uitgeput, dat Aleida Brabant zoude hebben onderdrukt, dat de steden reeds toen middelen zouden hebben beraamd, om zich tegen dergelijke onderdrukking te beveiligen, enz. louter inbeeldingen zijn, die de geschiedenis vervalschen. Men loopt daardoor de gebeurtenissen vooruit. De geschiedenis van *dien* tijd leert, dat de Hertogen wel verre van hunne onderdanen te willen onderdrukken, hun, tot nog toe ongekende vrijheden schonken of de reeds toegekenden uitbreidden. Het Charter-testament van HENDRIK III levert daarvan wel-sprekende bewijzen.

Men kan ook gerust aannemen, dat de Brabantsche

geldmiddelen *destijds* in gewenschten toestand verkeerden. Althans bestaat van het tegendeel niet het minste blijk. Later ja, zullen wij zien, dat des Hertogs schatkist (1) werd uitgeput ten gevolge der oorlogen, die toen gevolgd zijn; maar bij het overlijden van Hendrik III was dit nog niet het geval. WILLEMS teekent aan in *Jean van Heelu, Intr.* p. 16, dat de schrijver van het *Chronicon monasterii Sancti Bertini*, in 1383 overleden, uit bronnen der 13e eeuw geput heeft, en voegt er bij: »C'est lui qui a fait accréditer le dire vulgaire, que Jean Ier avait pour cri de guerre *Louvain au riche duc!* et qu'après la bataille, il le changea en *Limbourg à celui qui l'a conquis!* Néanmoins nous voyons chez VAN HEELU que les Brabançons crièrent tout simplement *Brabant!* et il est bien probable qu'ils ne firent jamais entendre d'autre nom que celui de leur pays". Daarlatende, of WILLEMS al dan niet gelijk heeft, zal het toch wel tot bewijs strekken, dat de Brabantsche domeinen bij het overlijden van Hendrik III niet met schulden belast waren, als een schrijver van dien tijd Brabant den wapenkreet doet voeren: *Brabant aan den Rijken Hertog.*

Even ongegrond is het, de Hertogin ten laste te leggen, dat zij Brabant of wie ook zou hebben onderdrukt. Wij zagen reeds hiervoor, met welke bijzondere onderscheiding

(1) Ik spreek met voordacht van Hertogelijke schatkist; want er bestond *destijds* geen schatkist van het Land. Geheel Brabant hoorde aan den Hertog; *l'état c'est moi*, was, in den mond des Hertogs, toen letterlijk waarheid; wij zullen den tijd aanduiden, dat dit veranderd is. Thans bestreed de Hertog de kosten van 's lands bestier uit *eigen middelen* en dat kon zeer goed; want al de inkomsten van het Brabantsch gebied, dat is, van het land en de lijfeigenen, behoorde aan den Hertog. De *vrijen* moesten niets bijdragen. Toen dit later geschiedde, had dit plaats ten gevolge van eigen toestemming van hen, die zich daaraan onderwierpen, en nog later, krachtens *bewilliging der beden* door de Staten, toen er Staten waren. De geschiedenis zal dit nader aantoonen.

en hoogschatting THOMAS VAN AQUINE haar bejegende: »Ik dank God», zegt hij, »dat hij in uw hart de zaden van zulke verheven deugden heeft doen ontkiemen, (*Deo gratias agens, qui vestro cordi tantarum virtutum semina inspiravit*). Een ander tijdgenoot, JAN VAN HEELU, noemt in den *Slag van Woeringen*, I, vers 171, de *Hertoghinne Alijs*, *bedachtich ende wijs*; en in vers 180, *vorsienich van sinne*. (1) DE KLERK zegt van haar in de *Brabantsche Yeesten*, IV, vers 1103, dat zij haar *lant wiselic berechte*. DINTHERUS, schrijver der 13e eeuw, verhaalt, dat zij Brabant gedurende ongeveer 7 jaren *trouw en loffelijk* heeft bestierd, (*eandem patriam Brabanciae per septem annos vel circa, fideliter et laudabiliter gubernabat*). BUTKENS, schrijver der 18e eeuw, *Trophées de Brabant*, IV, 267, begon minder gunstig van haar te gewagen, zeggende: »La Duchesse Aleijde estoit fille de HUGUE, Duc de Bourgogne, princesse sage et vertueuse combien *qu'un peu trop vehémente en ses passions*. Hij voegt er niet bij, waaruit hem dit gebleken is.

Wanneer men de Hertogin zelf gelooven mag, moet zij zich in dit opzigt al zeer weinig te verwijten gehad hebben. Uit een *diploma* van haar van 1263 blijkt, dat het eerste werk, waarmede zij zich na het overlijden van haar man heeft bezig gehouden, was, een woning naast zijne grafstede te stichten, ten einde zich daarin nu en dan van de wereldsche zorgen af te zonderen. Zij zegt in die akte, (MIRAEI *Op. Dipl.* p. 426): »Vermits mijn dierbare man,

(1) Ook VAN VELTHEM zegt in zijn *Spiegel Historiaal*, I, c. 40, »Der Wezen moeder; vrouwe Alijs, die behendich was ende wijs. WILLEMS teekent aan in VAN HEELU, Intr. 32: VAN VELTHEM était ecclésiastique et en 1304 il avait sa demeure à Sicheu en Brabant. Plus des trois quarts des chapitres 40 à 46 du premier livre de ce *Spiegel Historiaal*, etc. sont textuellement empruntés à VAN HEELU.

HENDRIK, de roemrijke Hertog van Lotharingen en Brabant, op zijn sterfbed de Kerk van het Predikheerenklooster te Leuven heeft uitgekozen, om begraven te worden, hebben wij, uit eerbied en liefde voor zijne nagedachtenis en, om de vroomheid van den Prior en de broeders van bedoeld klooster met opregt gunstbetoon te bejegenen, een huis op het grondgebied, aan hen toebehoorende, met hunne toestemming en vergunning doen bouwen; ten einde daarin, zoo de tijdsomstandigheden het toelaten, ons te ontspannen en af te zonderen van de onstuimige zorgen en bemoeijingen dezer wereld, (*a tumultuosis curis et occupationibus mundi hujus*) en nu en dan de grafstede en het graf van hem te bezoeken, dien wij, toen hij nog leefde, boven alle schepselen in God hebben bemind, en nu hij overleden en begraven is, op die wijze in ons geheugen willen bewaren. En vermits het van den aanvang dier stichting onze bedoeling is geweest, bedoeld huis, met wat daartoe behoort na ons overlijden ten gebruike aan gezegden Prior en Broeders af te staan, geven wij het huis met bijbehooren, onder getuigenis van onze getrouwen PETRUS en AEGIDIUS, Schepenen van Leuven, daartoe speciaal verzocht, als aalmoes aan bedoeld klooster», enz. (*sub testimonio Petri et Aegidii, Scabinorum Lovaniensium, nostrorum fidelium, propter hoc specialiter advocatorum*) ...Gegeven te Leuven, in de Kerk van voormelden Prior en Broeders, nabij het altaar, daags na Paschen van het jaar onzes Heeren 1263» (1264, n. s.).

Ik heb gemeend, dit gedeelte der akte te moeten overnemen, niet alleen, om de beschuldiging van hevige hartstogtelijkheid der Hertogin of het uitmergelen van kloosters door belastingen te bestrijden, maar tevens, om nogmaals aan te toonen, dat de strijd met Leuven eerst

is begonnen, toen er sprake is gekomen van de troonsverandering en niet reeds bij den twist over de voogdij; anders toch had die akte niet kunnen zijn verleden ten overstaan van: *onze getrouwe Leuvensche schepenen, te Leuven*.

Een onbedacht gezegde van BUTKENS is vermoedelijk de aanleiding geweest, waarom moderne schrijvers een drom van feilen en misslagen aan die Hertogin hebben ten laste gelegd.

De Heer WAUTERS heeft daarin ongetwijfeld ter goeder trouw gehandeld; maar van den heer STALLAERT kan men die getuigenis niet afleggen; vermits hij in de voorrede van zijne *Gesch. van Hert. Jan I*, blz. 8, erkent, in een, hem overheerschen den geest, te hebben geschreven. Men behoeft dan ook slechts de eerste bladzijden van zijn werk te lezen, om zich te overtuigen, dat zijne geschiedenis, wat het toenmalig Staatsregt van Brabant betreft, slechts een Roman is. (1) Gelukkig blijven er schrijvers, die althans trachten, de gebeurtenissen bezadigder te behandelen. De heer VAN HASSELT heeft in zijn *Biographie Nationale, Vie des hommes et des Femmes Illustres de la Belgique*, p. 149, de Hertogin meer regt doen wedervaren en haar te regt genoemd: »Une princesse presque savante,

(1) Blz. 6 levert alleen reeds minstens 10 bewijzen van verdichting op; zoo zegt hij: 1°. De Geldersche broeders *wachtten* met ongeduld de beslissing der Staten af. 2°. De Staten *toefden* niet lang, in 's lands bestier te voorzien. 3°. Te Kortenberg *vergaderd*; 4°. *besloten* zij, 5°. dat Aleida als Hertogin van Brabant, 6°. tot de meerderjarigheid van den gerechtigden opvolger 7°. het land *regeren* zou en zij gaven 8°. haar tot bijstanders WOUTER BERTHOUT, heer van Mechelen en GODEVAART, heer van Perwez. (N.B. De vergadering te Kortenberg, waarop de schrijver doelt, had plaats, 14 Mei 1267; toen was Hendrik, de wettige opvolger, reeds meerderjarig; Godevaert van Perwez was reeds sedert 6 December 1264 overleden; Hendrik van Boutershem was reeds sedert dien tijd medevoogd; de Hertogin is niet tot regeester *aangesteld*, enz. enz.) 9°. „De ijverzuchtige stemming van Wouter Berthout jegens de Luiksche Bisschoppen verklaren inzonderheid de *keus der Staten* 10°. *Na de beslissing der Staten* was voor eenige jaren de vrede en kalmte in Brabant *hersteld*”. (Juist na 1267 brak de oorlog met Luik uit. *Ex hoc uno discite omnes!*)

qui échangeait des lettres avec saint *Thomas d'Aquin*", hoezeer hij mijns erachtens er minder juist bijvoegt: »à qui le docteur angélique dédia même son traité *du Gouvernement des princes*", meening, die van BUTKENS, *Troph. ib.* schijnt te zijn overgenomen, maar in tegenspraak is met hetgeen THOMAS VAN AQUINE aan het hoofd van bedoeld *Opusculum XX, De Regimine Principis* aan den Koning van Cyprus (*ad Regem Cypri*) schrijft: *cogitanti mihi, quid offerrem REGIAE Celsitudini dignum, meæque professioni congruum et officio, id occurrit, potissime offerendum, ut REGI librum de REGNO conscriberem, etc.* Waaruit blijkt, dat het werk aan bedoelden Koning en niet aan Hertogin ALEIDA is opgedragen.

Men vormt zich van die tijden al een zeer verkeerd begrip, wanneer men waant, dat onkunde ook het deel was der Vorsten. Het volk was onwetend en barbaarsch, onstuimig in zijne driften, de karaktertrek van geëmancipeerde lijfeigenen, ook niet te verwonderen in een land, waar, buiten de nog weinig bevolkte gemeenten, villas of kloosters, de geringe bevolking slechts hier en daar verspreid woonde, van goed gebaande wegen verstoken was, en, wanneer een plaats niet aan eene bevaarbare rivier lag, zoo zeer van alle verkeer afgesloten, dat men zelden een landgenoot, vier, vijf uren verwijderd wonende, laat staan een buitenlander, te zien kreeg. Het volk was ongeletterd, zijn Dietsche taal werd zelden of nooit in schrift gebragt, officiële stukken en akten werden in het Latijn gesteld en uitgevaardigd; de weinige letterkundige producten in de landstaal van dien tijd, de kronijken van DE KLERK, van VAN VELTHEM, enz. zijn het werk van geestelijke personen; van daar dat, ten aanzien der *Vredebonden*, hiervoor zoo menigvuldig besproken, in het Latijn, met verkortingen geschreven, waardoor ze slechts voor ingewijden

verstaanbaar maken, maar tevens zoozeer met kennis van zaken en juistheid van stijl en uitdrukking gesteld, als naauwelijks in onzen tijd beter zou zijn te verwachten, onmogelijk is aan te nemen, dat het initiatief tot die verbandtenis uit het volk zou zijn ontsproten. In onze eeuw van beschaving met de versnelde vervoermiddelen en telegraafverbindingen zou een paar jaar noodig zijn, om in eene zaak van dat gewigt overeenstemming tusschen een twintigtal zelfstandige gemeenten of staten te erlangen en het formulier van overeenstemming te vinden; terwijl in de meeste dier gemeenten, buiten de geestelijkheid, niemand in staat was, dergelijke akte in de taal, waarin zij geschreven is, te lezen, laat staan te verstaan. Hoe wil men dan aannemen, dat binnen eene tijdruimte van nog geen zes maanden, alles tusschen die van elkander verwijderde vrijheden, van postcommunicatie verstoken, zou zijn tot stand gebracht, indien het voorschrift en het formulier van al die letterlijk gelijklopende akten niet van de Hertogelijke regering waren uitgegaan?

Maar men vergist zich, wanneer men onwetendheid ook bij de vorsten van dien tijd veronderstelt. Er bestond voor hen een prikkel, om allen in kunde en beleid te overtreffen. De vorst was autocraat, moest zelf regeren, had geene zelfhandelende ministers, maar slechts *ministeriales*, dat is, uitvoerders zijner bevelen. Hij moest de eerste veldheer, de eerste wetgever, de eerste bestierder, de eerste regter zijn, want dat alles behoorde destijds tot zijn taak. En vooral was dit in Brabant een vereischte, waar de Vorst, tevens Hertog van Neder-Lotharingen, blijkens de daarvan bestaande bewijzen en *diplomata*, de magtigste vasal en de stevigste zwaardvoerder was van het Duitsche Rijk, (V. H. B. I, blz. 143). De Hertogen van Brabant

waren dan ook van de verheven roeping en verplichting, die op hen rustte, blijkbaar doordrongen. Geen wonder dus, dat ALEIDA het noodzakelijk achtte, den wettigen, maar voor die taak ongeschikten erfgenaam, te verwijderen, om hem door een, daartoe berekenden vertegenwoordiger der dynastie, als Hertog te doen vervangen. Dat zij daarin op uitstekend schrandere wijze te werk ging, in een tijd, dat twee Duitsche Keizers, die op het zwaard van Brabant steunden, zich het rijk betwistten, dat magtige bloedverwanten gretig de voogdij wenschten te veroveren, om met een gebrek-kigen, schier onnoozelen vorst, het gebied te voeren, dat zich aan het hoofd van het Bisdom van Luik een naijverige bloedverwant des Hertogs bevond, die voor geen misdaad terugdeinsde, en, om die rede door het Concilie van Lion, waarin hij als beklagde geharnast verscheen, in 1274 is weggejaagd, kan niet worden ontkend. En, dat onder der-gelijke tijdsomstandigheden een Vorstin, die slechts op eigen krachten steunen kon, iemand moet geweest zijn van uitstekende kennis, buitengewone geestkracht, beproefde staatkunde, is boven allen twijfel verheven. Zij voerde briefwisseling in het Latijn, kende Fransch, Duitsch, Nederduitsch. Zij zorgde op uitstekende wijze voor de opvoeding harer kinderen, die innig aan elkander gehecht hare wijze staatkunde steunde. JAN I werd niet alleen als de schitterendste Ridder, de moedigste en dapperste Krijgsoverste, de schranderste en meest geliefde Vorst van zijn tijd geacht; maar is na zijn vader de oudstbekende Nederduitsche dichter; terwijl ook zijne zuster Marie als dichteres wordt vermeld. De kronijken van dien tijd bewijzen, dat de Volksletterkunde nog op den laagsten trap stond; maar als men de balladen van Hertog JAN I leest, staat men in twijfel, of onze tijd iets beters van dien aard zou opleveren. Bij het lezen daar-

van denkt men onwillekeurig aan de idyllen van THEOCRITUS, of het *O matre pulchra filia pulchrior* van HORATIUS! Zij waren de bloesem zijner jeugd en het is daarom welligt niet ongepast, nu reeds daarvan een staaltje, tot beter verstand, met mijne eenigermate vrije vertolking er naast, mede te deelen. De bedoelde minnezang luidt:

1.

Een meien morgens vroege
Was ic opgestaen;
In een scoen boemgardekin
Soudic spelen gaen:
Daer vant ic drie joncvrouwen staen:
Si waren soe welgedaen.
Dene sone vore, dander sone na:
Harba lorifa, harba harba lorifa,
harba lorifa.

1.

'K was op een Meimaand morgen,
Vroegtijdig opgestaan,
Wilde in een schoonen boomgaard,
Mij wat verpozen gaan;
Daar vond ik drie jonkvrouwen staan,
Zoo lief, zoo schoon, zoo welgedaan!
De een zong voor, en de ander na:
Harba lorifa, harba harba lorifa,
harba lorifa.

2.

Doe ic versach dat scone crnūt
In den boemgardekijn
Ende ic verhorde dat suete geluut
Van die mageden fijn,
Doe verblide dat herte mijn
Dat ic moeste singen na:
Harba lorifa, harba harba lorifa,
harba lorifa.

2.

'K bewonderde het jeugdig kruid,
In dauw en zonneshijn,
En luisterde naar 't zoet geluid,
Der ed'le maagdelijn;
Ik voelde 't in mijn hart zoo rein,
En zong haar lustig na:
Harba lorifa, harba harba lorifa,
harba lorifa.

3.

Ic groette die allerscoenste
Die daer onder stont,
Ic liet mine arme alom begaen.
Doe ter selver stont,
Woudicse cussen an haren mond:
Sisprac: Laet staen, laet staen, laet staen,
Harba lorifa, harba harba lorifa,
harba lorifa.

3.

Ik zocht de schoonste uit de rij,
En groette haar zeer teer,
Ik sloeg mijn armen om haar zij,
En wilde keer op keer,
Haar kussen op haar zoeten mond;
Zij sprak: laat na, laat na, laat na,
Harba lorifa, harba harba lorifa,
harba lorifa.

0
j
t
r
0

0
!

